

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**1877–1878 OSMANLI RUS SAVAŞINDA ZEYBEK
TABURLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Arif YILDIRIM

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**1877–1878 OSMANLI RUS SAVAŞINDA ZEYBEK
TABURLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Arif YILDIRIM

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ahmet KOLBAŞI

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

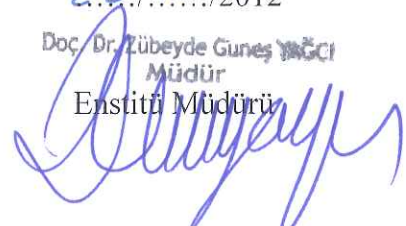
Enstitümüzün *Tarih*..... Anabilim Dalı'nda *201012517004* Numaralı
Acik Yurum..... 'ın hazırladığı ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS
tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav
Yönetmeliği uyarınca *28.11.2012*..... tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan
cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Baskan
Prof. Dr. Kenan Zeynep Taş

Üye (Danışman)
Soc. Dr. Ahmet Kolbaşı

Üye
Soc. Dr. İsmail Salıncık

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

28.11./...../2012
Doç. Dr. Zübeyde Güneş ~~YİĞİT~~
Müdür
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin birçok alanda değişim yaşadığı bir yüzyıl olmuştur. Özellikle Yeniçeri Ocağının kaldırılması askeri anlamda milat kabul edilebilir. Osmanlı Devleti klasik dönem ordusu yerine Avrupa tarzı düzenli orduya geçme gayretleri içine girmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar bunda pek başarılı olduğu söylenemez. Savaşlara hazırlıksız girilmesi, ordunun sürekli asker ihtiyacı duymasına sebep olmuştur. Bu ihtiyaç Redif ve Gönüllü Birliklerden karşılanmaya çalışılmıştır.

Tezimizin asıl konusu olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ege Bölgesi'nden toplanan gönüllü Zeybek Taburları da bu ihtiyacı karşılamak için tertip edilmiştir. Araştırmamızda bu güne kadar Zeybek Taburlarıyla ilgili çok az çalışmanın yapıldığını ve arşiv belgesi yönünden konunun eksik kaldığını tespit ettik. Çalışmamızın bu konudaki araştırmalara farklı bir bakış açısı kazandıracığını ümit etmekteyiz.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım başta danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ahmet KOLBAŞI' ya, derslerini büyük bir zevkle takip ettiğim Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ' a ve bölüm hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmalarım boyunca desteğini esirgemeyen eşim Fatmanur YILDIRIM'a ve oğullarım Kağan ve Tunahan'a sonsuz teşekkür ederim.

Arif YILDIRIM

Balıkesir-2012

ÖZET

1877–1878 OSMANLI-RUS SAVAŞINDA ZEYBEK TABURLARI

YILDIRIM, Arif

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet KOLBAŞI

2012, 132 Sayfa

1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi yıkılma sürecinde olan Osmanlı Devleti için dönüm noktalarından biridir. Sonuçları itibariyle Türk milletinin hafızasında olumsuz yer etmektedir. Halk arasında 93 Harbi olarak da adlandırılan savaş, günümüzde dahi muhacir nüfus sayesinde içimizde canlı bir şekilde yaşamaktadır.

Tez konumuz olan 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Zeybek Taburları, konunun sınırlayıcılığı bakımından sadece Ege Bölgesi'nden toplanan Asakir-i Muavene (Yardımcı Birlikler) birliklerini incelemektedir. Ulaşabildiğimiz arşiv kaynaklarının tezimizin bu konuda çok az olan akademik çalışmalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Geçmişten günümüze Türk ordusu asıl kaynağını halkından almıştır. Türk devletlerinde başka milletlerden ücretli asker kullanımına pek rastlanılmamaktadır. Bu yüzden ordu-millet kavramı ordularımız için birebir örtüşmektedir. XIX. yüzyıl da Avrupa'da askeri alandaki gelişmeler Osmanlı Devletini yeni düzenlemeler yapmaya mecbur bırakmıştır. Bu dönemde Yeniçeri Ocağının kaldırılması dönüm noktasıdır. Yerine kurulacak ordu modeli Avrupa Devletlerinin düzenli ordu modelidir. Osmanlı Devleti'nde bu konuda karşılaşılan en büyük problem, millet yapısından kaynaklanan asker alma yöntemleridir. 93 Harbine kadar birçok defa asker alma kanunları çıkarılmışsa da pek başarılı olunamamıştır. Savaşlar esnasında aleyhimize gelişme gösteren durumlarda ordu-millet olduğunu hatırlamış ve halktan gönüllü birlikler görevlendirmiştir.

Kendine has özellikleri olan Zeybek Taburları, askeri boyutu dışında kültürel ve sosyolojik açıdan da incelenmesi gereken bir konudur. Günümüzde sadece folklor olarak yaşayan zeybeklik, Osmanlı Devleti'nde askeri bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Buna bağlı olarak zeybekler zaman zaman devlet otoritesiyle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu da onları otorite tanımaz bir konuma getirmiştir. Fakat zeybeklerin Celali isyanları ve Eşkîyalık olaylarından farklı bir konumda olduğu değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak; 93 Harbinde Zeybek Taburları yaptığı askeri faaliyetler bakımından birçok yararlılık göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: 93 Harbi, Zeybek Taburları, Zeybek Kültürü, Gönüllü Birlikler.

ABSTRACT

THE ZEIBEK BATTALIONS IN THE OTTOMAN- RUSSIAN WAR OF 1877–1878

YILDIRIM, Arif

Master Program, Department of History

Adviser: Assistant Prof. Dr. Ahmet KOLBAŞI

2012, 132 Pages

The Ottoman-Russian war of 1877-1878 has been a turning point for the Ottoman Empire that was in the process of fall. As a result, it makes a negative impression in the memory of Turkish nation. War that was colloquially also called as 93 War picturesquely lives in our life even at the present time because of the migrant population.

The Zeibek Battalions in the Ottoman-Russian war of 1877-1878 that is our thesis subject examined only the Asakir-i Muayene (Auxiliary Troops) who gathered only in the Aegean Region in terms of limit of subject. The archive record sources which we could access are assessed that our thesis would contribute to academic studies which are very few in this regard.

Turkish army took its fountainhead from its people from past to present. Use of mercenary from other nations in Turkish states is not encountered so much. Therefore, army- nation concept is one-to-one compatible for our armies. Development of military field in Europe in the 19th century forced the Ottoman Empire to make new arrangements. In that period of time, abolition of the guild of janissaries is a turning point. Army model replaced by that is the regular army model of the European States. The biggest problem that was faced in the Ottoman Empire in this regard is the recruiting procedures caused by the structure of nation. Although many recruitment laws were made until the 93 War, they were failed. When the situation turned against us during the wars, state remembered the army-nation and sent volunteer troops from people.

The Zeibek Battalions that have specific features is a subject that must be examined culturally and sociologically excepting military dimension. Today, the Zeibek that lives only as folklore survived in the Ottoman Empire as a military power. Therefore, the Zeibeks had to struggle with the state authority from time to time. This made them noncompliant. However, it is assessed that in Jelali Revolts and Brigandage events, Zeibeks were in a different position.

Consequently, the Zeibek Battalions demonstrated usefulness in 93 War in respect of their military activities.

Keywords: 93 War, Zeibek Battalions, Zeibek Culture, Volunteer Troops

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: Türk Devletlerinde Ordu ve Osmanlı Askeri Teşkilatı.....	2
1.1. Eski Türk Ordusunun Genel Yapısı.....	2
1.2. Osmanlı Askeri Teşkilatı.....	6
1.2.1. Kuruluşundan Yeniçeri ocağının kaldırılışına kadar Osmanlı Ordusu.....	6
1.2.2. Kapıkulu ocakları.....	7
1.2.3. Eyalet kuvvetleri.....	7
1.2.3.1. Tımarlı sipahiler.....	7
1.2.3.2. Yardımcı kuvvetler.....	7
1.3. Askeri Teşkilatın Bozulması.....	10
1.4. Yapılan İslahatlar	11
1.5. Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Yeni Ordu.....	11
1.6. Tanzimat'tan Sonraki Askeri Yenilikler.....	13
1.7. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesi Asker Alma Usulleri.....	15
1.7.1. 1846 Tarihli Kur'a Kanunu	17
1.7.2. 1870 Tarihli Kur'a Kanunu.....	22
1.7.2.1. 1870 Tarihli Kur'a Kanunu 'nu Gerektiren Nedenler.....	22
1.7.2.2. 1870 Tarihli Kur'a Kanunu ve Uygulamaları.....	23
1.7.3. Gönüllü Askerlik Uygulaması.....	25
BÖLÜM 2: Osmanlı Döneminde Zeybekler.....	27
2.1. Zeybek Kelimesinin Anlamı ve Hiyerarşik Yapıları.....	28
2.2. Zeybek Coğrafyası.....	31
2.3. Zeybek Kıyafeti.....	32
2.4. Osmanlı Dönemi Anadolu İsyanları, Eşküyalar ve Zeybekler.....	38
BÖLÜM 3: 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde Yardımcı Kuvvetler ve Zeybek	
Taburları.....	44

3.1. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbi.....	44
3.1. 1. Harbin Nedenleri.....	44
3.1.2 Osmanlı ve Rus Askeri Kuvvetlerinin Durumları	48
3.1.3.Cepheler.....	50
3.1.4. Harbin Sonucu ve Müzakereler.....	57
3.2. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbinde Yardımcı Kuvvetler ve Zeybek	
Taburları.....	60
3.2.1. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbinde Yardımcı Kuvvetler.....	60
3.2.2. Osmanlı Ordusunda Yardımcı Kuvvetlerin Teşkili ve “Asakir-i Muavene	
Hakkında Olan Nizamname ”.....	62
3.2.3. Zeybek Taburlarının Tanzim ve Teşkili.....	69
3.2.4. Zeybek Taburlarının Sevk Edildiği Bölgeler ve Askeri Faaliyetleri.....	75
3.2.5.Lojistik Faaliyetler.....	79
SONUÇ	85
KAYNAKÇA:	88
EKLER	93

KISALTMALAR

A. Ü.	Ankara Üniversitesi
A.D.T.C.F.	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
ATASE	Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
B.	Belge
B. O. A.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Çoğ.	Çoğul
G.	Gömlek
H.	Hicrî
IRCICA	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
K.	Klasör
M.E.B. İ.A.	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
No	Numara
ORH.	Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu
s.	Sayfa
S.	Sayı
T. T. K.	Türk Tarih Kurumu
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Türk Milleti, tarih boyunca birçok devlet kurmuştur. Bu devletlerin temel özelliğini askeri karakteri oluşturmuştur. Devlet geleneğinde halkla orduyu birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu sebepten ordu-millet tabirine en çok uyan devlet yapısı Türk devletlerinde görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde de bu yapıyı görmekteyiz. Savaş zamanı halk belirli oranda savaşa katılmakta, savaş bitiminde tekrar toprağına dönmektedir. Bu durum Bursa'nın fethinin 10 yıl kadar sürmesi ve kuşatmanın uzaması sırasında olumsuz bir durum ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti çözüm olarak, daimi bir ordu kurma yoluna gitmiştir. Orhan Bey zamanında yaya ve müsellemler olarak başlayan bu düzenli ordu I. Murat zamanında Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Cebeci Ocağı, Topçu Ocağı, Top Arabacıları Ocağı, Kapıkulu Süvarileri adıyla temelleri atılmıştır.

Osmanlı ordusu klasik dönemde bu yapısıyla birçok başarılar elde etmiştir. XIX. yüzyıla geldiğimizde Yeniçeri Ocağının bozulması ve ocağın ıslah kabul etmez yapısı sonunu getirmiştir. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra Osmanlı Devleti'nin geçirdiği sosyal değişimlerde ordu yapısını etkilemiştir. Buna bağlı olarak askeri teşkilatta birçok düzenlemeye gidilmiştir

Tez konumuz olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Zeybek Taburları, üç bölümde incelenecektir.

Birinci bölümde;“Türk Devletlerinde Ordu ve Osmanlı Askeri Teşkilatı ” hakkında bilgi verilerek konu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle Türk ordusu içerisinde gönüllü birlikler ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı öncesi asker alma usulleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise; “Osmanlı Dönemi'nde Zeybekler” konusu incelenmiştir. Günümüzde folklor olarak yaşayan Zeybeklik kavramı Osmanlı Dönemi'nde farklı bir misyonu temsil etmektedir. Zeybekler yapıları itibariyle kimi zaman halk kahramanı kimi zaman otorite tanımaz gruplar olarak bilinmektedir. Bu konudaki diğer problem Zeybeklerle ilgili araştırma yapanların folklorcularla sınırlı olmasıdır. Konunun sağlıklı bir şekilde açıklığa kavuşturulması için diğer sosyal bilimcilerin de arşiv kaynaklı çalışması faydalı olacaktır.

Üçüncü bölümde; “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Yardımcı Kuvvetler ve Zeybek Taburları ”konusu incelenmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı geçtiği cepheler ve sonuçları itibariyle geniş ve kapsamlı bir konudur. Bu bölümde gerekli olan genel bilgiler verildikten sonra, elimizdeki arşiv belgelerinin ışığında Zeybek Taburları incelenmiştir. Yardımcı kuvvetler hakkında olan nizamname bu birliklerin tanzim ve teşkilinin nasıl olacağını belirlemiştir. Ayrıca bu taburların sevk edildiği bölgeler ve askeri faaliyetleri, lojistiğinin nasıl yapıldığı araştırılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK DEVLETLERİNDE ORDU VE OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI

Osmanlı devleti, kendisinden önceki Türk devletlerinin siyasî, idarî askerî ve sosyal sahadaki kültür mirasını devralmıştır. Bilhassa Anadolu Selçukluları ve İlhanlı Devleti'ne ait teşkilat ve kanunlar Osmanlılar için başlıca örnek oluşturmuştur.(Ünal, 2010: 17)

1.1. Eski Türk Ordusunun Genel Yapısı

Ordu millet olan Türklerin en büyük hususiyetlerinden birisi de savaşıklıklarıdır. Barış zamanında günlük işleriyle meşgul olan halk, savaş zamanında çoluğundan çocuğuna topyekûn seferberlik hâlinde bulunuyorlardı. Eski Türklerde bütün erkekler doğuştan asker oldukları gibi, yeri geldiğinde kadınlar da usta birer savaşıydılar. Türk ordusunun ve milletin savaşta daima hazırlıklı bulunmasının nedenleri arasında, Orta Asya bozkırlarında yaşamının güçlüğüne yanı sıra, onların sosyal hayatıyla da alakalıdır. Ekonomilerinin esası konargöçer hayvancılığa dayalı olan Türkler, zaten yılın yarısından fazlasını hayvanlarının peşinde, dağlarda ve yaylalarda geçirdiğinden, bünye olarak oldukça sağlam bir yapıya sahiptiler.(Gömeç, 2009: 19)

Bozkır Türk devletinde hemen her Türk savaşa hazır durumunda olduğundan ve askerliğe hususî meslek gözü ile bakılmadığından, Türk ordusu ile diğer bütün yerleşik ve orman kavimlerinin orduları arasında şu üç büyük fark dikkati çeker:

- 1- Türk ordusu "ücretli" değildi. Diğer milletlerde askerî kuvvet çoğunlukla, para ile tutulan kimselerden teşkil edilirken Türklerde ordu, devletin tabii savunma gücü sayılırdı.
- 2- Türk orduları daimî idi (zira kadın-erkek, yaşlı-genç herkes her an savaşabilecek durumda olup, bu, Bozkırlının en tabii hayat tarzı icabı idi). Türklerin sporları, eğlenceleri ve avlanmaları bile askerî egzersizler niteliğinde idi. Hükümdarın özel muhafız kıtaları dışındaki merkez orduları, barış devresinde, yüksek bir devlet adamının, kumandanın sorumluluğu altında bulunurdu.
- 3- Türk orduları temelde süvarilerden kurulu idi, yani atlı kuvvetler yanında yer alan ve daha ziyade yardımcı olarak iş gördürülen "yaya"lar sayıca da pek azdı (Diğer milletlerde ise orduları piyade birlikleri meydana getirirdi. Süvarilik oralara Türk

tesiri ile sonradan girmiştir,). Bundan dolayı da Türk ordularının yetiştirilme tarzı, hazırlık eğitimleri ve muharebe taktikleri yabancılarından tamamen farklı idi.(Kafesoğlu, 1997:282)

Eski Türk ordusunda en büyük askeri birlik 10 bin kişilik kuvvet idi. Bu birliğe Tabgaçlar, Gök-Türkler ve Uygurlarda "Tümen" adı veriliyordu. Tümenler 1000'lere, 100'lere, 10'lara ayrılmış ve başlarına ayrı ayrı kumandanlar (binbaşı, yüzbaşı, onbaşı) tayin edilmişti. Türk tesirindeki yabancı ordularda da görülen bu 10'lu teşkilât ilk olarak M.Ö. Asya Hun imparatoru Mo-tun devrinde (M.Ö. 209–174) tespit edilmektedir. Bütün "yerleşik" kavimlerde görülen, hareketsiz kütle muharebesi usulüne göre yetiştirilmiş, ağır teçhizatlı orduların aksine, hafif silâhlı ve oynak süvarilerden kurulu Bozkırlı Türk ordularının uyguladığı süratli, anî ve şaşırtıcı hücumlara dayanan, dağınık muharebe sisteminde birlikler arasındaki işbirliği ancak küçük birliklerin birbirleriyle olan bu iç bağlantıları ile sağlanabilirdi. Ayrıca sağ ve sol (veya doğu ve batı) başbuğlarının yüksek idaresi altında eğitilen ve onların emirlerinde savaşa katılan ordunun, bu 10'lu sistem içinde, on-başılardan tümen başılara doğru belirli bir kumanda zincirinde birbirine bağlanması, eski Türk siyasi kuruluşlarını, sosyal bakımdan ayrılıkçı kabilevî kalıptan kurtarıp "devlet" bütünü hâline getiriyor ve devletin bütün gücünü, barışta ve savaşta, ortak gayeler etrafında birleştiriyordu. Bu da, aslında bodunlar ve boyların sıkı işbirliğinden doğduğunu belirttiğimiz Türk devletinde sağlamlık ve devamlılığı sağlayan başlıca faktörü teşkil ediyordu. Demek ki, 10'lu sistem sosyal ve idarî bakımlardan da fevkalâde mühim iki fonksiyon icra etmekte idi: Biri, devlet güçlerinin tümünün kabile, soy vb. ayrılıklarına bakılmaksızın 10'lu sisteme göre bölünerek, merkezden tayin edilen kumandanlar aracılığı ile en üstte tek sevk ve idareye bağlanması. Böylece herkesin birbirine yardımcı olduğu bir millet birliği meydana getiriliyordu. İkinci olarak da, bütün idarî görev sahipleri aynı zamanda "asker" olduklarından, ordunun vazife ciddiyeti her türlü sivil, idarî ünitelere yansıdığı için devlet mekanizmasının askerî disiplin içinde çalışması temin ediliyordu. Bu durum Türk devletinin askerî karakterini açıkladığı gibi, Türklere neden "Ordu-millet" denildiğini de izah eder ve aynı zamanda Türk topluluğunda ordunun niçin iki temel unsurdan biri (öteki ailedir) sayıldığını gösterir.(Kafesoğlu, 1997: 282-283)

Klasik Türk-İslam devletlerinde devlet teşkilatı "saray, hükümet, adliye ve ordu" olmak üzere dört temel müesseseye dayanmaktaydı. Müesseseler, devletlerin kuruluş, yükselme ve çöküş devirlerine paralel bir gelişme takip ederler. Mesela,

devletlerin kuruluş dönemlerinde sürekli inşa ve gelişme hâlinde olan müesseseler, yükselme dönemlerinde mükemmel hâle gelirler. Çöküş dönemlerinde ise, bozulurlar ve fonksiyonlarının çoğunu kaybederler.

Kuruluş döneminde Türkiye Selçuklu ordusu Türkmen kuvvetlerinden oluşmaktaydı. Türkmen kuvvetleri, savaşçı unsur bakımından tamamen atlı idi. Bunların içinde yaya unsur hemen hemen hiç yoktu. Her savaşçı, atını, silahını ve ağığını (erzak) kendisi temin etmekteydi. Savaş ve akın boyunca da silahını ve yiyeceğini yanında taşımaktaydı. Ganimetten aldığı paydan başka savaşçı unsura maaş ve ücret verme gibi bir usul, bu dönemde henüz yoktu.

Türkiye Selçuklu hükümdarları devletlerini kurup Anadolu'da sağlamca yerleştikten sonra, özellikle hâssa ordularını, "gulâm ve ıktâ' sisteminden yetişmiş askerlerden oluşturmaya başlamışlardır. Türkmen kuvvetleri ise, artık ihtiyaç hâlinde kullanılan bir unsur olmuştur. Fakat onlar, hiçbir zaman askerî faaliyetlerin dışında kalmamışlardır. Selçuklu ordusunun sefer ve savaşlarına katılmadıkları zamanlarda genellikle kendi beylerinin emrinde bağımsız askerî faaliyetlerde bulunmuşlardır.(Koca, 2009: 31)

Türkiye Selçuklularında ordu, kendilerinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi "başkomutan ve komutanlar, savaşçılar (askerler), teşkilat ile savaş araç ve gereçleri" gibi dört temel unsura dayanmaktaydı. Savaşçı unsurlarda:

- Saray gulâmları,
- İktâlî askerler (Sipahiler),
- Hanedan üyelerine (melikler), büyük devlet adamlarına ve emirlere bağlı kuvvetler,
- Yardımcı kuvvetler,
- Türkmenler ve uç beyleri,
- Ücretli askerler, olarak altı guruba ayrılmaktadır. (Koca, 2009: 32)

Burada tez konumuzla alakalı olan, batı Anadolu da siyasi ve askeri bir güç olmaya başlayan Türkmenler ve uç beyleri hakkında bilgi verecek olursak; Türkmen (Oğuz) kütleleri, Malazgirt Zaferi'nden sonra, tıpkı birbirini izleyen dalgalar hâlinde, bölük bölük Anadolu'ya yayılarak, burada kendi hayat tarzlarına uygun buldukları sahalara yerleşmişlerdir. Onlar, yerleşmek için genellikle akın geleneklerini sürdürebilecekleri sınır boylarını ve bu sahaların geniş ufuklu hür havasını tercih etmişlerdir. Bunun doğal sonucu olarak da Anadolu'da kurulan

Türk devletlerinin ve özellikle bunlardan Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarında Türkmen kütellerinin toplandığı ve bu kütellerin gaza ve akın faaliyetlerinde buldukları birçok "uç" bölgesi oluşmuştur. Uçlarda (sınır) toplanan bu küteller, devrin kaynaklarında genellikle "Uç Türkleri" (Etrâk-ı Uç) veya "Uç Türkmeni" (Türkmân-ı Uç) adıyla anılmıştır. Zaman zaman Anadolu'ya gelen Türkmen kütelleri de Selçuklu sultanları tarafından genellikle sınır boylarına yerleştirilerek, uçların sayısı ve nüfusu gittikçe artırılmıştır. Bu suretle hem Türkmenlerin ülkede karışıklık çıkarmaları önlenmiş hem de devletin sınırlarını düşmana karşı daima koruyacak ve savunacak hazır bir kuvvet kazanılmıştır.

Uçlarda toplanmış olan Türkmen kütelleri, genellikle boy düzeni içinde "konargöçer" bir hayat yaşıyorlar ve büyük sürüler hâlinde hayvan besliyorlardı. Tıpkı Orta Asya'da olduğu gibi, her boyun kendisine ait bir kışlağı ve yaylağı vardı. Türkmenler, hiçbir zaman belirli sınırlar içinde kalmıyorlardı; sürülerine yeni otlaklar bulabilmek ve daha iyi ekonomik imkânlarla sahip olabilmek için, sık sık sınırları aşıyorlar ve bu arada bazen yağmalı akınlarda bulunuyorlardı. Bu akınların sonunda, çok miktarda ganimet ve esirle geri dönüyorlardı. Özellikle, "Türk alp erenleri" ve "İslam sûfleri (abdâl, baba)" tarafından yeniden canlandırılan gazâ ve akın ruhu ile Türkmenlerin ganimet (doyumluk) elde etme arzuları, bu faaliyeti devamlı hâle getiriyordu.

Türk toplumunun en dinamik ve en hareketli unsuru olan Türkmenler, Orta Asya'dan getirdikleri bağımsız boy teşkilatlarını Anadolu'da da korumuşlardır. Her boyun başında birer "boy beyi (il beyi)" bulunuyordu. Boy beyleri de "uç beyleri"ne bağlıydı. Uç beyleri ise, merkezî idarenin temsilcisi olan "uç beylerbeyinin (emirü'l-ümerâ veya melikü'l-ümerâ) emri altında olmakla birlikte hareketlerinde ve faaliyetlerinde serbest idiler.

Uç beyleri, genellikle Bizans İmparatorluğu, Haçlı devletleri, İznik Rumları, Trabzon Rumları ve Ermeniler gibi Selçuklularla komşu devletler ve topluluklar üzerine devamlı akınlar düzenliyorlardı. Böylece onlar hem Selçuklu sınırlarını koruyorlar hem de Selçuklu ordularına kılavuzluk ediyorlardı. Daha da önemlisi, Selçuklu ordularının yolları üzerindeki engelleri kaldırıyorlar ve fetihlere uygun zemin hazırlıyorlardı.

Uç beyleri ve beylerbeyi, sefer ve savaş zamanlarında emirlerindeki kuvvetlerle Selçuklu merkezî ordusuna katılarak, Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı görev ve yükümlülüklerini yerine getirmekteydiler. Tarihî kayıtlara göre,

Selçuklu sultanları, sefer ve savaş zamanında diğer beylere olduğu gibi, uç beylerine de fermanlar gönderip, onlardan da emirlerindeki kuvvetlerle gelerek, merkezî orduya katılmalarını istemekteydiler. Uç beyleri de Türkmen atlılarından oluşan kuvvetleriyle gelip, Selçuklu sultanlarının emrine girmektedirler. (Koca, 2009: 37-38)

1.2. Osmanlı Askeri Teşkilatı:

1.2.1.Kuruluşundan Yeniçeri Ocağının Kaldırılışına Kadar Osmanlı Ordusu:

Osmanlıların askeri teşkilâtında Anadolu Selçuklularıyla İlhanlıların ve Memlûkların az çok tesirlerini görmekteyiz. Osmanlı kuvvetleri kapıkulu, eyalet(bunda hudut kuvvetleri de dahildir) ve deniz kuvvetleri olarak üç kısımdır.(Uzunçarşılı, 1988:507)

Kuruluş yıllarında Osmanlı Beyliği'nin düzenli askerî birlikleri yoktu. Gerektiğinde, gazilerden oluşan ve tamamı atlı olan aşiret kuvvetlerinin dellallar vasıtasıyla bir yerde toplanması sağlanır ve sefere çıkılırdı. Savaş bitince bu kuvvetler dağılır, herkes işinin başına dönerdi. İlk fetihleri yapanlar bu uç kuvvetleridir. Uç Beyliği devrinde Gaziyân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum ve Abdalân-ı Rum adları altında teşkilatlanmış bâtinî zümrelerden istifade edilmiş, fethedilen yerlerin Türkleşmesinde bu zümrelerin büyük rolü olmuştur. Uç gazileri düz araziye süratle işgal ederler, köylere hakim olurlar, kaleler etrafına küçük kuleler inşa ederek uzun süren ablukalarla buraları teslim alırlardı. Bursa, İznik ve İzmit bu şekilde alınmış; sadece Bursa'nın fethi 10 yıl sürmüştür. Yapılan fetihlerle, daimî ordunun eksikliği ve bunun mahzurları anlaşılmış, düzenli askere olan ihtiyaç gittikçe kendini daha çok hissettirmiştir. Çünkü bu geçici kuvvetler hem vaktinde savaşa gelemiyor, hem de uzun muhasaralara dayanamıyorlardı.

İlk düzenli birlikler Orhan Gazi zamanında, Bursa'nın fethinden sonra kuruldu. Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil'in (ö.1387) teklifiyle yaya ve müsellemler (atlı) askerî birlikleri teşkil edildi. İlk etapta sağlıklı ve güçlü Türk gençlerinden 1000 yaya, 1000 de atlı asker yazıldı. Bunlar sefer sırasında ücret alacaklar, barış zamanı ise kendilerine tahsis edilen araziye ekip biçmekle meşgul olacaklardı. Yaya ve müsellemlerin sayısı zamanla artınca, sefere nöbetleşe gitmeleri esası getirildi. Yayalar 10'ar ve 100'er kişilik manga ve bölüklere ayrıldı; her 10 kişinin kumandanına onbaşı, 100 kişininkine yüzbaşı, hepsinin kumandanına ise binbaşı denildi. Müsellemler ise 30'ar kişilik ocaklara bölündü ve her 30 kişiden beşinin sefere gitmesi esasa bağlandı. XV. yüzyıl ortalarına kadar fiilen askerî hizmette

kullanılan bu yaya ve atlılar, Kapıkulu ocaklarının teşkilinden sonra nakliye, maden ocakları, kale inşaatı ve tersane hizmeti gibi işlerde çalıştırılmak üzere geri hizmet birlikleri arasına alınmışlardır.(Özcan, 1994: 337)

1.2.2.Kapıkulu ocakları:

Osmanlı Devleti, Rumeli taraflarında genişlemeye başlayınca daha fazla askere ihtiyaç olmuş; bu da, savaşlarda esir alınan Hıristiyan çocukların Türk-İslam terbiyesi ile yetiştirilerek yeni bir askerî sınıf meydana getirilmesiyle karşılanmıştır. Bu cümleden olarak I. Murat zamanında; Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Cebeci Ocağı, Topçu Ocağı, Top Arabacıları Ocağı, Kapıkulu Süvarileri adıyla altı sınıftan oluşan Kapıkulu Ocakları'nın temelleri atılmıştır. Daha sonra bunlara Humbaracı ve Lağımcı Ocakları da eklenmiştir. İlk zamanlar pençik kanunu, II. Murat zamanında ise devşirme sistemi ile yetiştirilen bu askerler, üç ayda bir "ulûfe" adlı maaş alan merkez askerleri görevini görmüş, evlenmeleri ve başka bir işle uğraşmaları yasak edilmiştir. Devletin savaşları kazanmasında ve başarılarında büyük paya sahip olan Kapıkulu Askerleri'nin devşirilmesi sistemi, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren zayıflamaya başlamıştır.(Göyünç, 1999: 558-560)

1.2.3.Eyalet kuvvetleri:

1.2.3.1.Tımarlı sipahiler:

Osmanlı Devleti'nin temel askerî güçlerinden birisini de, esasını Tımarlı Sipahilerin oluşturduğu Eyalet Kuvvetleri teşkil etmiştir. Tımarlı Sipahiler, Osmanlı toprak sisteminin askerî yönüyle ilgili uygulaması sonunda ortaya çıkmıştır. Sistem bir yönüyle toprağın işlenmesini ve ürün alınmasını sağlarken, diğer yönüyle de devletin asker ihtiyacına hizmet etmiştir. En mükemmel şeklini Kanuni Sultan Süleyman zamanında alan Tımarlı Sipahi Teşkilatı da, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren dirlik (tımâr) sisteminin zayıflaması ile bozulmaya başlamıştır. (Özcan, 1999: 553)

1.2.3.2.Yardımcı kuvvetler:

Osmanlı Devleti'nde tımarlı sipahilerden başka, yine eyalet askeri statüsünde akıncı, deli, yaya, müselleme, yürük, canbaz, cerehor, gönüllü ve beşli gibi yardımcı kuvvetler de kullanılmıştır. Bu kuvvetler, öncü, geri hizmet ve kale kuvvetleri gibi üç grupta ele alınabilir.

Öncü Kuvvetler akıncı, deli gibi hafif süvari ve azab gibi hafif piyade birliklerinden oluşurdu. Öncü süvari birliklerinden olan akıncıların varlığı Osman

Gazi zamanına kadar uzanır. Bir ocak şeklinde teşkilatlanmalarında Gazi Evrenos Bey'in büyük emeği geçmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasından sonra görevleri sadece sınır boylarına inhisar eden akıncıların özel bir statüsü vardı. Devlet akıncılar için kışla tahsis etmez, onlara maaş vermez, teçhizat ve silah sağlamazdı. Akıncılar her türlü ihtiyaçlarını kendileri temin ederler, genellikle düşmandan aldıkları ganimetle geçinirler, buna mukabil devlete vergi vermezlerdi. Akıncılar genç, güçlü ve yiğit gençlerden seçilirdi. Muntazam olarak tutulmasına özen gösterilen akıncı defterlerinden birisi ilgili serhat kadılığında, diğeri ise merkezde muhafaza edilirdi. Akıncı beyini devlet tayin ederdi. Bu beylik uzun seri Evrenos, Turhan, Mihal ve Malkoçoğulları gibi akıncı ailelerinin uhdesinde kalmıştır. Akıncı kanununa göre her 10 akıncıya onbaşı, 100 akıncıya yüzbaşı, 1000 akıncıya ise binbaşı kumanda ederdi.

Savaşlarda başarılı akıncılara dirlik tahsis edilmeye başlanmasından sonra timarlı akıncılar da ortaya çıkmıştır. Akıncılar barış zamanında kendi işleriyle ve savaş talimleriyle meşgul olurlardı. Düşman ülkesine yapılan akınlar gelişigüzel değil, bir plan ve program dahilinde olurdu. Akıncılar esas olarak Rumeli sınır boylarında kullanılmakla birlikte, bazen Anadolu'nun doğusunda da istihdam edilmişlerdir. XVI. yüzyıl sonlarında önemleri azalan akıncıların yerini serhad kulları ve Kırım kuvvetleri almıştır. Varlığını ismen de olsa uzun süre devam ettiren akıncılık 1826 yılında resmen ortadan kaldırılmıştır.

Deli denilen atlılar da eyalet askeri statüsündeki öncü birliklerinden idi. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren istihdam edilmeye başlanan deliler, delice cesaretlerinden dolayı bu adı almışlardır. Marsigli bunları serhat kulu süvarileri arasında zikretmektedir. Deli askeri olmak isteyen bir gencin önce kendisini ispatlaması gerekirdi. Bayrak adı altında küçük ocaklara ayrılan delilerin birkaç ocağı bir delibaşının emrine verilirdi. Başlangıçta sadece Rumeli'deki hudut beyliklerinde kullanılan deliler XVII. yüzyıldan itibaren merkezde veziriazamın, Anadolu'daki vezir ve beylerbeyilerin maiyetlerinde de teşkil edilmiş ve tamamen ücretli maiyet askeri statüsüne geçmişlerdir. XVI. yüzyılda vahşi hayvanların derisinden yapılmış başlık ve elbise giyen delilerin atları da akıncı atları gibi çevik ve kuvvetliydi. XVII. yüzyıldan itibaren kıyafetleri biraz değişikliğe uğramıştır. Bu asırda, maiyetlerinde buldukları vezir veya beylerbeyilerin sık sık görevden alınmaları yüzünden işsiz güçsüz kalan zümreler haline gelen deliler, taşradaki yerleşim merkezleri için tehlike olmuşlardır. III. Selim zamanında ıslahına

çalışılan deliller 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda büyük kahramanlık göstermişler, fakat 1829 yılında II. Mahmud tarafından ortadan kaldırılmışlardır.

Yine eyalet askeri statüsündeki azebler ise öncü piyade birliklerindedir. Kuruluşları Yeniçeri Ocağı'nın teşkilinden öncedir. Başlangıçta hafif okçu olarak orduya katılan azebler, daha sonraki dönemlerde öncü piyade kuvveti olarak savaşmışlardır. Azebler Türk gençleri arasından belli kanun çerçevesinde kefilli olarak toplanırdı. Savaşta merkez ordusunun önünde bulunurlar ve ilk hücumda bunlar maruz kalırlardı. Savaş başlayınca sağa sola açılarak hemen arkalarındaki topçuların ateş etmelerini sağlardı. XVI. yüzyıl ortalarından itibaren kale muhafızı olarak kullanılan azebler maaşa bağlanmışlardır. Kale azepleri orta denilen bölüklere ayrılır; her ortada reis, odabaşı ve bayraktar denilen zabıtları bulunurdu. Hepsinin amiri ise azebler ağasıydı. Bunun altında azebler kâtibi vardı. Azebler, beylerbeyinin kumandası altında savaşa katılırlar, kale muhafazasından başka köprücülük ve lağımcılık gibi hizmetleri de ifa ederlerdi. Daha sonraki asırlarda Osmanlı azeb kuvvetleri yer almamıştır. Azeb teşkilatı resmen II. Mahmud zamanında kaldırılmıştır. Aşağıda görüleceği üzere kara azeblerinden başka deniz azebleri de vardı.

Geri hizmet birlikleri yaya, yürük, müsellemler, cerehor, canbaz ve şatır adları altında toplanabilir. Kuruluş döneminin ilk düzenli askerî birlikleri olan yaya ve müsellemler, Kapıkulu ocaklarının teşkilinden sonra bir süre daha fiilî seferlerde kullanılmışlar, XV. yüzyıl ortalarından itibaren tedricen geri hizmetlere alınmışlardır. Anadolu eyaletinin bazı sancaklarında bulunan yaya ocaklarının her biri bir yaya beyinin emri altında idi. Nöbetleşe olarak sefere giden yayaların başlıca görevi yol açmak, hendek veya siper kazmak, top ve gülle nakletmek, askere zahire taşımak gibi işlerdi. Barış zamanlarında ise, ihtiyaca göre kale tamiri, maden, tersane vb. işlerde çalışırlardı. Yayalar gibi XV. yüzyıl ortalarından itibaren geri hizmete alınan müsellemler ise hem Anadolu'da hem de Rumeli'de istihdam edilirdi. Anadolu'dakilerin tamamı Müslüman, Rumelidekiler ise karışıktı. Atlı olma statülerini muhafaza eden müsellemler savaş zamanlarında asıl ordudan birkaç gün evvel önden sevk edilirler, güzergâh üzerindeki köprüleri onarırlar, ormanları açarlardı. En büyük kumandanları müsellemler sancak beyleri idi. Müsellemlerin de her 30 neferi bir ocak itibarıyla edilmiş ve beşte birinin nöbetleşe olarak sefere gitmesi esasa bağlanmıştır.

Rumeli'de aynı hizmeti yürükler ifa ederdi. Buldukları yöreye izafetle çeşitli gruplara ayrılan yürükler 24'er kişiden ocaklara ayrılırlardı. Her ocak bir yürük başının emri altında idi. Bunlar da sefere nöbetleşe giderler; gitmeyenler gidenlere harçlık verirlerdi. Savaş Anadolu tarafında ise yayalar, Rumeli'de ise yürükler giderdi. Osmanlı Devletinin idari yapısı içerisinde Yörüklerin geri hizmetlerde çeşitli görevleri bulunmaktadır. Yerleşim yerlerine göre; gemi malzemesi temini ve gemi yapımı, derbentçilik, nakliye işleri, maden hizmetlerinde çalışmışlardır.(Keser, 1999: 600)

Yine geri hizmette kullanılan canbazlar, tatarlar ve garipler de Osmanlı ordusunun işçi birliklerinden idi. Kendi içinde ocaklara ayrılan bu birlikler Vize, Vidin ve Yanbolu taraflarında bulunurlardı. Hepsi de yürük yaya beyinin kumandası altındaydı.

Yukarıda öncü yaya birliklerinden olduğu bahsedilen azepler, XVI. yüzyıldan itibaren kalelerde de teşkil edilmiş ve bunlara kale azepleri denilmiştir. Bunlar serhat kulu denilen kuvvetlerin yaya kısmından idi. Yine kale kuvvetlerinden olan atlı gönüllü ve beşliler ise XV. asır sonlarında serhat kulu veya yerli kulu denilen yerli halktan teşkil edilmişti. Maaşları buldukları eyaletin maliyesinden verilirdi. Gönüllülerin âmiri gönüllü ağası; beşlilerinki ise beşli, ağasıydı. Bu arada hisar eri veya fârisân denilen kale muhafızları da zikredilmelidir.(Özcan, 1994: 353-356)

1.3.Askerî Teşkilatın Bozulması

Osmanlı askerî teşkilatının bozulma sebeplerinin başında, yürürlükte olan teamül ve kanunlara riayetsizlik gelir. Bunun ilk örneğini II. Selim vermiştir. Cülûsu sırasında teamüle uymayıp Kapıkulu ocaklarının cülûs bahşişini vermek istememesi yeniçerilerin homurdanmalarına yol açmış, sonunda teamüle uygun olarak bahşiş ve terakkiler (maaş zamları) verilerek mesele çözümlenmişse de, padişahın ocak üzerindeki nüfuzu kırılmıştır. Ocak nizamının asıl bozulması III. Murad zamanında başlamıştır. Devşirme Kanunu'na uyulmayarak asker arasına yabancıların alınması, özellikle Şehzade Mehmed'in (III. Mehmed) sünnet düğününde mahareti görülenlerin kul kardeşi adı altında talim terbiye görmeden yeniçeri yapılmaları, ocak nizamını temelinden sarsmıştır. Ocağın mevcudu ve nüfuzu gittikçe artmış, maaşların ve cülûs bahşişlerinin ödenmesi mesele haline gelmiştir. XVII. yüzyıl başlarından itibaren sık gerçekleşen bahşişler yüzünden hazinede para kalmamış, ayarı düşük para verilince de askerle esnafın arası

açılmış ve sonu gelmez isyanlar çıkmıştır. Çıkar kavgası yüzünden bazen vezir ve ağaların da tahrikiyle çıkan bu ayaklanmalara çoğu zaman öteki yaya ve atlı Kapıkulu ocakları da katılmış, böylece İstanbul sık sık askerî isyanlara sahne olmuştur. Orduya kumanda eden beylerbeyi, sancak beyler ve diğer ümeranın temel eğitimden geçmemeleri, “ iyi bir kul olma” ya da sultana yakınlığı ile tanınan kişilerin önermeleri ile tesadüfen bu makamlara gelmeleri ordunun durumunu açıklamaktadır.(Oğuzoğlu, 2000: 99)

Merkeze paralel olarak taşrada da eyalet kuvvetlerinin bozulması XVI. yüzyıl sonlarında başlamıştır. Bozulmanın başlıca sebebi yine kanun hilafı olarak aralarına yabancı karışarak bunların tımarlı sipahi olmalarıdır. Çoğu zaman tımar tevcihlerine rüşvet ve iltimasın karışması ve münhal dirliklerin layık olmayanlara verilmesi ise, devletin bu asıl kuvvetlerinin sayıca azalmalarına ve geri hizmetlerde kullanılmalarına yol açmıştır. Tımarlı sipahilerden bedel-i tımar adıyla vergi alınması zaman zaman bunların isyan etmelerine sebep olmuştur. (Özcan, 1994: 356)

1.4.Yapılan İslahatlar:

Osmanlı Devleti’nde Yükseliş döneminde meydana getirilen ideal ordu yapısının ve gücünün yeniden ele geçirilebilmesi, sorunların ortadan kaldırılabilmesi için 1861 tarihine kadar birçok girişimde bulunulmuştur. Askerî problemlerin ortaya çıktığı XVII. yüzyılda, Kanuni dönemi askerî teşkilatı örnek alınmaya çalışılmış, ancak ciddî bir tedbir alınamamıştır. XVIII. yüzyıla girildiğinde, Lale Devri’nden itibaren Avrupa’nın her alanda olduğu gibi askerî yönden de üstünlüğü kabul edilmiş ve bu yüzyıl boyunca yabancı uzmanlar aracılığı ile yenilikler yapılmıştır. III. Selim döneminde ise Nizâm-ı Cedîd adında köklü askerî ıslahatlar gerçekleştirilmiş, fakat onun öldürülmesiyle yenilikleri ortadan kaldırılmıştır.(Özkaya, 2001: 10) Amcası III. Selim’in yarıda kalan ıslahatlarını devam ettiren Sultan II. Mahmud, Sekbân-ı Cedîd ve Eşkinici Ocakları’nı kurmuş, ayrıca bu ocaklara tepkilerini gösteren Yeniçerileri 1826’da kaldırmıştır. (Ünal, 2008: 19)

1.5.Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Yeni Ordu:

İslah kabul etmez Yeniçeri Ocağı’nın II. Mahmud tarafından 1826 yılında kaldırılmasından sonra kurulan yeni askerî teşkilatın adı Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'dir. Ocak ilga edilirken, yeniçerilikle ilgili her türlü nişan, unvan

ve işaretler de kaldırılmış; Ağakapısı'nın adı Serasker Kapısı (Bâb-ı Seraskerî) olarak değiştirilmiştir. Belli bir nizamnâme dahilinde Hazreti Peygamber'in adına izafetle kurulan ve teşkilatlanmış Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye, yaşları 15-30 arasında olanlar kabul edilmiş, daha küçük yaştakiler için Şehzadebaşı'ndaki Acemi Ocağı Kışlası talimhâne yapılmıştır.

Gerek İstanbul'dan gerekse taşradan gelerek kaydolan gönüllülerle Mansûre ordusu kısa sürede gelişip büyümüş; III. Selim zamanında yapılan Üsküdar ve Levend'deki kışlalara yenileri ilave edilmiştir. 12 bin kişilik ilk Asâkir-i Mansûre ordusu tertib adı altında 1500'er kişilik sekiz tabura ayrılmış ve her tabur bir binbaşının emrine verilmiştir. Sekiz binbaşının üstünde ise bir başbinbaşı vardı. Her taburda ayrıca iki kol ağası, topçubaşı, arabacıbaşı, cebehanecibaşı, mehterbaşı, imam, hekim ve cerrah gibi zabıtlar vardı. Binbaşılardan altında yüzbaşı, mülâzım, sancaktar, çavuş ve onbaşı gibi küçük rütbeli kumandanlar bulunuyordu. Yeni ordunun en büyük kumandanı ise serasker denilen zabıt idi. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, Yeniçeri Ocağı'nın sadece seferî değil, şehir güvenliği ve yangın söndürme gibi hazarî görevlerini de üstlenmişti.

Seraskerden sonra en yetkili merci Asâkir-i Mansûre Nezâreti idi. Nâzır, teşkilatın maaş vb. sivil ve teknik işlerinden sorumluydu. Yeni ordunun bölük, tabur, alay gibi askerî birlik adları Nizâm-ı Cedîd ordusununki ile aynıydı. Mansûre askerlerini eğitmek için her birimde Kur'ân-Kerim ve ilmihal dersleri verilecek; tayin edilen imamlarla beş vakit namazın cemaatle kılınması sağlanacak; bu arada meslekî eğitimleri için Avrupa'dan uzmanlar getirtilecektir. Terfiler kıdemden ziyade çalışkanlığa ve başarıya göre olacaktı. Tamamı maaşlı olan yeni ordunun giderlerini karşılamak için yeni gelir kaynakları ihdas edilmiş ve Mansûre Hazinesi adıyla yeni bir hazine kurulmuş, böylece devlet hazinesine yük olmaktan kaçınılmıştır. Özel bir üniforması olan Mansûre askerleri serpuş olarak başlarına önce şubara, sonra da fes giymişlerdir. Zamanla her üç taburdan bir alay teşkil edilmiş, başbinbaşılık kaldırılarak her alay bir miralayın; iki alaydan da bir liva teşkil edilerek bir mirlivanın kumandasına verilmiştir. 1831 yılında İstanbul'daki alaylara Hassa; Üsküdar'dakilere Mansûre denilmiş, böylece yeni ordu iki kısma ayrılarak her birinin başına bir ferik tayin edilmiştir. Hassa birlikleri yalnız İstanbul'da bulunurken, Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yeni Mansûre birlikleri kurulmuştur. Taşradaki birliklerin kumandanları İstanbul'dan gönderilmiştir. Muayyen fiilî askerlikten Mansûre

askerlerine emeklilik hakkı verilmiş ve yeterli emekli maaşlı bağlanmıştır. 1832 yılında, en yüksek rütbe olan müşirlik rütbesi ihdas edilmiş ve askerî meratip silsilesi aşağıdan yukarıya doğru şu şekli almıştır: Onbaşı, çavuş, bölük emini, çavuş, başçavuş, mülâzım, yüzbaşı, sol kolağası, sağ kolağası, binbaşı, kaymakam, miralay, mirliva, ferik, müşir.

Ordunun subay ihtiyacı önceleri Mühendishâne'den karşılanmış, ancak daha sonra 1834 yılında Harbiye Mektebi açılmış, ayrıca Avrupa'ya talebe gönderilmiştir.

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye yeni ve biraz aceleye getirilmiş bir müessese olduğundan 1829 yılında Rus ordusuna, 1831-1833 arasında ise Mehmed Ali Paşa'nın Mısır askerlerine karşı yapılan savaşlarda pek başarılı olamamışsa da, yeniçerilerin son zamanlarına göre üstünlüğünü, düzenli Rus ve Mısır askerlerine birkaç yıl karşı koymakla ispatlamıştır. Yeni ordunun desteklenmesi ve ülkenin daha iyi savunulabilmesi için 1834 yılında taşrada Redif-i Asâkir-i Mansûre adıyla bir yedek ordu kurulmuş ve aynı yıl çıkartılan bir kanunla taşrada Redif birlikleri teşkiline başlanmıştır. (Deny, 1997: 699) Bu birliklerin kurulmasından sonra Asâkir-i Mansûre ifadesinin yerini Asâkir-i Nizâmiye almış ve İmparatorluğun sonuna kadar bu ad kullanılmıştır. Nizamiye kavramı günümüzde de varlığını korumakta, kışla girişleri bu adla anılmaktadır.

1.6. Tanzimat'tan Sonraki Askeri Yenilikler

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra askerî alanda önemli gelişmeler olmuştur. Her şeyden önce askerlik hizmetinin vatanî bir görev olduğu prensip haline getirilerek eski ocak sisteminin dışına çıkılmaya çalışılmıştır. 6 Eylül 1843'te çıkartılan kanunla muvazzaf askerlik süresi beş yıla indirilmiş; bu fiilî hizmeti bitirenlere yedi yıl da ihtiyatlık süresi verilmiştir. Bu dönemde Osmanlı kara kuvvetleri, hassa askerlerinden oluşan Birinci Ordu, Rumeli, Anadolu ve Arabistan orduları diye beş büyük birime ayrıldı. 1848'de bunlara Irak ve Hicaz orduları da eklendi. Piyade ve süvari birlikleri için Fransız; topçu birlikleri için de Prusya askerî talimatları alındı. Her bölgeden alınacak asker sayısının, o bölgenin nüfusuna göre olması kararlaştırıldı. Her aileden bir kişinin askere alınacağı; tek çocuklu ailelerden asker alınmaması esasa bağlandı. 1847'de askere almada kur'a usulü benimsenmiş; gayrimüslimlerin de askerlik yapmaları kararlaştırılmış ve buna bağlı olarak cizye vergisi kaldırılmışsa da, yüzyıllardır askerlik yapmamaya

alışan gayrimüslim tebaaya bu teklif ağır gelmiştir. Bazı huzursuzlukların çıkması üzerine bu husus bir süre askıya alınmıştır.

1856 yılında çıkartılan Islahat Fermanı'nda askerlik meselesine tekrar temas edilerek Müslüman ve gayrimüslim herkesin yapması kararlaştırılmıştır. Ancak uygulamada bazı güçlüklerle karşılaşıldı ve sonunda gayrimüslim tebaadan askerlik hizmetine karşılık bedel-i askerî adıyla bir vergi alınması kararlaştırıldı.

Sultan Abdülaziz dönemi, 93 Harbi öncesi Osmanlı ordusunun şekillendiği dönemdir. II. Abdülhamit tahta çıkışından kısa bir süre sonra bu orduyla savaşa girmiştir.

Sultan Abdülaziz de, kendinden önceki Osmanlı padişahları gibi, kara kuvvetlerine büyük önem vermiş, askerî işlerin çözüme kavuşması ve daha etraflıca görüşülmesi amacıyla meşveretlerin toplanmasını emrederek, buralarda çeşitli ıslahat fikirlerinin tartışılmasını istemiştir. Bu konudaki emirleri içeren fermanlar dönemi boyunca devam etmiştir. Padişah, saltanatı boyunca ordunun muhtaç olduğu asker kaynaklarının incelenmesine, bunun bir nizama bağlanmasına ve ordunun ıslahı için Seraskerliğe ehil kişilerin atamalarının yapılmasına dikkat etmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde Avrupa ülkelerindeki askerî yapı ve yenilikler takip edilmiş, batı askerlik sisteminde meydana gelen ıslahat, düzenleme, kanun ve nizamlar Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. (Ünal, 2008: 22)

Seraskerlik makamının önemi artarak sadareten sonra ikinci sırayı aldı, hatta birkaç defa sadaretle birleştirildi. 1863 yılında Bâb-ı Seraskeri'nin teknik ve bürokratik hizmetlerinin yürütülmesi için Harbiye Nezareti kuruldu. Fakat bu bilinen anlamda nazırlık değil, bir büro idi. Ancak, Osmanlı tebaasından bazısının askerlikten muaf olması asker kaynaklarını daraltıyordu. Bununla birlikte Müslüman unsurlar zorla da olsa askerlik için ikna edildilerse de uygulamada yine zorluklar çıktı. Bu padişah zamanında hassa alayları teşkil edildi ve yeni bir askerî kıyafet benimsendi. Aynı zamanda ordu modern silahlarla donatılarak tophane ve askerî okullar da ıslah edildi. Gösterişe düşkün olan Sultan Abdülaziz kendisi için de bir hassa alayı kurdurttu. 1869 yılında Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın girişimleriyle Osmanlı ordusu Nizamiye, Redif ve müstahfiz olarak üç ana bölüme ayrıldı. Her bölümün muayyen hizmet süreleri vardı. Nizamiye dört yıl, Redif yani ihtiyatlık bir yıl, Müstahfizlik ise sekiz yıl oldu. Osmanlı kara kuvvetleri, merkezi İstanbul'da olan Rumeli; Erzurum'da Anadolu; Şam'da Suriye;

Bağdat'ta Arabistan ve merkezi Yemen'de olan Yemen orduları adı altında yedi orduya ayrıldı. Her ordunun normal mevcudu 26.700 kişi civarında idi.

Bu sırada Prusya'nın askerî eğitim usulleri kabul edildi ve bu hususta yabancı uzman ve subaylardan yararlandı. Böylece Osmanlı ordusu daha modern hale getirilmeye çalışıldı. Subay kaynağı hem orduya hem de askerî okullara dayanıyordu. Sultan Abdülaziz zamanında Bâb-ı Seraskeri'nin yanında ayrıca ordunun teknik meseleleri ile meşgul olması için Harbiye Nezareti kuruldu. Bu arada Mekteb-i Harbiye için yeni bir bina yapıldı.(Özcan, 1994: 361)

II. Abdülhamit zamanında askerî yeniliklere devam edildi. Osmanlı-Rus savaşındaki asker darlığı, gayrimüslim tebaanın fiilî askerlik yapması meselesini tekrar gündeme getirdi. Sultan Abdülhamid'in Panislamizm politikası gütmesinden sonra, Müslüman olmayanların askerliği uzunca bir süre gündeme gelmedi. Öte yandan Arap, Arnavut, Boşnak vs. gibi Müslüman unsurlar da askerlik yapmak istemiyorlardı. Bu da savaşlarda sürekli eriyen Türk unsurunun azalmasına yol açıyordu. Onun için Doğu Anadolu aşiretlerinden Hamidiye Süvari Alayları kuruldu. Fakat beklenen sonuç alınmadı. Bu arada Bâb-ı Seraskeri gerçek anlamda Harbiye Nezareti'ne çevrildi ve nazır seraskerin bütün yetkilerini üstlendi. Öte yandan asıl ordunun ıslahı için 1882 yılında Almanya'dan askerî heyet getirtildi. Ertesi yıl çağrılan Goltz Paşa, ordunun ıslahı için bir nizamname hazırladı. Hulasa bu padişah zamanında askerî yeniliklere devam edildi. Ancak 1884 yılında tekrar eski şekle döndüyse de 1908'de kesin olarak Harbiye Nezareti kuruldu ve İmparatorluğun sonuna kadar varlığını korudu. (Özcan, 1994: 361)

1.7. 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Öncesi Asker Alma Usulleri

Osmanlı Devleti'nde kapsamlı yenileşme girişimlerini başlatan II. Mahmut'un, askerlik alanında köklü değişiklikler yaptığı bilinmektedir. Yeniçeri ocağını kaldırmadan önce, "Eşkinci" adıyla yeni bir birlik oluşturmaya karar vermişti. Ancak, yine kendi çıkarlarının zedeleneceğini düşünerek 15 Haziran 1826'da isyan eden yeniçeriler sonuçta, II. Mahmut ve taraftarlarının gayretleriyle ortadan kaldırılmıştır. Yeniçeri ocağının yok edilmesi esnasında İstanbul'da çok sayıda yeniçeri öldürülürken, bir kısmı Anadolu'nun çeşitli yerlerine kaçmıştır. Kaçanların yakalandıkları yerlerde öldürülmeleri konusunda merkezden vilâyet ve sancak yöneticilerine emirler gönderilmiştir. Yeniçeri ocağının ilgası Anadolu ve

Rumeli'deki bütün idarecilere fermanlar ve buyrultularla bildirilmiş, yeniçeri nişan ve simgelerinin kullanılması yine bu ferman ve buyrukçularla yasaklanmış, konu ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir.(Sezer, 1998: 215-238)

Yeniçeri ocağı kaldırılırken, devletin orduya ihtiyacı olduğu da düşünülerek yeni bir ordu kurulmasına da karar verildi. "Asakiri Mansurei Muhammediye" adındaki yeni ordunun oluşturulmasını ve bu ordu için sancaklardan asker yazılmasını içeren emirler de hemen gönderildi. Sancaklarda bir taraftan yeniçerileri yakalamak, ortadan kaldırmak konusunda tedbirler alınırken, bir taraftan da yeni ordu için asker yazımı da hızla başladı. (Sezer, 2000: 67)

Sultan Abdülmecid döneminde de (1839-1861), Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile askerî alanda önemli gelişmeler oldu. Ocak usulüne dayalı askerlik kaldırıldı, yerine kur'a usulü benimsendi. 6 Eylül 1843'te çıkarılan kanunla nizami askerlik süresi 5 yıl olarak belirlendi. Bu fiili askerlik hizmetini bitirenlerin 7 yıl da rediflik süreleri vardı. Hassa Ordusu, Dersaadet Ordusu, Anadolu, Rumeli ve Arabistan Orduları olmak üzere beş ordu merkezi oluşturuldu. Kur'a usulüne geçilmesiyle barış zamanı 150 bin, savaş zamanı 400 bin nefer temin edilebilmiş, dolayısıyla asker sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir

1843'te Meclîs-i Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî genişletildi. Yine Bâb-ı Seraskerî'nin nüfuzu artırıldı. Nizamiye askerlerinin başında bulunan Serasker, ayrıca kara kuvvetlerinin de kumandanı sayıldı. Seraskerlik rütbesi, sadrazamlık ve şeyhülislamlıkla aynı seviyeye getirildi. 1845'te "Zabtiye Müşirliği" kurularak İstanbul ve eyaletlerin asayiş ve güvenliği bu makama devredildi.

1843 nizamnamesi ile beş büyük birime ayrılan Osmanlı kara kuvvetlerine 1848'de Irak ve Hicaz orduları da eklendi. Piyade ve süvari birlikleri için Fransız, Topçu birlikleri için de Prusya talimatnameleri alındı. Her bölgeden alınacak asker sayısının o bölgenin nüfusuna göre belirlenmesi kararlaştırıldı. Her aileden bir kişinin askere alınması, tek çocuklu ailelerden asker alınmaması kabul edildi.

1839'da Hıristiyanların da asker olmaları için gerekli önlemlerin alınmasına, 1843'te ise özerk Hıristiyan eyaletler hariç tüm gayrimüslimlerin de askerlik yapmalarına karar verildi. Buna bağlı olarak gayrimüslimler cizye vermektan muaf tutuldu. Fakat yüzyıllardır askerlik yapmamaya ve sivil hayatın rahatlığına alışan gayrimüslim tebaaya bu teklif ağır geldi. Bazı huzursuzlukların çıkması üzerine bu karar bir süre askıya alındı. 1856'da çıkartılan Islahat Fermanı'nda askerlik meselesine tekrar temas edilerek; Müslüman ve gayrimüslim tüm

vatandaşların askerlik yapması tekrar kararlaştırıldı. Ancak uygulamada karşılaşılan güçlükler nedeniyle, gayrimüslimlerden askerlik hizmetine karşılık “bedel-i askerî” adıyla bir vergi alınması kararlaştırıldı.(Ünal, 2008: 19)

1.7.1. 1846 Tarihli Kur’a Kanunu

1846 tarihli Kur'a Kanunu; Tanzimat Fermanı'nın getirdiği esaslar ile 1843 tarihli Kanun'un öngördüğü, yeni sistemin uygulanmasına yönelik askere alma işlemlerindeki kur'a usulünü esasa bağlayan bir kanundur. 1844 yılında yapılan ilk uygulamadan istenen sonucun alınamaması üzerine, askere alma sisteminde uyulacak esasları belirlemeye yönelik, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî ve Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de yapılan çalışma ve görüşmeler sonucunda, belirlenen hususlar Padişah'ın da onayı alındıktan sonra 1846 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk Kur'a Kanunu ortaya çıkmıştır. 1846 tarihli Kur'a Kanunu, daha sonra yürürlüğe girecek olan askerlik kanunları ile askere alma sistemlerine yön vermesi ve temel teşkil etmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Tanzimat Fermanı'nda ilân edilen düzenlemelerin aksine, ilk Kur'a Kanunu yürürlükte kaldığı dönem içerisinde, gayrimüslimlerin askerlik hizmeti önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmiş ve askerlik hizmeti gayrimüslimler tarafından benimsenmemiştir. Bunun yanında, henüz göçebe olarak yaşayan, Anadolu ile Rumeli'nin dağlık bölgelerindeki Müslüman tebaadan da askerlik yapmak istemeyenlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, genel olarak gayrimüslimlere karşı duyulan aşırı bir güvensizlik de mevcuttur. Bunun bir göstergesi, cizye vergisi kalkmasına rağmen, gayrimüslimlerin askerlik yapmasını uygun görmeyen askerî yetkililer, "bedelât-ı askeriye" adı altında vergiyi almaya devam etmişler ve bu suretle gayrimüslimler eski uygulamayı devam ettirmişlerdir. 1847 yılında, ancak çok cüz'î miktarda yabancı (Rum), denizci olarak görev yapmak üzere askere alınmışlardır.

28 Şubat 1856 tarihinde, Islahat Hatt-ı Hümayûnû'nun, Müslümanlarla gayrimüslimler arasında eşitliği vurgulaması, gayrimüslimlerin de kur'a çekimine dahil edilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu düzenleme ile aynı zamanda, gayrimüslimlerin verdikleri cizyenin kaldırılması zorunluluğu doğmuştur. Ancak, sonuç itibariyle gayrimüslim unsurların askerlik hizmetine soğuk bakmaları ve isteksiz davranmaları yanında, askerlik görevini yapmak istemeyen Müslümanların varlığı ve Devlet'in yapısı itibariyle cizyeden vazgeçmemesi nedeniyle, "bedel" verme usulü konmuş ve cizye bedel-î askerî'ye

çevrilmiştir. Böylece, Müslümanlarla gayrimüslimler arasında bir nevi eşitlik sağlanmıştır.

Bir mukaddime, beş fasıl, altmış üç bent (madde) ve bir hatimeden meydana gelen Kur'a Kanunu'nun içeriği ve askere alma sisteminin uygulanmasına yönelik esaslarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

a) Tanzimat Fermanı hükümlerine rağmen, askerlik hizmeti bütün Müslümanlar için bir görev ve vatan borcu olarak kabul edilmiş, Müslümanlar da her yıl kur'aya katılması gereken unsuru teşkil etmiştir.

b) Askerlik süresi 5 yıl, askerlik yaşı ise 20-25 yaşları arası olarak belirlenmiştir.

c) Ordunun asker ihtiyacını karşılamaya yönelik temin merkezlerine yer verilmiştir. 1843 tarihli Kanun'la Osmanlı Devleti beş ordu bölgesine ayrıldığından, askere alma hizmetleri de bu ayrıma göre, her ordunun kendi bölgesindeki kazalardan asker temin etmesini öngörmüştür. Bununla beraber ulaşım imkânları nedeniyle, askere alınanların kendilerine en yakın bölgelere verilmesi kabul edilmiştir.

d) Kur'a çekimi, muayene ve öğrencilere yapılacak sınavlarda görev almak üzere, kur'a dairelerine merkezden personel görevlendirilmesi gibi hususlarla, kur'aya çeşitli nedenlerle katılamayacak olanlara yapılacak işlemlere yer verilerek, bunların giyaplarında kur'a çekileceği, hatta kuraya katılması için davet aldığı halde katılmayanların ise, yakalandıklarında hemen sevklerinin yapılacağı belirtilmiştir.

e) Kur'a çekiminin bütün haksızlıklardan uzak ve adil bir şekilde yerine getirilmesi için, kur'a çekiminin bir kurul marifetiyle yapılması ve kurulda görev alacakların görev ve yetkilerinin de düzenlendiği görülmektedir.

f) Kur'a çekimi sonucunda; adına kur'a isabet edenlere birliklerine gitmeden önce 20 gün izin verilmesi ve bu sürenin sonunda gelmeyenler hakkında kanunî işlemlerin yapılması öngörülen Kanun'da, kur'aya katılmayarak firar edenlere yapılacak işlemler de düzenlenmiş; bunlara verilecek cezaların yanında, bu suçlu işleyenleri saklayanlara da, toplum içindeki statü ve malî durumlarına göre uygulanacak yaptırımlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

g) Askerlikten istisna edilenlerle ilgili olarak detaylı ve geniş bir düzenleme yapılmıştır. İstisnanın mahiyetine göre, devamlı veya geçici olarak bazı şartlar

devam ettiği sürece uygulanmasına yönelik, her durum için ayrı ayrı belirtildiği görülmektedir.

h) Askerlikten devamlı surette istisna edilecekler şunlardır:

h 1) Devlet'in yüksek kademelerinde bulunan bazı memurlar (ilmiye, mülkiye hizmetleri gibi) ile müftü, şeyh, imam gibi fiilen bu görevleri yürütenler.

h 2) Askerlik hizmeti sırasında birden fazla çocuğu ölenlerin evde kalan tek çocuğu.

h 3) Bedenî ve aklî rahatsızlığı nedeniyle askerliğe elverişsiz durumda olduğu doktor raporu ile tespit edilenler.

1) Şartlara bağlı olarak ve bu şartları taşımaya devam ettiği sürece geçici olarak askerlikten istisna edilme şekilleri şunlardır:

1 1) Ulema sınıfının çocukları ile medrese öğrencileri her yıl sınava tâbi tutulacak ve başarılı olmaları halinde askerlikleri ertelenecektir. (Bunlar altı yıl üst üste başarılı olurlarsa askerlikten tamamen istisna edileceklerdir.)

1 2) 70 yaşından büyük kimselerin yaşlı olmaları ve geçimlerini artık sağlamayacakları gerekçesiyle, 15 yaşına gelmiş başka bir oğlu yoksa askerlik çağındaki tek oğlu o yıl askere alınmayacaktır.

1 3) Benzer şekilde, dul bir kadının kendisine bakacak başka bir çocuğu yoksa, bu durumdakilerin veya ailesine bakacak kimsesi olmayan aile reisi konumundakiler ile yanında yetim ve küçük çocukları saklayanlar da o yıl kur'aya dahil edilmeyeceklerdir.

1 4) Bir ailede birden fazla askerlik çağında kişi bulunması durumunda, bunlardan biri askere alınacak, diğeri o yıl için ertelenecektir.

1 5) Hasta, sakat ve iş göremeyecek durumda olanlar o yıl askere alınmayacaklardır.

j) O yılki kur'ada adına kur'a çıkmayanlar ile çeşitli nedenlerle askerliği geçici olarak istisna edilenler, ertesi yılki kur'aya katılmak zorundadırlar. Bununla beraber her yıl kur'aya katılmasına rağmen, 26 yaşına kadar adına kur'a isabet etmeyenler artık redif sınıfına geçeceklerdir.

k) Medrese öğrencilerinden yapılan sınavlarda başarılı olduğundan askerliği geçici olarak istisna edilenler, 26 yaşına kadar her yıl kur'a yerine gelip kur'aya katılacaklar, ancak sınavlarda başarılı oldukları sürece, her yıl askerlikleri geçici olarak istisna edilecek ve 6. yılın sonunda başarılı olanlar, artık kendilerini ilme

adamış olarak kabul edilerek, nizamiye hizmetinin yanında redif hizmetinden de istisna edileceklerdir.

1) Müslüman halk için bir vatan borcu ve ödev olan askerlik hizmetinin yerine getirilmesinde, bir başka uygulama da, askerlik hizmetinin bir vekil ile yerine getirilmesidir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum göz önüne alınarak, askerlik çağına gelenlerden; önemli bir zanaat, ticaret veya başka bir işle uğraşanlar ve 5 yıl süre ile işlerinden ayrı kalmaları o işin sekteye uğramasına ve devlet ekonomisinin zarar görmesine neden olacağı gerekçesiyle, bunlara, askerlik hizmetlerini yerine getirmesi bakımından bazı kolaylıklar sağlanmış ve askerlik hizmetlerini vekil ile yerine getirmelerine imkân verilmiştir. Vekil olacaklar ile askerlik hizmetinin yerine getirilmesi konularında (25 yaşını geçmiş 30 yaşını geçmemiş olma, beyaz olma, bedel vereceklerin herhangi bir mal varlığını satmadan bedeli ödeme imkânına sahip olması vb.) ayrıntılı düzenlemeleri içeren bu hizmet şekline, bedelli askerlik veya bedel-î şahsî adı verilmiştir.

m) Kur'a çekiminden önce ve sonrasında yapılması gereken işlemler:

m 1) Her yıl kur'adan 3 ay önce, her ordu bölgesi için ayrı olmak üzere; askerlik yaşına gelmiş olanlar, nüfus idaresinden alınarak, ayrı bir deftere (yaş defteri) kayıt edilecektir.

m 2) Ordu tarafından, o yıl askere alınacak er miktarı tespit edilerek, kazalara bölünecek ve taksim defterine işlenecektir.

m 3) Ordular tarafından, bölgelerinde yer alan kazalardan askere alınacakların, hangi alaylara verileceği belirlenerek tahsis defterlerine işlenecektir.

m 4) Devair, taksim ve tahsis defterleri incelenmek üzere seraskerliğe gönderilecektir.

m 5) Seraskerlikçe, Dâr-ı Şûrâ'ya verilecek, Dâr-ı Şûrâ tarafından incelenecek ve Bâb-ı Âli'ye takdimini müteakip, her defter ayrı ayrı kazalarına gönderilecektir.

m 6) Kur'a memurları, ordular tarafından kur'a yerlerine gönderilecek (kur'adan 20 gün önce), bunlara gerekli ödemeler yapılacak, kur'aya katılacaklara kur'a gününde hazır olmaları için gerekli duyuru yapılacaktır.

m 7) Kur'a memurlarının ellerindeki defterler ile nüfus defterleri karşılaştırılarak, eksiklikler giderilecek ve yoklama (hazır olanların kontrolü) yapılacaktır.

m 8) Askerlikten istisna edilenler, kur'a yerinden ayrılacak, öğrenciler yaş gruplarına göre sınava (20-21 yaş arası "izhardan", 22-23 yaş arası "kafiyeden"

gibi) tâbi tutulacak ve benzer şekilde gelecek yılki kuraya katılacaklarla ilgili tespit ve işlemler tamamlanacaktır.

n) Askerlikten istisna edilenlerin işlemlerinin tamamlanmasını müteakip, kur'a çekimi usulüne göre yapılacak, adına kur'a isabet edenler 20 gün sonra gelmek üzere izne gönderilecektir. 20 günlük süre zarfında, bedel verecekler işlemlerini sonuçlandırarak ve askerlikten istisna edilenlerin tamamen belirlenmesini müteakip, kur'a defterine, kur'a çekiminin, tüm kanun ve nizamlara uygun olarak yapıldığına dair tutanak tutularak, meclis üyelerince imzalanacaktır.

o) 20 günlük iznin sonunda, adına kur'a çıkanlara, belirlenen birliklerinin uzaklığına göre yolluk ile katık karşılıkları ödenecek ve sevk işlemleri sonuçlanacaktır.

p) Ayrıca Kanun'da, gönüllü askerlik hizmeti konusuna da yer verilmiş; gönüllü olarak askerlik yapmak isteyenlerde aranacak şartlar, 18-32 yaş arasında olmak, 5 yıl askerlik yapmayı kabul etmek gibi belirtilmiştir.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, 1826-1846 yılları arasındaki uygulamalardan elde edilen tecrübeler ışığında ortaya çıkan kur'a sistemi, hazırlandığı devrin şartları göz önüne alındığında, Devlet'in, genel olarak eşit şartlarda, ihtiyaç duyduğu sayıda vatandaşını askere almasına imkân veren özelliğinin yanında, getirdiği yeni düzenlemelerin dikkat çeken yönlerini şu şekilde belirtmek mümkündür;

a) Öngörülen düzenleme öncelikle, zorunlu askerlik hizmetinin gereklerinden olan, askere gideceklerin tespitine dayanmaktadır.

b) Askere gideceklerle yapılacak işlemler ile yapılacak kontroller ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve bu durum bürokratik işlerin artmasına yol açmıştır.

c) Her ordunun, kendi bölgesinden asker alımı yapacağı belirtilmesine rağmen, askere alınacakların miktarının merkezî bir plânlama ile belirlenmesi prensibi benimsenmiştir.

d) Askere gideceklerin muayenesi, öğrencilere sınav yapılması ve kur'a çekiminin, her türlü tesirden uzak ve adil bir şekilde yapılması maksadıyla, merkezden görevlendirilecek heyetler marifetiyle ve ilgili sancak/kazada, yerinde yapılması öngörülmüştür.

e) Seçim usulü ve görev süresi belli olmayan, 1826 yılından sonraki sert uygulamaların, halk üzerinde bıraktığı olumsuz izler ortadan kaldırılmıştır. Askerlik görevinin belli bir süreyle sınırlanması ve seçim esaslarının net olarak

ortaya konmasıyla, askerlik görevinin tekrar halk tarafından benimsenmesi arzulanmıştır. Özellikle, ailesi reisi konumunda olanların, kimsesiz veya bakıma muhtaç birisinin sorumluluğunu üstlenenlerin askerliklerinin geçici olarak ertelenmesi bu hedefi destekler mahiyettedir.

f) Ancak, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren sebeplerin fazlalığı ile devamlı olarak istisna edilenlerin herhangi bir eğitime tâbi tutulmamaları, kur'a sisteminin zayıf yönünü teşkil etmektedir. En büyük zafiyeti de, gayrimüslimlere askerlik hizmetinin bir vatandaşlık görevi olduğunun benimsetilememesi ve kur'a sisteminin dışında bırakılmalarıdır.

g) Asker kaçaklığını önlemek amacıyla, caydırıcı tedbirler alınmış, bu kapsamda, kaçanlarla beraber kaçmalarına yardım edenlere de ceza öngörülmüştür.

h) Toplum hayatının, ekonomik durumun ve devlet idaresinin sekteye uğramaması için, bu durumdakiler devamlı veya geçici olarak askerlikten istisna edilmek suretiyle gerekli tedbirler alınmıştır.(Vurmaz, 2007: 28)

1.7.2. 1870 Tarihli Kur'a Kanunu

1.7.2.1. 1870 Tarihli Kur'a Kanunu 'nu Gerektiren Nedenler

1846 tarihli Kur'a Kanunu'nun uygulanmasındaki güçlükler ile aksayan hususları ortadan kaldırmak amacıyla, 18 Ağustos 1869 tarihinde "Kuvve-i Umûmiye-i Askeriye Nizamnâmesi" Padişah'ın da onayıyla yürürlüğe girmiştir. Yeni Kur'a Kanunu'nun, 1908 düzenlemelerine kadar temel kurallar bütünü olarak kaldığı, ancak bazı maddelerinin 1879'dan (Rusya karşısındaki felâkete yol açan mağlubiyetten) sonra, bazılarının da, Von der Goltz Paşa başkanlığındaki Alman askerî danışmanlarının İstanbul'da yaptıkları çalışmalar sırasında, 1885-1887 yılları arasında yeniden gözden geçirildiği belirtilebilir.

Askere alma sitemine yeni düzenlemeler getiren Kanun'da söz konusu yenilikler şunlardır:

a) Osmanlı kara ordusu; Nizamiye, Redif ve Müstahfaz olmak üzere üçe ayrılmıştır.

b) Nizamiyedeki askerlik, 4 yılı silâh altı, 2 yılı ihtiyatlık olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Benzer şekilde, redif sınıfı da 3'er yıllık mukaddem ve tali dönem olarak ikiye ayrılmıştır. Rediflik süresini bitirenlerin, 8 yıllık müstahfazlık dönemini tamamlamaları gerekmektedir.

c) Nizamiyedeki askerlik hizmeti süresini tamamlayanlara birer kıt'a tezkeresi verilmesi öngörülmüştür.

d) Memleketlerine gönderilen ihtiyatların, bir buçuk ay içinde, bağlı buldukları redif taburuna haber vermeleri gerektiği belirtilmiştir.

e) İhtiyata ayrılanların, memleketleri haricine çıkamayacakları, şayet çıkmaları gerekirse, 15 gün sonra dönmek zorunda oldukları belirtilmiştir.

f) Fazladan silâh altında tutulanların geçen bu süreleri redif hizmetinden düşülecektir. Silâh altında 12 yıl kalanlar ise doğrudan müstahfaz sınıfına ayrılacaklardır. Redif sınıfında olanlar, her yıl bir ay eğitime katılacaktır.

g) Nizamiye birliklerinin miktarını arttırmak gerektiğinde, öncelikle o yıl ihtiyata ayrılacaklara izin verilmemesi, şayet ihtiyaç karşılanamazsa, ihtiyatlık süresini memleketlerinde geçirenlerin de celp edilmeleri uygulamaları yer almıştır. Askere alma sisteminde yapılan bu düzenlemeler, daha sonra yürürlüğe giren askerlik kanunlarında da, günün koşullarına uygun olarak, gerekli düzenlemeler yapılmak suretiyle, genel olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

1.7.2.2. 1870 Tarihli Kur'a Kanunu ve Uygulamaları

Yedi fasıl, yetmiş yedi bent (madde) ve bir hatimeden meydana gelen ve Devlet'in ikinci Kur'a Kanunu olarak, 1869 tarihli düzenlemelere istinaden 8 Mart 1870 tarihinde, "Tensikat-ı Cedîde-i Askeriyeye Tefîkan Tanzim Olunan Kur'a Kânunnâme-i Hümâyûnu" yayınlanmıştır. Yeni Kur'a Kanunu, esas itibarıyla 1846 tarihli Kur'a Kanunu'nun güncellenmiş ve genişletilmiş düzenlemelerini içermektedir. 1870 tarihli Kur'a Kanunu'nun, içeriği bakımından 1846 tarihli Kanun'dan farklı olarak getirdiği uygulamalar özetle şunlardır:

a) Osmanlı Devleti, askere alma yönünden altı ordu bölgesine ayrılmıştır.

b) Her redif tabur dairesi aynı zamanda, bir kur'a dairesi olarak kabul edilmiş, kur'anın aynı zamanda kur'a meclisinin başkanı olarak tayin edilen mülkiye memurunun katılımıyla çekilmesi ve redif miralaylarının da kur'aların usulüne uygun olarak çekilip çekilmediklerini kontrol etmeleri öngörülmüştür.

c) Askerlikten istisna edilen makamlar ile görevlilerin sayısında artış eğilimi baş göstermiş, 1846 tarihli Kanun'a nazaran bu durumdakilere yeni ilaveler (Padişah'ın hizmetinde çalışanlar, şer-î hâkimler, bütün mülki memurlar gibi) olmuştur.

d) Kur'aya katılmayanlar ile katıldıkları halde firar edenlerin, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartları taşıdıkları anlaşılabilirse bile, askerlikten istisna

edilmeyecekleri belirtilmiş, ayrıca bu durumda olanlara yardım edenlere uygulanacak cezaların şiddeti de arttırılmıştır.

e) Kendisini askerliğe yaramayacak hale getirenlerin, mazeretlerine ve sağlık durumlarına bakılmaksızın askere alınmaları şartı getirilmiştir.

f) Sevklerin bir sevk memurunun nezaretinde yapılması düzenlemesi yapılmıştır.

g) Gönüllü askerlik yapmak isteyenlerde aranacak şartlar, aynı şekilde muhafaza edilmekle beraber, bu durumdakilerin yaş üst sınırı 40, hizmet süresi de 6 yıl olarak değiştirilmiştir. Herkesin kendi ordu bölgesinde gönüllü olarak askerlik yapabilmesi, muvazafılık veya rediflik hizmetini bitirenler ile askerlik görevinden istisna edilen bölgelerden olanların da, gönüllü askerlik hizmeti yapabilmelerine imkân verilmiştir.

h) Bedelli askerlik hizmeti uygulaması ile ilgili olarak önceki düzenlemeler muhafaza edilmekle beraber, bedel-î şahsî bulamayanlara bunun yerine bedel-î nakdî verme zorunluluğu getirilmiştir.

1843 ve 1846 tarihli Kanunlarla ortaya konan askere alma sistemindeki, uygulamalar devam ettirilmekle beraber, 1869 ve 1870 tarihli Kanunlarla yapılan düzenlemelerde dikkati çeken hususlar şunlardır:

a) 1843 ve 1846 tarihli Kanunlarla, 12 yıllık süreyi kapsayan askerlik hizmeti, 1869 ve 1870 tarihli Kanunlarla 20 yıllık süreyi kapsayacak şekilde, üç bölüme ve bazı sınıflar da kendi aralarında ikiye ayrılmıştır. Bu şekildeki bir düzenlemeyle, ihtiyaç duyulacak eğitimli askerlerin her an temin edilmesi amaçlanmış olmalıdır. Zira nizamiye sınıfı için ihtiyaç duyulacak askerlerin temin edilmesi hakkındaki düzenleme, bu amacı açıklamaktadır.

b) Nizamiye ve redif sınıfı görevlerini tamamlayanlara birer tezkere verilmesi ile nizamiye sınıfından ayrılanların tezkerelerini ibraz zorunlulukları ve memleketlerinden ayrılacak olanlara getirilen sınırlamalar da benzer şekilde, acil asker ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik tedbirlerdir.

c) Askerlik hizmetinin sadece Müslüman tebaa için zorunlu tutulması, önceki dönemdeki sıkıntıları devam ettirmiştir.

d) Nizamiye sınıfında fazladan geçen sürelerin redif sınıfından düşülmesi veya nizamiye sınıfında 12 yıl kalanların doğrudan müstahfaz sınıfına geçirilmesi, 1846 tarihli Kur'a Kanunu öncesindeki sert askere alma uygulamalarının kötü izlerini ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalardır.

e) Askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartların genişleyerek artması, redif sınıfı için her yıl bir aylık eğitim zorunluluğuna rağmen, askerlikten istisna edilenlerle ilgili bir eğitimin öngörülmemesi, askere alma sisteminin zayıf yönünü oluşturmaya devam etmiştir.

f) Askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartlar genişletilirken, askerlikten kurtulmak için hile yapanlar, kur'aya katılmayanlar ile katıldıkları halde firar edenlerden askerlikten istisna edilmeyi gerektiren bir özürleri bulunanların, bu özürlerinin dikkate alınmayarak askerlik hizmetini yapmak üzere sevk edilmeleri gibi, öngörülen sert tedbirler asker kaçaklığının önlenmesi ve kur'a çekimlerine azami katılımın sağlanmasını amaçlayan uygulamalar olmalıdır. (Vurmaz, 2007: 32)

1.7.3. Gönüllü Askerlik Uygulaması

Osmanlı Devleti'nin geniş sınırlarını koruyabilmesi için asker sayısının yüksek tutulması gerekiyordu. Aslında askerî neferlerde istenilen rakamlara ulaşmak için nüfus yeterince kalabalıktı. Ancak 1874'e gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde hâlâ azınlıkların askere alınması sağlanamamıştı. Oysa Avrupalılar aynı tarihlerde tebaaları olan bütün milletlerden asker alabiliyorlardı. Rusya, Kazak ve Çerkezleri; Fransa, Cezayirliileri; İngilizler, Hintlileri; Felemenkler ise Sumatralıları askerlikle mükellef tutuyordu. Osmanlı Devleti'nde ise her alanda eşitliği istenen azınlıkların askerlik konusundaki eşitliği bir türlü sağlanamıyordu.

Sultan Abdülaziz devrine geldiğinde bazı Müslüman halkın yaşadığı bölgelerden de asker alınamıyordu. Bunlar, Rumeli'de Bosna ve Hersek ile Arnavutluk halkı, Doğu Anadolu'da Kozan ve Dersim ahalisi ile Arap yarımadası halkı idi. İstanbul halkı da zaten askerlikten muaf tutuluyordu. (Ünal, 2008: 33)

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la birlikte kur'a usulüne geçilince bu durum ilk zamanlar Müslüman ahaliye zor gelmiştir. Bu düzenlemeler, adil ve yerinde olmakla birlikte hem Müslümanlar ve hem de Hıristiyanlar tarafından tenkit edilmiştir. (Çadırcı,1991:316). 1870'lerde halk askerliğe iyice alışmış, hatta giderek gönüllü katılımlar artmaya başlamıştır. Bunda en önemli sebep, artık zabitlerin mektepli olması ve askerlerle hukuklarını iyi tanzim edebilmeleridir. Dolayısıyla zabitler askerlere görev aşkını ve sevgisini verebilmişlerdir.

Sultan Abdülaziz döneminde askerlik mesleğinin cazip hale getirilmesinden, birçok bölgede isimlerine kur'a isabet etmeyen yüzlerce kişi, adına kur'a isabet etmişçesine askerlik mesleğine kendi rızalarıyla başlamışlardır. Bu tarz

davranışlar padişahın takdirine şayan olmuştur. Yine muvazaflık görevini tamamlayan birçok asker askerlik mesleğinden ayrılmamak için tezkerelerini almamışlardır.

Sultan Abdülaziz devrinde gazetelerde yoğun biçimde gönüllü olarak askerlik mesleğine katılanlar hakkında geniş bilgiler verilmekte, böylece askerlik mesleğinin saygınlığı vurgulanmakta idi. Gönüllü askerliğe katılanların isimleri, Takvîm-i Vekâyi, Cerîde-i Havâdis, Tercümân-ı Ahvâl ve Cerîde-i Askeriye başta olmak üzere gazetelerde ilan edilmiştir. (Ünal, 2008: 30)

Sonuç olarak; Tanzimat devri ve sonrasında Osmanlı Devletinde askerlik ile ilgili birçok düzenleme yapılmış, askere alımlar 1846 ve 1870 yıllarında yayınlanan Kur'a kanunları ile belirli bir sisteme bağlanmıştır. Yapılan düzenleme ve sistemlerde askerlik sanatının o dönemde ulaştığı temel noktalar dikkate alınmış ve dönemin ihtiyaçları çerçevesinde şekillendirilmiştir. Gerektiği takdirde askere alım kanunları olan Kur'a kanunlarında düzenlemeler yabancı elçi ve askeri uzmanların da görüşlerine başvurularak düzenlenmiştir. Gönüllü askerlik kurumu da Osmanlı Devletinin asker sayısının karşılanması bakımından önemli bir hususken bu noktada Avrupa'daki emsal devletlerin gönüllü askerlik sistemlerindeki rakama ulaşılabilmiş değildir. Bu noktada gayrimüslim tebaadan askere alımların uzun süre istenilen düzeyde olmadığı ve bu konuda Osmanlı Devleti'nin, milliyetçilik çağı olan XIX. yüzyılda sorunlarının daha da belirginleşerek devam ettiği bilinmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Osmanlı Döneminde Zeybekler

Bugün, Batı Anadolu Bölgesinde yaşayan zeybek kültürü, Anadolu'nun Türk yurdu olmasından itibaren varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Bu yapı Osmanlı devletinin çeşitli dönemlerinde farklı algılansa da, asıl değerini milli mücadele ve sonrasında almıştır. Osmanlı döneminde, merkez ve yerel yöneticiler seferberlik ilanında bu yapıdan faydalanmaya çalışmışlardır. Özellikle 19. yy. Rus savaşlarında¹ gönüllü birlikler oluşturulmuştur. Barış zamanlarında bu grupların otorite tanımaz hareketleri devlet tarafından isyan olarak değerlendirmiştir.

Zeybekliğin sosyal tarihi, sosyokültürel ve ekonomik bakımdan, Batı Anadolu'da adeta bir sistem halinde gelişme göstermiş olan "eşkıyalık" olaylarıyla yakından ilişkili durumdadır. Zeybeklerin ortaya çıktıkları XVIII. yüzyıl sonları itibarıyla, zeybeklerden söz eden kaynakların sayısı ve türünde artış gözlenmektedir. Fermanlar, ruznameler, kadı sicilleri, tapu tahrir defterleri ve seyahat notları şeklinde düzenlenmiş, zengin içeriğe sahip yazılı kaynaklarda, zeybeklere ilişkin önemli bilgilere ulaşılmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılda, Osmanlı ülkesini ziyaret eden yabancı seyyahlar, ressamalar, teknik uzmanlar ve yazarlar tarafından yapılmış birçok gravürde, zeybeklerin de yer aldıkları görülmektedir. Yine XIX. yüzyıl itibarıyla zeybekler, "egzotik" objeler olarak, tipik oryantalist bir üslupla; kartpostallar, fotoğraflar ve tablolara yansıtılmıştır. Bu sürecin hemen ardından, zeybeklik konusunun "milliyetçi" bir söylem içinde ele alındığına da tanık olunur.(Öztürk, 2006: 14)

Zeybeklerin konumuna baktığımızda yaklaşık hepsinin de şu veya bu şekilde itildiğini, onuruyla oynandığını, sıkıştırıldığını, haksızlık ve zulüme uğradığını görüyoruz. Kimileri bu karşı çıkışı erdemli bir direnişe dönüştürerek bireyselliği aşmış, toplumsal sorunları kendilerine göre çözümlenmeye yönelmiş, adalet dağıtmış, halka yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu olayın çarpıcı örnekleri, 19. yüzyılda ortaya çıkan ve ünlü Aydın ihtilâlini gerçekleştirerek Ege bölgesinin büyük bir bölümünü ele geçiren Atçalı Kel Mehmet Efe -isyan tarihi 1820-21, öldürülme tarihi 1830 yılı-

¹ 1826 Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra, Osmanlı Devletinin yapılan savaşlara hazırlıksız girmesi ve askerlik siteminin değişmesi savaşlarda asker ihtiyacını sürekli artırmıştır. Buna bağlı olarak Kırım, Karadağ ve 93 Harbinde gönüllü birliklerden faydalanılmıştır.

ve 1897-1912 yılları arasında isyan ederek yıllarca Ege dağlarına hükmeden ve Osmanlı ordularını bozan Çakırcalı Mehmet Efe'dir.(Avcı, 2004: 35)

Zeybekler, Osmanlı devletinin duraklama ve gerileme döneminde kötü yönetim ve haksızlığa uğrayan, halk tarafından da desteklenen bir kurumdur. Zeybekler Ege bölgesinin dağlık, sarp ve engebeli arazi yapısını çok iyi kullanmışlar, burada yaşayan Türkmen ve Yörük aşiretlerinden yardım görmüşlerdir. Her zeybek çetesinin etkili olduğu bölgeler bulunmaktadır. Zeybekliği; eşkıyalıktan, haydutluktan, soygunculuktan ayıran kendine ait kuralları vardır. Zeybeklik, Milli mücadeleye kadar Osmanlı devletinde etkili olsa da, cumhuriyet döneminde kültür olarak yaşamaktadır.

2.1.Zeybek Kelimesinin Anlamı ve Hiyerarşik Yapıları

Zeybek kelimesinin anlamı hakkında çok farklı görüşler bulunmaktadır. Bunun sebebi, konuyla ilgilenenlerin kelimeye farklı anlamlar yüklemeleridir. Bu konuda en sağlıklı görüşü dil bilimcilerin vereceği muhakkaktır.

Kamûs-ı Türkî'de Zeybek: — Hafif silahlı ve muhafaza-ı asayişe memur eski bir sınıf-ı askeri. — Selçukiler zamanında böyle bir sınıf-ı askeri terkip etmiş olan Aydın ve Hüdavendigâr (Bursa) ahalisi ki (Efe) diye adlandırılan bu kimselerin garip kıyafetleri vardır.(Şemseddin Sami: 1998)

İslam Ansiklopedisine göre; Merkezi Aydın olmak üzere, Çanakkale'den Aydın'a kadar uzanan Batı Anadolu'da özellikle dağlık yerlerde yaşayan, iyi savaşçı olarak tanınan Türklere verilen addır. (Özbek, 1997: 545)

Faruk Sümer'e göre; ayanlar devrinde Batı Anadolu'da Aydın, İzmir ve Manisa vilayetlerinde zeybeklerin ortaya çıktıkları görülüyor. Bunlar devlet kuvvetlerine karşı geliyorlar ve zenginlerden sızdırdıkları paralar ile geçiniyorlardı. Zeybek kelimesinin nereden geldiği henüz aydınlatılmamış olduğu gibi, bunların zuhurunda o bölgedeki oymakların amil olup olmadıkları da iyice bilinmiyor. Zeybeklerin faaliyetlerine bir türlü son veremeyen devlet, savaşçılıklarından dolayı onları ücretli asker olarak ordusunda kullanmıştır.(Sümer, 1972: XXII)

19. yy. da yaptığı devlet hizmetleri ve Osmanlı coğrafyasında çıkan ayaklanmalara karşı tespit etmiş olduğu çözümlerle önemli bir yere sahip olan Ahmet Cevdet Paşa, Maruzat adlı eserinde zeybeklerin Kozan İsyanlarının bastırılmasında kurulan 'Fırka-i Islahiye' birliklerinde kullanıldığını belirtmektedir. Maruzat'ta “ Fırka-i Islahiyye nâmiyle bir fırka teşkil ve kumandanlığı Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn müşiri müşârûn-ileyh Derviş Paşa'ya ve komiserliği bu kullarına tevcih

buyuruldu. Derviş Paşa, Ostrog Boğazı'ndan mürûr ile Karadağ'ı yarup muzafferen İškodra cihetine geçen asâkir-i şâhânenin en güzidelerinden yedi tabur nizâmiyye seçti ki ekser neferâtı zeybek bahadırları ve bâkîsi Arnavutluğ'un güzide erleri idi. Ve cümlesi nev-îcâd şeşhâneli tûfengler ile müsellağ idi. Arnavud [lar], çâbüğ ü çâlâk ve cesür u bî-bâk âdemler olup dağlarda ve sarp yerlerde seküp gider bir kavm oldukları ma'lûmdur. Zeybekler ise mehâlik ü muhâtarâtdan sakınmaz, yorulmaz, usanmaz, şûhu şen ve sanki askerlik için yaratılmış Türklerin bir güzel soyudur “ denilmektedir. (A. Cevdet Paşa, 1980: 116)

Ahmet Vefik Paşa Lehçe-i Osmani adlı eserinde, zeybek kelimesini; “Hafif tûfenkçi asker. Devlet-i Selçukiye zamanında Teke ve Aydın tarafından Mısır'a celbolunan zeybek. Zaptiye askeri. Hâlâ oraların ahalisine deniyor” şeklinde tarif etmektedir.

Anadolu Hümanizmasının önde gelen isimlerinden Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) ise, "Eski Anadolu İnançlarından Zeybeklere" adıyla yayımlanmış olan ve daha sonra Hey Koca Yurt (1984) ve Düşün Yazıları (1985) isimli kitaplarında da yer verilmiş olan zeybekler üzerine yaptığı incelemesinde, Batı Anadolu kültür tarihi ve mitolojisi bağlamında, zeybekler ve zeybekliğe dair ilginç savlarda bulunur. Bunlardan biricisi, zeybeklerin, Batı Anadolu kökenli yerel topluluklardan biri olduğuna inanılan ve Tanrı Dionysos'a tapan "Bakkha"lardan geldiği yolundaki tezidir. Balıkcı bu tezini desteklemek adına, zeybeklerin giyim-kuşamlarından çeşitli inanış ve uygulamalarına kadar birçok alandaki gözlem ve fikirlerini ortaya koymuştur. Balıkcı'nın tezleri, birçok bakımdan, bilimsellik taşımamaktadır. (Öztürk, 2006: 93)

Mahmut Ragıp Gazimihâl'e göre ise, zeybek sözcüğü "salbak" ya da bunun diğer bir söylenişi olan "saypak" sözcüklerinden türemiştir.

Sabahattin Türkoğlu, eski Türkçede subay anlamına gelen "sü-bek" ya da kolbeyi anlamına gelen zeyl-i beğ sözcüklerinden geldiğini iddia eder.

Şeref Üsküp ise, bu sözcüğün, cıva anlamına gelen Arapça "zibak" sözcüğünün "ziybak" sözcüğüne dönüşmesinden türediğini söyler.

Hüseyin Hilmi Bayındır ise, bu sözün anlayışlılık anlamına gelen "sağ" ve sağlam anlamına gelen "bek" sözlerinin birleşiminden oluştuğunu iddia eder.

Enver Behnan Şapolyo ise, zeybek sözcüğünün hudut bekçileri olduğunu söylediği, "sekban ve seymenden geldiği anlaşılmaktadır" demektedir. (Avcı, 2004: 57)

Zeybek kurumu ve bu yapıyı altı kısımda inceleyebiliriz;

1. Efe,
2. Başzeybek ya da başkızan,
3. Kızanlar ya da yaygın deyimle zeybekler,
4. Yardımcı ya da muavin çeteler,
5. Haberci ve istihbarat ağı,
6. Yatak ve barınma ağı.

Efe, bir çetenin başı, yani yöneticisidir. Çeteyi tek başına çekip çevirir, yönetir, yönlendirir. Çetede bulunan hiçbir zeybek ve kızan onun bilgisi ve istemi dışında hiçbir eyleme girişemez, ondan habersiz hiç bir iş yapamaz. Zeybeklikte bir lider olan efeye inanmak ve güvenmek önemlidir.

Başzeybek efenin birinci derecede yardımcısıdır. Çetede efeden sonra gelen insandır. Onun olmadığı yerde çeteyi o yönetir ve yönlendirir. Kızanlar, efeye iletilmesini istedikleri istemlerini, söyleyeceklerini, gereksinim ve sorunlarını başzeybeğe söylerler. Başzeybek ise, bu konuları uygun biçimde efeye iletir.

Zeybek, efe ve başzeybekten sonra çetenin bütün üyelerine toplum tarafından verilen isimdir. Genel olarak zeybekler, çetenin en etkili, eylemli ve efenin güvenini kazanmış, yardımcılığını üstlenmiş kişilerdir.

Çete içerisinde dışarıdan bakıldığında açık bir şekilde görülmesi bile belli bir düzen, belli bir örgütlülük söz konusudur. Aşağı yukarı herkesin belirlenmiş bir görevi vardır. Sözelimi, zeybeklerden biri kalınan yerdeki çevre ve yatma işlerini düzenlemeden; diğeri yeme, içme işleriyle ilgili konulardan; diğeri gözetleme ve keşif işlerinden; bir başkası haber götürüp getirme ve konaklama işlerinden sorumlu olabilir. Bu düzen içerisinde herkes işini aksatmaksızın yerine getirir.

Kızan, çeteye yeni giren ya da başzeybek ve zeybeklerden sonraki çete üyelerine verilen addır. Bunlar hem efenin, hem yeri geldiğinde zeybeklerin yönlendirmesine göre hareket ederler. Çetenin günlük işlerini bunlar görür. Köy, kasaba ve şehirlerle ilişkileri genellikle bunlar yürütürler. Çetenin günlük gereksinimlerini bunlar sağlar. Efe, bir yere elçi göndereceği zaman kızanlarından uygun birini seçerek gönderir.

Yardımcı ya da muavin çeteler ise, asıl ana çeteye yardımcı olmak, korunma ve haberleşme işlerini düzenlemek; takip kuvvetlerinin dikkatini dağıtarak yönünü şaşırtmak; ulaşılamayan noktalarda bu çeteler eliyle eylemde bulunmak; yiyecek, giyecek, silah, mühimmat gibi çeşitli türde lojistik destekler sağlamak amacıyla

oluşturulan çetelerdir. Düzde bulunduğu gibi efe, gerekli görürse dağa da çıkar. Çoğunlukla ana çeteden ayrı olarak gezerler. Bununla birlikte gerekli buyruğu efeden alırlar. Efe, muavin çetede ki kızanları da ana çetede ki kızanlar gibi gözetir, korur, kollar. Her açıdan gerekli yardımlarda bulunur

Haberci ve istihbarat ağı, çetenin haberleşme (bilgi götürüp getirme), bilgi edinme, gözetleme, ön araştırma ve inceleme işlerini yürütür. Çete açısından yaşamsal öneme sahiptir.

Yatak ve barınma ağı ise yeme içme, mühimmat gibi gereksinimlerin giderildiği, çetenin sığındığı, barındığı, dara düştükçe gizlendiği yerlerdir. Bütün bu kesimlerin alabildiğine güvenilir olması, en küçük bir açık vermemesi bir zorunluluktur. Çünkü umulmadık bir zamanda yapılacak bir hatayı bütün çete büyük bir bedelle ödeyebilir. Bu da genellikle bir şekilde ortadan kaldırılmaları durumudur. Bir zeybek çetesi bu ağları gerektiği gibi oluşturmadı mı ya da bu ağlar çözüldü mü, etkili olması ve uzun süreli yaşam şansı bulması sınırlı, hatta olanaksızdır. (Avcı, 2004: 68)

2.2.Zeybek Coğrafyası

Anadolu'nun fethinden itibaren, Anadolu'ya Orta Asya'dan yoğun bir şekilde Türk nüfusu göç etmiştir. Anadolu toplumu nu teşkil eden önemli unsurlardan birisi de konargöçer teşekküllerdir. Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren Ege ve Marmara'ya kadar uzanan batı kısmı ile Rumeli'de yaşayanlarına Yörük, Anadolu'nun Kızıl Irmak'tan itibaren doğu ve güney kısmında kalan bölgelerdeki nomad guruplar genellikle Türkmen olarak adlandırılmaktadır. (Gökbilgin, 1957: 8)

Yörük ve Türkmen adlandırmaları, aynı soydan gelen fakat zaman içerisinde iktisadi faaliyetlerindeki ve yasadıkları coğrafi alanlardaki farklılaşmaların değişik hayat tarzları doğurduğu ve bu sürecin farklı adlandırmaları getirdiği söylenebilir.(Sarı, 2008: XXXVII)

Osmanlı dönemi, bu konargöçer yapı sürekli iskân edilmeye çalışılmıştır. Fakat bunda pek başarılı olunamamıştır. Bugün Ege Bölgesinde kültür olarak varlığını sürdüren zeybekliğin çıkışı Yörük-Türkmen kitlesiyle doğrudan birbirine bağlıdır. Tımar sisteminin bozulması, Celali isyanları gibi sebeplerden haksızlığa ve zulme uğrayan halk, kendi hakkını savunmak için kendi kahramanlarını yaratmıştır. Ege Bölgesinin coğrafi yapısı da devletin bunlara karşı etkili mücadele etmesine engel olmuştur. Engebeli dağlık arazide yaşayan Yörük-Türkmenlerde bu yerel asilere her türlü yardımı yapmışlardır.

Ege Bölgesinde aynı anda farklı zeybek gurupları görülmektedir. Zeybek çetelerinin arazide sınırları bellidir. Bu guruplar genellikle çeteyi kuran zeybeğin ismiyle anılmaktadır. Kendi aralarında mümkün olduğunca mücadele etmemekle birlikte, gerektiğinde dayanışma içinde olmaktadırlar. Devlet tarafından “yüze çıkıp” affedilseler dahi yerleşim alanlarında her an dağa çıkacakmış gibi hazır beklemektedirler.

2.3.Zeybek Kıyafeti

19.yüzyıl sonuna kadar kullanılan zeybek giysileri konusunda bize ulaşabilen kaynakları yazılı ve görsel olmak üzere incelediğimizde, yazılı kaynaklarımız; konu ile ilgili yazar ve araştırmacıların yazdıkları, yorumları ve çevirileri ile dönemi içerisinde bazı gezginlerin yörede gördüklerinin anlatımını içermektedir. Görsel kaynaklar ise; özellikle 1854 yılında yapılan Kırım Savaşı sırasında ve sonrasında zeybeklerin içte ve dışta çekilen fotoğrafları; yapılan resimleri ve basılan gravür ve kartpostallarının tanıtımı ve açıklamasından ibarettir.

Zeybek Giyim ve kuşamı ile ilgili yazılan ve anlatılanların dışında ilk resim gravür ve fotoğraflarının günümüzde ulaşması yaklaşık 19.yüzyılın ikinci yarısında rastlar. Bunda 1854 yılında yapılan Kırım ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları büyük rol oynar. Bu savaşlar için devletin askere olan ihtiyacından dolayı Ege bölgesinden zeybeklerden oluşan tabur ve alaylar hazırlanır. Bunlar İstanbul'a getirilirler ve bir süre eğitildikten sonra savaşa gönderilirler. Kıyafetleri büyük ilgi toplar. Çizilir, resmedilir ve fotoğraflanır. EK-1 (Eren, 2004:216)

Evliya Çelebi (XVII yüzyıl), ünlü Seyahatnamesinde, "Cezayirli esvabı"nın, Akdeniz'de pek çok yerde giyildiğini belirten ifadelerle yer vermektedir. "Cezayir Dayıları" olarak bilinen ve Osmanlı Devleti'nde, Cezayir ve Trablus eyaletlerini yöneten valiler, o dönemde Akdeniz ve Ege'de hüküm süren, etkili deniz güçlerinin de başında yer almaktadırlar. Korsanlık da yapan bu askerî unsurların giyimleri ile zeybekler arasında, büyük benzerlikler vardır. Evliya Çelebi, Cezayirli esvabıyla dolaşanları gördüğü yerler arasında, Mora, İnebahtı, Arkadia, Atina, Estefe, Görδος, Navarin, Ayamavra gibi daha pek çok yer saymaktadır. Ancak belirttiği giyim "Cezayir" giyimi olarak adlandırılması ilginçtir. Zeybek kıyafetiyle büyük benzerlikler taşıyan bu kıyafeti, deniz ve kara levendleri de giymekteydiler. XVIII. yüzyıla ait levend kıyafetini şöyle tasvir edilmektedir:

Sırtlarında çukadan yapılmış mintan; başlarında sivri külah üzerine siyah poşu ve kırmızı makrama sarıyorlardı. Bellerine levend kuşağı kuşanıyorlar, arasına

"yatağan tabir olunur kebir bıçak" sokuyorlar; omuzlarına harbi ve çifte tabancalı tüfenk asıyorlar. (Öztürk, 2006: 108)

18 ve 19. yy. Ege Bölgesinde giyilen zeybek kıyafetlerini ayrıntılı olarak inceleyecek olursak; Giyim:

1. Fes ve Börk

Efeler çoğunlukla başlarına "kuzunlu başlık" dedikleri kırmızı ve nar çiçeği renginde çuhadan ya da keçeden yapılmış fes ya da kırmızı renkli börk giyerler. Zeybeklerin giydiği bir diğer uzun ve kalıpsız fese ise "kabalak" denmektedir. Fesin rengi ise mora çalan kırmızıdır. Fesin altına terlik dedikleri işlemeli kumaştan yapılma takke giyilir. Fesin kenarlarına ise poşu ya da oyali yemeniler sarılır. Bu poşu ya da yemenilerin kenarlarının oyalalarını kızlar kır çiçeği şeklinde renk renk, canlı, parlak, oldukça gözücü bir biçimde işlerler. İşlemeler doğada bulunan çiçeklerin hemen hemen bütün renklerini yansıtır. El emeği, göz nuru olan bu işlemenin yapım süresinin bir yıl kadar sürdüğü söylenmektedir.

Fesler uzun, kalın ve bol püsküllüdür. Fese takılan püsküllere "koza" denilmektedir. Bu nedenle halk içerisinde "kozalı fes" deyimini yaygındır. Hatta bu deyim türkülere de yansımıştır.

Püsküller ne kadar bol ve ağır olursa o kadar gösterişli olur. Eski efelerin bu püskülleri okkayla aldığı söylenmektedir. Her feste en az yüz dirhem(300 gr) olan püskülün bazen daha fazlaya, dört yüz dirheme(1200 gr) kadar çıktığıda olabilir. 19. yüzyıla ait fotoğraf ve gravürlerde bu püsküllerin neredeyse saç gibi oldukça kabarık bir biçimde feslerin üzerinden omuzlara, kulak üstüne ve şakaklara sarktığı görülmektedir. Fese ve börke sarılan oyali yemeni ve poşular ipektendir. Bunun özel bir nedeni vardır. İpek, bıçak, kama, hançer, saldırma gibi kesici aletlerin ağzını köreltiğinden dolayı yakın dövüş sırasında başa gelebilecek darbelere karşı bir çeşit koruyucu kalkan görevi görür. Ayrıca fes, yemeni ve püsküllerden oluşan bu kocaman, kaba sarık ve börkler, zeybekler çoğunlukla dağ başlarında, mağaralarda, koyaklarda, kaya diplerinde uyudukları için bir çeşit yastık işlevini görürler. Başlarını yaslayıp yattıklarında, soğuk algınlığı, ağrıma ve incinme olmaz. 19. yüzyıl ortalarında bölgede bulunan ve zeybekleri yakından gözlemleme fırsatı bulan Charles Texier bu zeybek başlıkları için, "Gayet yüksek bir sarık sararlar" demektedir.

2. Kefiye

Zeybekler boyunlarına atkı biçiminde, uçları işlemeli, ince uzun örgülerle yapılmış, püsküllü ipek kefiye sararlar. Fakat bu kefiyeler daha çok kış günleri, soğuk ve serin havalarda sarılır.

3. Ten Gömleği

Efe ve zeybekler sırtlarına genellikle beyaz renkli pamukludan, keten dokumadan ya da ipekli ve sarı bürümcük karışımı bezlerden yapılmış yakasız, boğaz kenarları oyulu ten gömleği giyerler. Ten gömleğinin yakasının birleşen yerinde tek düğme bulunur. Gerekirse bu düğmeyle ten gömleğinin boğazı iliklenebilir. Gömleğin etekleri şalvara girecek kadar uzundur. Uçları şalvarın içerisine sokularak dışarıda bırakılmaz.

4. İşlik

Ten gömleğinin üzerine ise, mavi beyaz veya kırmızı beyaz, ince çizgili, adına "işlik" ya da "zıbın" denilen, kutnu ya da ipeliden yapılan bir çeşit üst gömleği daha giyerler. Bu zıbınların yakası dik olup önü açık ve patlıdır.

Kolları uzun, bilek hizasından yırtmaçlı ve gerektiği zaman açıp kapatmak için düğmelidir. Yakadan aşağıya kadar altı ilik ve düğmesi vardır. Bu şekilde düğmelenecek önü kapatılır. Bu işliklerin içi astarlı, yaka kenarları, kol yenleri ve patları işlemeli olanları da vardır. Bu işlemler genellikle sarı ya da siyah ipek kaytanla yapılır. İşlikler bele ya da göğüs altına, yani kuşağa kadar iner. Nedeni kuşak sarıldığında kalınlık yapmaması ve kaba durmaması içindir.

5. Camadan

İşliğin üzerine önü çapraz düğmeli, vücuda oturacak biçimde dar kesimli, mavi ya da mor çuhadan yapılan "camadan" giyilir. Camadana özellikle Aydın ve yöresinde "kapaklı", İzmir-Ödemiş yöresinde "kepçen" adı da verilmektedir. Yakası yuvarlak veya "v" kesimlidir. Yakası yuvarlak kesimli olanlara "delme" adı da verilir. Ön tarafı üst üste gelecek biçimde kapanır. Önde her iki tarafta da kaytan ya da ibrişimden yapılan dört veya beş düğme bulunur. Bu düğmelerle iliklenerek önü kapatılabilir. İçlerine çeşitli renklerde astarlar yapılır. Kolları, önü ve arkasına ipek kaytanla ve sırmayla çok ustaca neredeyse kumaşın kendi rengi görünmeyecek şekilde işlenir. Camadanın kolları vardır. Bilek hizasında yırtmaçları bulunur. Kol ağızları ve bu yırtmaçların kenarları işlemelidir. Ayrıca ön taraftan iki de cep yapılır. Bu ceplere çoğunlukla köstekleri boyna takılı olan saatler yerleştirilir. Önceleri çok uzun olan yünden veya ipekten kordon şeklinde yapılan kösteklerin yerini zamanla iliklere takılan gümüş köstekler almıştır.

6. Cepken

Camadanın üzerine "kartal kanadı" denilen sırmalı cepkenler giyilir. Cepkenlerin boyu camadandan kısadır. Ön tarafla ilik ve düğme bulunmaz. Kanat diye anılan sallamalar omuz hizasından itibaren açıktır. Serbestçe kolların üzerine sallanarak dökülür. Kanatların serbest oluşu nedeniyle bazı yerlerde "kuyruklu" ve "sarka" gibi isimler de verilir. Bu sallamalar eskiden gerekirse kopçayla tutturulabilirdi. Sonraları genellikle serbest bırakılmıştır. Özellikle zeybek oyunları oynarken bu sallamalar hoş görüntüler oluşturur. Cepkenin içi genellikle kırmızı kumaşla astarlanır. Cepkenlerin yüzeyi neredeyse kumaşın hiçbir yeri görünmeyecek kadar sıkı bir şekilde siyah kaytanla ya da sırmayla işlenir. Kesimi ve dikimi bedene tam oturacak biçimde yapılır.

7. Şalvar

Efe ve zeybekler alt tarafa "dizlik", "paça don", "çakşır", "kısa don", "çaşır menevrek" ya da "potur" adlarıyla anılan kısa şalvarlar giyerler. Bu poturlar diz kapaklarına kadar uzanır. Mavi veya koyu maviye yakın renklerdeki çuhadan ve "kara dimi" denilen kumaştan yapılır. Bazı yerlerde halk arasında bu don "zeybek donu" olarak adlandırılır. Bacak çevresi ve diz üzerleri işlemelidir. İşlemeler kara kaytan iplikle yapılır. Poturların uçkur giren bel kısmı, kendi kumaşından ya da kırmızı veya koyu renklerdeki ayrı kumaş parçalarından yapılabilir. Bele uçları işlemeli uçkurlar takılır. Giyenin ölçülerine göre değişen poturların ağı çok geniştir. Öyle ki bu genişlik bazen üç metre kadar olabilir. Bu bolluk kişiye hareket anında oldukça rahatlık sağlar.

19. yüzyıl sonlarında Batı Anadolu'ya gelen ve zeybekleri yakından gözlemlene fırsatı bulan Alman araştırmacı Paul Von Linden bu poturları "yandan beyaz şeritli ve baldırı saran, fakat arkadan geniş ve büyük bir torba gibi sarkan kısa pantolon" olarak tanımlamaktadır.

8. Karadon

Poturun altına ise kış günleri kara dimiden yapılan ve karadon diye adlandırılan donlar giyilir. Şalvarla don kuskunla arkadan, uçkurla önden bağlanır. Donun baldırlardaki görünüşünü engellemek ve örtmek için sürekli tozluk giyilir. Donun paçalarına, ayağa geçmesini ve düzgün durmasını sağlamak için lastik dikilir. Bu donların asıl zeybek giyimine dahil olmadığı da söylenmektedir. Daha çok çalı ve diken yaralamalarından, şiddetli kış günlerinin soğuşundan korunmak amacıyla giyilmesi zorunlu olmuştur.

9. Kepmen - Tozluk

Efe ve zeybekler bacaklarının diz kapağından aşağı açık kalan kısmına çorap giydikten sonra üstüne tozluk ya da kepmen takarlar. Tozluklar potur, cepken ve camadanların kumaşından, üzeri siyah ipek kaytanla işlenerek yapılır. Arkadan en az otuz kopçayla tutturularak bağlanır. Poturun bittiği yer olan diz kapaklarından ayak bileklerine kadar iner. Bazen hafifçe ayakkabıların üstünü de kaplayabilir.

Ayrıca diz altında tozluğun üst tarafı tozluk bağlarıyla bağlanır. Bu tozluk bağları ipekten yapılabildiği gibi sarı ve koyu kırmızı yün iplikten karışık örülerek de hazırlanabilir. Bu tozlukların dışında işlenmiş kalın deriden yapılan ve "kepmen" denilen bir tür tozluk daha vardır. Bu kepmenlerin içine çoğunlukla zeybek oyunlarında kullanılmak üzere küçük kamalar yerleştirilir.

10. Çarık - Yemeni ve Kayalık

Ayağa genellikle el örgüsü yün çorap, çorabın üstüne ise, altı düz kabaralı, ya da kaba kalın köseleden, üstü ise deriden yapılma, ucu hafifçe kalkık, sivri ve kıvrık yemeni ya da kalın gönlerden yapılan çarık giyilir. Çarığın bağları ayak bileklerine sıkıca sarılarak bağlanır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren "kayalık" denilen, altı kaba ve kaim köseleden, körüklü ve işlemeli çizmeler de giyilmeye başlanmıştır. Çizmelerin rengi siyah, yemenilerin rengi çoğunlukla kırmızı, çarıkların rengi ise, kendi doğal rengidir.

11. Kuşak

Efeler ve zeybekler kasıkla göğüs arasına, sıkı bir şekilde, pamuklu veya yün dokumadan yapılma, yaklaşık yirmi cm genişlikte, bele bir kaç kez dolanacak uzunlukta "dolgu kuşak" ya da "yorgan kuşak" denilen kuşak sararlar. Arka bel kısmında, kuşağın arasına ayrıca bir de küçük pamuklu yastık yerleştirilir. Yorgan kuşağın ve pamuklu yastığın amacı, nemli ve ıslak çayır çimen üstünde, kayalık, taşlık ve ormanlık yerlerde yatarken ve otururken üşütmemek, kendini nem ve soğuklardan korumak içindir. Yorgan kuşağın üzerine bir kaç kulaç uzunluktaki "Trablus kuşağı", onun üzerine "Acem şalı" ya da "yerli şal" veya "efe kuşağı" denilen el örgüsü kuşak sarılır. Kuşaklar yer tezgâhlarında çeşitli renklerdeki yün iplerden dokunur. Şal veya kuşaklar iki ya da üç kere kare biçiminde katlandıktan sonra, üçgen şekli arkaya getirilir, uçları göğüsle kasık arasına dolanarak sıkıştırılır. Üstüne, kuşak sağlam bir şekilde durması için sıkıca kolonlar sarılır ve bağlanır.

Kuşağın içerisine uçları görünecek şekilde "yağlık" denilen büyük bir demir sokulur. Çeşitli renklerde olan bu yağlıkların kenarları oyaldır ve bu oyalar çok güzel bir şekilde işlenmiştir. Oyali kenarlar her zaman kuşağın üzerine getirilir. Bu yağlıklar el, ağız ve yüz silmeye yarar.

12. Silahlık

Kuşakların üstüne "kütüklük" denilen kalın deriden yapılmış, en az yedi sekiz tane kapalı gözü bulunan silahlıklar takılır. Silahlıkların ucunda iki kayış bulunur. Bunlar arkadan tokalara geçirilerek bağlanır. Üstüne ise renkli yün iplerden dokunmuş kolan sarılır.

Silahlıklar düz ya da işlemeli kırmızı veya siyah deriden yapıldığı gibi üstü sırma klaptan işlemeli olanları da vardır. Bunları saraçlar özene bezene uzun uzun uğraşarak yaparlardı. Silahlığın arasına kınlı, kemik saplı, yaklaşık bir metre uzunlukta "yatağan" adı verilen bıçak sokulur. Yatağana "kulaklı bıçak" da denilir. Yatağanın sapı sağa ve yukarı, ucu ise aşağıya doğru gelecek ve görünecek biçimde yerleştirilir. Ayrıca hançer ve kama sol tarafa sokulur, genellikle gümüş kabzalı, sedef kakmalı tabancalar silahlığın özel yerine takılır. Tabancaların saplarına uzun kordonlar bağlıdır. Kordonlar boyuna geçirilir ve göğüsten aşağı doğru sarkıtılır. Tabanca mermileri gözlere istif edilir. Ayrıca yan tarafta "meşe" ya da "maşa" denilen demir çubuk sokuludur. Bu çubuk kendi yatağanını bilemeye yaradığı gibi, karşı karşıya gelindiğinde hasım tarafın bıçağının ağzını köreltmeye de yarar. Yaralanma durumunda ise, yaraların mikrop kapmaması için kızırdırılarak dağlamada kullanılır. Tüfek ve tabancalar da bu maşalarla temizlenir.

Bunun dışında, silahlıkta, yaralanma anlarında kullanılmak üzere iki okka kadar temiz yün yapağı bulunur. Eskiden uzun namlulu dolma tüfekler kullanıldığı zamanlarda silahlıklarda asılı barut kabağı ve harbiler olurdu. Martin ve mavzerin çıkmasıyla birlikte bunların yerini "karkılık" denilen bele ve göğüse çapraz bağlanan fişeklikler aldı. Charles Texier'in "bütün bir silah fabrikası halinde geniş bir kuşak" diye tanımladığı, bir cins dolap denilebilecek bu kuşağın içinde ayrıca efe ve zeybeklerin gümüş işlemeli tütün tabakaları, ağızlık, misvak, kav, fitilli çakmak, çakmak taşı, çakmak çeliği, teşbih, işlemeli saat kabı ve para kesesi gibi malzemeler bulunur.

13. Zeybek Kabağı

19. yüzyılda zeybeklerin silahlıklarına bir de "zeybek kabağı" dedikleri bir çeşit su matarası astıklarını görüyoruz. O dönemlerden kalan gravür ve resimlerde de

bu kabaklar görülmektedir. Bu "zeybek kabağı" zeybeklerin dağda bayırda, suların uzak yerde, yürüyüş anında ya da pusu ve çatışmalarda su gereksinimlerini karşıladıkları araçlardır. Hazır mataraların ve su kaplarının çıkması sonucu zamanla bu kabaklar kullanımdan kalkmıştır.

14. Pazubend ve Hamaylı

Efe ve zeybeklerin kollarında gümüş işlemeli veya deriden yapılmış pazubendler, yine boyunlarında gümüş işlemeli ya da deriden yapılmış hamaylı kutuları bulunur.

Pazubendler kola ince bir kayışla kızanlığa girerken bağlanır. Ölünceye kadar da çıkarılmaz. İçinde güç verdiğine, koruyucu olduğuna, kurşun geçmezliği sağladığına inanılan muska vardır. Hamaylı kutularının içinde de benzeri türde muskalar bulunur.

Ayaklarına sıcak tutmak amacıyla yaz kış yün çorap giyerler. Oldukça göz alıcı bir şekilde örülen bu yün çorapların üzerinde nakışlar adeta uçuşur. Hepsi örgü sanatının ince örnekleridir. Çorapların ağız kısmında büzgüler ve püsküller bulunur. Bu püsküller aşağı doğru sarkıtılır.

16. Aba ve Kepenek

Efe ve zeybekler giyimlerinin üzerine kışın soğuktan, kardan ve rüzgârdan korunmak için "aba", yağmurdan korunmak için "kepenek" giyerler.

Aba, palto biçiminde uzun, geniş ve kolludur. Kaba ve kalın, daha çok koyu mavi kumaşlardan yapılır. Çoğunlukla omuz ve kol kısımları siyah kaytan iplikle işlemelidir. Kepenek ise kolsuz ve yakası yuvarlak kesimlidir. İlik ve düğmesi yoktur. Genellikle döğme keçeden yapılır. Su geçirmez. Islanmayı engellemek için yağmur ve yaşta omuzlara atılır. Aba ve kepenekler kırların ve dağ başlarının geleneksel giyimlerinden biri sayılabilir.

Efe ve zeybek giyimi, yöreler arasında ayrıntılarda yer yer küçük farklılıklar bulunmakla birlikte genel olarak bu şekildedir. Dikkat edildiğinde bu giyim tarzının çok zengin ve çekici özelliklere sahip olduğu gözden kaçmamaktadır. EK-2 (Avcı, 2004: 464)

2.4. Osmanlı Dönemi Anadolu İsyancıları, Eşkıyalar ve Zeybekler

XVI. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan isyan hareketleri Osmanlı literatüründe Celâlilik olarak vasıflandırılmıştır. 1519 yılında Bozoklu Şeyh Celâl adlı kendini mehdi ilan eden bir isyancının ismi bütün 16. ve 17. yüzyıldaki isyanların genel adı olarak kalmıştır. Başlangıçta bu isyanlar Alevi-Kızılbaş

karakteridir. XVI. yüzyılın sonlarında ise daha çok sosyal ve ekonomik faktörlerin isyanlara yol açtığı görülüyorsa da bunlar Celalilik olarak adlandırılmıştır.

Celali isyanlarını çıkaranların çoğunluğu devlet görevlisi yani ehl-i örf'tür. Çünkü halk "eli beratlılar" a itibar etmektedir. Sadece Afyonkarahisar ve Isparta yöresinde faaliyet gösteren Haydaroğlu adlı eşkıya Celali oğlu Celali'dir. Orta Anadolu'daki bir Celali isyancısı Kayseri kadısını kaçırmıştır. Kadı'nın daha önce divânda görev yaptığını öğrenmiştir. Maksadı ona sahte bir berât yazdırmaktır.

İsyanların temel sebebi veya bahanesi devlet görevlilerinin haksızlığa uğramalarıdır. Bu yönüyle eşkıyalığı devlet kendi üretmektedir.(Ünal, 2009: 28)

Bu duruma örnek olarak, Balıkesir Sancakbeyi iken IV. Murat döneminde isyan eden İlyas Paşa gösterilebilir. İlyas Paşa isyanı diğer bir çok isyanlar gibi zorbalığın bölgeye hakim olduğu kısa süren bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur.(Yağcı, 2009: 81)

Eşkivalığın bastırılması konusunda devlet son derece pragmatik davranmaktadır. Önce mahalli güçlerce isyan bastırılmaya çalışılmakta; o da olmazsa merkezden bir vezir serdar tayin edilerek eşkıya bertaraf edilme yoluna gidilmektedir. O da olmazsa devlet eşkıya ile pazarlığa oturmakta ve ona mansıp vererek affetmekte ve devlet kadrosuna almaktadır. Bazen celali reisleri de devletle anlaşmak için müracaat etmektedir.

Pazarlık sonucunda devlete itaat eden eşkıya genellikle Celali isyancısına Rumeli serhadlerine yakın bir yerde sancakbeyliği veya beylerbeylik veriliyordu. Fakat çok defa celali reisleri normal Osmanlı ümerası haline dönüşmesi zor oluyor ya da devlet bir daha onlara tam olarak güvenmiyordu. Eski eşkıya yeni sancakbeyi veya beylerbeyi Celalilik devrinden kalma alışkanlıklarını sürdürüyor; haktan kanunsuz vergi topluyor ve cinayetler işlemeye devam ediyordu. Bu durumda devlet gücü nispeten azalmış durumda olan çevredeki devlete sadık kuvvetlerle eski eşkıyayı ortadan kaldırıyor.

Eşkivalığın ve ayaklanmaların belli bir ideolojisi yoktur. Esasında Celali isyancılarının çoğunun hedefi devleti yıkmak veya devleti ele geçirmek değildir. Esas mücadele ehl-i örf arasında ceyeran etmektedir. Ehl-i örf'ün kanun dışına çıkmamış olanları ile düzen dışına çıkmış olanları birbirleriyle mücadele etmektedirler. (Ünal, 2009: 29)

Bu isyanlar sonucunda bazı müesseselerin çöküntüye uğrayıp bazı yeni müesseselerin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Çöken müesseselerin basında topraklı

sipahilik, onun yerine yeni bir varlık ve vakıa olarak ortaya çıkan ise gerek kapılı levend-kapılı sekban ve gerekse miri levend - miri sekbanlardır.

Ayrıca Celali isyanlarının sonucunda, zarar gören sadece tımarlı sipahiler değil, eşkıyalık arttıkça, köyler, kasabalar, halk, ülkenin idari, askeri ve ekonomik yapısı da zedelenmektedir.(Şahin, 2008: 59)

Anadolu’ da Celalî temizleme hareketinde oldukça başarılı olan Murad Paşa, sadece Celalîleri değil onlarla uzaktan yakından ilişkisi olan herkesi hatta aralarında bulunan çocukları da sonradan şekavette bulunması tehdidiyle ortadan kaldırmıştır.

17. yy.da Celali ayaklanmalarının sona ermesinden sonra Ege bölgesinde bazı görüşlere göre, zeybek isyanlarının başlangıcı kabul dileyebilecek bazı hareketlenmeler yaşanmıştır.(Atabay, 2008: 55) Bunlar; 1. Cennetoğlu (1624-25), 2. Karahaydaroğlu (1638-1648), 3. Katırcıoğlu (1630'lar 1652), 4. Çomar Bölükbaşı (1649), 5. Sivribölükbaşı (1663). 6. İslamoğlu (18. yüzyıl), 7. Sepetçioğlu (18. yüzyıl), 8. Atçalı Kel Mehmet Efe (1828-1830) v.b.

II. Mahmut tarafından başlatılan yeniden merkezileşme sürecinde taşradaki iktidar ilişkileri yeniden belirlenirken eşkıyalar ile idareciler arasındaki bağlantılar da biçim değiştirmiştir. Tanzimat'ın amacı, “imparatorluğun işlevini yitirmiş kurumlarını ve sarsılan merkezi otoriteyi yeniden kurmak, devleti mali, idari, adli alanlarda düzenli bir yapıya” kavuşturmadır. Bu doğrultuda yapılan reformlar 17. ve 18. yüzyılda öne çıkmış yerel güçlerin otoritelerini önemli ölçüde sarsıntıya uğratmıştır.

Ayan aileleri kendi bölgelerinde uzun bir süreden beri güç ve nüfuz sahibi oldukları için çevrelerindeki eşkıya gruplarını daha yakından tanıma ve onları kullanma veya sindirme imkânlarına sahiptirler. Yani eşkıya gruplarına karşı daha güçlüydüler. Tanzimat'la birlikte yeni vilayet düzenlemeleri ile kaza müdürleri, kaymakamlar ve valiler aynı ölçüde eşkıyalar üzerinde etkili olmamışlardır.

19. yüzyıldaki yerel idarecileri eşkıyalar karşısında zayıf duruma düşüren bu sebepler, aynı zamanda eşkıya idareci ilişkilerini de etkiledi. Eskiden yerel otoritesini kurmak, hanedanını güçlendirmek ve kudretini ortaya koymak için eşkıyaları bastırmak ya da bir şekilde kontrol altına almak durumunda kalan taşra idarecileri 19. yüzyılda eşkıyalarla daha çok basit çıkarlar için işbirliğine girmişlerdir.

17. ve 18. yüzyıllarda çok büyük bir harekete dönüşmediği sürece eşkıyalık büyük oranda taşradaki idarecilerin kontrolünde varlığını devam ettirmiştir. Bu durum, eşkıyaların denetimini mümkün kıldığı gibi taşrada kanun ve nizama aykırı

olarak haksızlıkların, suiistimallerin ve yasa dışılıkların yaşamasına imkan vermiştir. Taşra idarecileri kendi çıkarlarını sürdürmek için eşkıyaları kullanırken eşkıyalarda bu ilişkiden faydalanmışlardır. Hatta zaman zaman eşkıyalar yasal bir görüntüye bürünerek taşradaki idarecilerin maiyeti konumunda bulunmuşlardır.(Ertaş, 2009: 152)

19. ve 20. yüzyılın başları Osmanlı İmparatorluğu topraklarında bu türden hareketlerin büyük sorun haline geldiği dönemlerden biridir. Başkaldırı hareketlerinin 19. ve 20. yüzyıl başlarında büyük ölçüde artması, değişen ve gelişen bir bölgede yeni durumlara alışma sürecinin toplum hayatı üzerindeki etkilerinden biri olarak düşünülebilir; bir başka deyişle bunlar toplumun, 19. yüzyılda büyük ivme kazanan modernleşme ve dönüşüm sürecine tepkisidir. Sözünü ettiğimiz bu başkaldırı, direniş veya isyanın ekonomik sistemdeki bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Eşkıya, şaki sözcüğünün çoğuludur ama genellikle şaki sözcüğünün yerine kullanılır. Eşkıya “kanun tanımaz ve ahlaksız” dır. Yol kesme, adam soyma, adam kaçırma eylemleri de bu tanımlamaya dâhil edilebilir. Eşkıyalığı tanımlamada kullanılan her sözcüğün yüklendikleri anlamda ortak nokta, içinde buldukları faaliyetlerin kanunsuz ve yerleşik düzeni bozan özellikleri olması ve sıradan halk için tehlike yaratmasıdır. Bütün eşkıyaların eylemlerinin gerçekleştirdiği yer dağlık bölge ya da kırdır. Eşkıya ihtiyaçlarını karşılayacak maddi kaynağı kanunsuz işlerle sağlar; yol keser, adam soyar, adam kaçırarak fidye ister, köy basar, ev basar. Bununla birlikte efelerin faaliyetleri de bunlardır ama burada önemli olan eylemin nasıl yapıldığı değildir, kime karşı yapıldığıdır. Efeliğin töresinde yoksulun malına el uzatılmaz, mazluma el sürmez, yasa dışı eylemler, çevre halkına zararı olduğu düşünülerek yapılır.(Özgün, 2009: 129).

Osmanlı tarihinde ortaya çıkan irili ufaklı eşkıya grupları ise varlıklarını devam ettirebilmek için bir şekilde devletle doğrudan ya da dolaylı olarak uzlaşmaya ve yasal bir statü kazanmaya çalışmışlardır. Çünkü eşkıyaların Osmanlı Devleti`nde dayanabilecekleri sosyal ortam bulunmamaktadır. Bu sebeple, yoksulluk ve zulme karşı ayaklanan, köylünün ve halk yığınlarının temsilcisi olarak yasa dışına çıkmış olan toplumsal (sosyal) eşkıya tipine 19. yüzyıla kadar pek rastlanmamaktadır.(Ertaş, 2009: 156)

Baykara (2009) ise; zeybekliğin ancak XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren etkili bir görünüme sahip olduğunu ve hareketlerinde ortak nokta bulmanın zor

olduğunu belirtmektedir. Fakat zeybeklik kavramının, yazılı kaynaklarda XVIII. yy. da görülmesinden öncede var olduğunu iddia etmektedir.

Arşiv çalışmalarında Çetin'in (2004) yaptığı tespitler çok zengin Osmanlı Arşiv kaynaklarında "Zeybekler" hakkında birçok bilgilerin bulunabileceğini kanıtlamıştır. Ancak Osmanlı arşiv kaynaklarının binlerce defter, sicil ve milyonlarca belgeleri içerdiği göz önüne alınırsa, bilinen ve görülenlerin dışında, daha nice özgün bilgilere ve gerçeklere ulaşılabilceğini ifade etmek yanlış bir kanaat olmaz.

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki belli başlı tasniflere bakınca, 19. ve 20. yüzyıla ait yüzün üzerinde belgeye rastlanılmıştır. Birçok sosyal, idari ve ekonomik konularda zeybekler ve faaliyetleri söz konusuydu. Gördüğümüz belgelerde, Osmanlı yönetiminin Zeybeklere bakış açısı bazen olumlu ve bazen olumsuzdu. Osmanlı devlet idaresi Zeybeklerin cesur, yiğit, vatansever, hak ve adalet duygusu gelişmiş, haksızlıklara karşı çıkan bir toplumsal zümre olduğunun farkındaydı. "Zeybek eşkıyası", "Zeybek haşeratı", "Zeybek haydutları, çoğ. hayâdid", gibi aşağılayıcı kelimeler belgelerde sıkça geçiyordu. Birçok kez Zeybekler ile eşkıyalık hareketleri adeta özleştirilmişti. Bazı kez bir suçlu arandığında, hemen bir Zeybeğin üzerine suçun yüklendiği de görülüyordu. Çok ilgi çekici bir husus, Yunanlılar İzmir ve çevresini işgal ettiklerinde işgal bölgelerinde Yunan çetelerine Zeybek elbisesi giydirmeleri ve bazı yerli Rumlarla işbirliğinde, İslâm ve Hıristiyan halklara karşı tecavüzlerinde Zeybeklerin kıyafet ve ünlerinin arkasına sığınmak istemeleriydi. Zeybeklerle yakın ilişkisi olan yerel yöneticiler ve Osmanlı üst düzey "bürokratları, merkeze haber getirip götürün çukadar, mübaşir, tatar gibi görevliler Zeybeklerin ahlakî ve insanî değerlerini fark ediyorlar ve raporlarında belirtiyorlardı. Zeybekleri mevcut düzene karşı başkaldırıya sevk eden sebeplerin başında, Osmanlı yerel yöneticilerinin adaleti dağıtır bazı haksız, sübjektif, çıkarıcı bazı yaklaşımlarının baskıları gelmekteydi, ister korkudan, ister menfaatten ve isterse Zeybeklerin koruyuculuğundan olsun halkın ve köylülerin desteği olmadan Zeybeklerin varlığını sürdürmesi güç olduğu gibi, yöneticilerin halk üzerindeki baskıları da bazen faydalı olmuyor ve halk tercihini Zeybeklerden yana koyuyordu. Halkın desteğini engellemek isteyen yöneticiler mevcuttu. Zeybeklerin sıkı ilişkilerde buldukları tüfenk, barut, kılıç, bıçak satıcılarına tehditler ile engellemeğe çalışmak, Zeybeklerin silahlarını toplamak gibi girişimlere de rastlanmaktadır. Ancak Zeybek, her ne vesile ile olursa olsun, engellemeleri aşar, atını, silahını, yiyeceğini bulurdu. Belgelerde yoğun olarak Ege Bölgesinde faaliyette olan Zeybekler yanında, Karesi,

Hüdavendiğâr ve Kocaeli sancaklarında (veya vilâyet) yoğun Zeybeklerin etkili faaliyetlerine arşiv belgeleri şahadet etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin, Zeybeklik ile özdeşleşmiş Zeybek kıyafetlerini yasaklama siyaseti de pek başarılı olamamıştır. EK-3 Kıyafet ve silahtan arındırılmış Zeybek kendisini öksüz hissetmiştir. Kadın adı olarak Zeybek kullanılmıştır. Zeybekleri kefalete bağlamak ve güvenceye almak girişimlerine de belgelerde rastlıyoruz. Gayr-i Müslim tebaa arasında da Zeybek, Zeybekoğlu adlarına rastlıyoruz: Zeybekoğlu Yorgi ve Kosti gibi.

Osmanlı savaşlarına Zeybeklerin geçmiş yüzyıllarda katıldıklarından şüphe yoktur. Müşahhas olarak, 19.yüzyıldaki bazı savaşlar için (Kırım, Karadağ, Osmanlı-Rus) Ege bölgesi vilâyetlerinden Zeybek askerleri tahrir edilmiş ve Zeybek taburları, birlikleri kurulmuştur. Bunların savaşlardaki başarıları, cengaverlikleri Padişah dahil daima Osmanlı yöneticileri tarafından övülmüş, şerefle sıllarına dönenlere maaş ve madalyalar verilmiş, Zeybek askerinin imanı ve gaza gücü takdir ve tahsin edilmiştir. Zeybeklerdeki insanî ve ahlakî değerlerin yüceliğine bunlar birer delildir. Zeybekler iyi asker olarak vezir ve mirmiran kapılarında kapu halkı arasında yer almışlardır. Dürüst kişilikleri ile sadık insan, görevli olmuşlardır. Bazı mirmiran ve vezirlerin maiyetlerinde de buldukları anlaşılıyor. Sultan Abdülaziz in İbrikdarı Zeybek Mustafa Ağa'ydı. İzmir Muhafızı Hasan Paşa'nın Salih Bey'in Sakız Adasına maiyetindeki Zeybeklerden dört yüz nefer ve mühimmat göndermesi (1827) onların değerini gösterir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki özellikle Şikâyet, Ahkâm, Mühimme vb. defterleri serilerinin, çeşitli belge tasniflerinin titizce araştırılmasının Zeybekler konusunda yeni ufuklar açacağına ve Zeybeklerin devlete, devletin Zeybeklere bakış açıları konusunda birçok özgün yönleri ile tanıttığına şüphe yoktur. Zeybekler'in gerçek kimliğini daha iyi tanımamıza arşiv kaynakları yararlı olacaktır.(Çetin, 2004: 70).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbinde Yardımcı Kuvvetler ve Zeybek Taburları

3.1. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbi

3.1. 1. Harbin Nedenleri

XVI. yüzyılda kurulan Rusya, Osmanlı topraklarına doğru yayılma politikası izleyerek Karadeniz'in Kuzey Doğu kıyılarını ele geçirmiş ve XIX. asrın ortasına kadar bu bölgelerin bir kısmını işgal ederek sınırlarını genişletmiştir. Rusya kurulduğu tarihten itibaren Osmanlı Devleti egemenliğinde yaşayan Ortodoksları Osmanlı hâkimiyetinden kurtarmak amacıyla yoğun çaba harcamıştır. Yine bu doğrultuda 1865 senesinde Moskova'da büyük bir Panislavist kongre yapılmıştır. Bu kongre sonrasında Rusya, politikasının ana hedefi olarak Balkan topraklarında yaşayan gayrimüslim halkın bağımsızlıklarını kazanmalarına yardım etmek olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Rus Çarı, Balkanlarda kendisine bağlı olacak ve Rusya'nın bölgedeki arzularını gerçekleştirmesini kolaylaştıracak Rus karakolunun kurulabilmesi için bağımsız bir Bulgaristan kurmayı hedeflemiştir. Bunun içinde Tuna bölgesinin ele geçirilip buradaki Müslüman halkın bölgeden çıkarılması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda Çar, Rus ordularının Balkanlarda bir an önce harekete geçmesini arzulamıştır. Rusya, Boğazları kapatıp güvenliğini sağlamak için önce Osmanlı Devleti ile anlaşmak istemiştir. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ni uğraştırdığı sırada arzuladığı fırsatı yakalayan Rusya, 1833'de Osmanlı Devleti ile Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı yapmıştır. Bu antlaşma ile Rusya, Babıâli'ye Boğazları savaş gemilerine kapattırmayı kabul ettirebilmiştir. Lakin bu durum 1839'da İngiltere ve Fransa'nın sert tutumu dolayısıyla uzun sürmeyecektir. İngiltere'nin isteği doğrultusunda hazırlanan 13 Temmuz 1841 tarihli Londra Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlara bütün devletlerin savaş gemilerine kapalı olma ilkesi getirilmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin savaş durumunda Boğazları müttefiklerine açma hakkını elinde tutması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Bu tarihten sonra Rusya Hükümeti, Babıâli'ye isteklerini savaş zoruyla dikte ettirme yolunu seçmiştir. Tüm bu gelişmelerin devamında Rusya, 1854 senesinde Osmanlı Devleti'ne karşı Kırım Savaşı'nı başlatmış ancak 1854 Kırım Savaşı'nda mağlup olan Rusya, Büyük Devletlerin isteği

ile yapılan 30 Mart 1856 tarihli Paris Antlaşması'yla büyük bir yenilgi ve hayal kırıklığına uğramıştır. Kırım Savaşından sonra büyük değişiklikler başlamıştır. Kırım Savaşı Avrupalı güçlerin ilk defa Osmanlı Devleti ile beraber aynı tarafta yer aldıkları bir savaştır. Savaş sonrasında Karadeniz, Rus ve Osmanlı savaş gemilerine kapalı hale getirilmiş ve her iki devletin de burada tersane bulundurmamasına karar verilmiştir. İşte bu konu Rusya'nın telaşlanmasına sebep olmuştur. Kendisi Karadeniz'e inemezken Osmanlı Devleti Marmara Denizi'nden kısa bir süre içinde donanmasını buraya getirebilir ve Rus limanlarını tehdit edebilir endişesi ile Rusya, aleyhine olan bu maddeyi lehine değiştirebilmek için uygun zemin ve ortam sağlama arayışına başlamıştır.

Rusya'nın Türk topraklarındaki genişlemesi Kırım Savaşı'nı kaybetmesiyle bir süreliğine durmuşsa da, 20 yıla yakın devam eden suskunluğu 1875'ten itibaren son bulmuştur. Balkanlardaki gayrimüslim halkı Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya teşvik etmeye başlayan Çar, Babıâli'yi zor durumda bırakmak için de Avrupalı devletlerin desteğini almaya çalışmıştır. Rusya, Kırım harbindeki ağır yenilgi sonrasında (1853-56) idealini gerçekleştirmek amacıyla Panislavist politikasına devam ederek Osmanlı ve Avusturya egemenliğindeki bütün Slav unsurların Rusya'nın desteği ile kurtarılmasına çalışmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkmasında bu politikanın derin etkileri olmuştur.

Osmanlı Devleti'ne savaş açmak için fırsat kollayan Rusya, Fransa ile Prusya (1870-1871) arasındaki savaşın Avrupa'daki güç dengelerini altüst etmesinden yararlanarak Paris Muahedesi'nin Karadeniz ile ilgili hükmünü tek taraflı olarak tanımadığını ilan etmiştir. Rusya'nın böyle davranmasının en büyük sebebi, 1871'den önce İngiltere'den sonra dünyanın en güçlü devleti ve en iyi kara ordusuna sahip olan Fransa'nın Prusya karşısında yenilmesi ve Alman Birliğinin kurulmasıdır. Siyasi birliğini yeni tamamlayan Almanya güçlü bir Rusya istememekte fakat her an Fransa ile işbirliği yapabilir düşüncesiyle Osmanlı Devleti'ne karşı olan politikasında Rusya'yı desteklemeye hazır görünmektedir. Rus Çarı, Alman İmparatorunun desteğini Osmanlı Devleti'ne karşı güçlü olmak için değil, Balkanlarda Avusturya karşısında güçlü olmak ve Avusturya'ya kendi isteğini kabul ettirmek için istemiştir.

Almanya'dan destek alan Rusya, Panislavist politikasının etkisiyle Balkanları karıştırmaya ve Ortodoks halkı da Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaya başlamıştır. Rusya'nın askeri ve maddi desteğinden güç bulan Bosna Hersekli asiler 1876 Haziranında Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Sırbistanlılar, Karadağlılar ve Bulgarlar Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti, 2 Temmuz 1876 tarihinde Balkanlarda dört ayrı gayrimüslim halkın ayaklanması ile karşı karşıya kalmıştır.

Rusya'nın isteği doğrultusunda ve diğer devletlerin de kabulü ile İstanbul'da Tersane Konferansı toplanmış ama konferans kararlarının kabul edilmeyişi üzerine de dağılmıştır. Rus Çarı Aleksandr, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşı başlatmak düşüncesiyle General İgnatıyef'i Avrupa devletlerinin de desteğini almak düşüncesiyle Avrupa'ya göndermiştir. 31 Mart 1877 tarihinde Londra'da toplanan Avrupa devletlerinin delegelerine Rus elçisi İgnatıyef, Rusya'nın Karadağ'da bir miktar arazi ile yetineceğini, Bosna Hersek ve Bulgaristan'da da Osmanlı Devleti'nin ıslahat yapmaması durumunda sadece Hıristiyan halkı korumak adına buraları işgal edeceklerine dair açıklama yaparak onların desteğini almaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı başlatacağı savaşta Avrupalı Büyük güçlerin desteği ile hareket etmeyi isteyen Rus Çarı, bu amaç doğrultusunda 31 Mart 1877'de Londra Protokolü'nün imzalanmasını sağlamıştır. 1876 İstanbul Konferansı'na katılan devletlerin imzaladığı Londra Protokolü'nde Büyük devletler, Osmanlı Devleti'nin tebaası olan gayrimüslim halk adına yeni reformların yapılması için Padişah ve yeni meclise protokol kararlarını kabul ettirmek üzere harekete geçmişlerdir. Babıâli'nin bu kararlı tutumu üzerine Ocak ayı ile Osmanlı Rus harbinin başladığı 23 Nisan tarihleri arasında Osmanlı Devleti'ne siyasi baskı yapan Avrupalı devletler, İstanbul Konferansı kararlarını bir kez daha Londra Protokolü'nde Babıâli'ye dikte ettirmek istemişlerdir. Bu doğrultuda Padişahın protokolde belirtilenleri yapmaması durumunda Hıristiyan halkın çıkarlarını korumak üzere Osmanlı Devleti'ne karşı ortak hareket edeceklerini bildirmişlerdir. Ayrıca reformların yapılıp yapılmadığının denetlenmesi içinde İstanbul'daki elçiliklerinin görevlendirildiğini açıklamışlardır. Protokol kararlarını devletin egemenlik anlayışına aykırı bulduğunu açıklayan II. Abdülhamit, Avrupalı devletlerin isteğini kabul etmediğini bildirmiştir.

Avrupa'da yapılan Rus propagandasında Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak olan savaşın amacı, Balkan Dağlarını geçerek İstanbul ve Boğazları ele geçirmek diğer taraftan da Kuzeydoğu Anadolu'ya gelerek Kars, Ardahan ve Erzurum'u alarak Babiâli'ye Anayasanın ilanından önce toplanan İstanbul Konferansı kararlarını kabul ettirmek olarak açıklanmıştır. Rus Çarı, Meşrutî bir Osmanlı Hükümeti'nde kendisinin sözde haklarını savunduğu Sırp ve Rumların mecliste temsil edilmesi durumunda Balkanlarda kendisinin fazla etkili olamayacağını bilmekte ve politikalarını bu yönde şekillendirmektedir.

Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş hazırlığına başlamadan önce İran ve Afganistan sınırlarına doğru yayılmaya çalışmış bu politika ile Osmanlı çevresini kuşatma yoluna gitmiştir. Ayrıca Rusya, yine savaş öncesinde Balkanlarda Avusturya ile savaşmamak için onun desteğini almak isterken Osmanlı Devleti ile yapacağı savaşın kısa süreceğini düşünerek Balkanlı devletlerin desteğini de reddetmiştir. Avusturya'nın Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Bosna Hersek'i işgaline izin veren Rus Çarı bu sayede Avusturya'nın Babiâli'yi desteklemesine engel olmak istemiştir. Avusturya, Osmanlı Devleti'nin de kendisi gibi çok uluslu olması sebebiyle doğal yollardan parçalanmasını kendisi için de uygun bularak diğer Avrupa devletleri ile beraber hareket etmeyi düşünmüştür. Rus Çarının amacını bilen Avusturya, Rusya'nın tek başına Osmanlı Devleti'ne savaş açması durumunda tarafsız kalacağını bildirmiştir. Çar, bu esnada Avusturya'dan gelebilecek tehdide karşı da Almanya'nın desteğini almayı istemiştir. İngiltere 6 Mayıs 1877 tarihinde Rus Çarına bir nota vererek İngiltere'nin çıkarları tehlikeye girmediği sürece olası bir Osmanlı-Rus savaşında tarafsız kalacağını ama İstanbul'un Rusya tarafından işgal edilmesi durumunda sessiz kalmayacağını belirtmiştir.

İstanbul ve Londra Konferanslarında Avrupalı devletlerinde kendi isteğine ılımlı yaklaştığını düşünen Rusya, İngiltere ve Almanya'nın tarafsızlığına dair güvence aldıktan sonra 19 Nisan 1877 tarihinde Babiâli'ye karşı aldığı savaş kararını bir bildirge yayımlayarak Avrupalı Devletlere göndermiştir. Bu bildirgede Rusya, İstanbul Hükümeti'nin Balkanlardaki karışıklıkları düzeltmediği, Hıristiyan halkın durumunu iyileştiremediği, kendisinin ve Avrupa'nın verdiği öğütleri dikkate almadığını söyleyerek Osmanlı Devleti'ne savaş açtığını belirtmiştir. Rusya'nın İstanbul maslahatgüzarı Nelidof, Hariciye Nazırı Safvet Paşa'ya 24 Nisan 1877 tarihinde Çar II. Aleksandr'ın 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nı başlatan harp ilanını

vermiştir. Yine aynı gün Babiâli'nin Rusya'daki elçisi Tevfik Bey'e iki ülke arasındaki ilişkinin bittiğini söylenerek pasaportu verilerek İstanbul'a dönmesi istenmiştir. Osmanlı Devleti'nin askeri kuvveti karşısında teçhizat bakımından eksiği olan Rus ordusunun komuta gücüne inanan Rus Çarı, ordusunun Romanya topraklarından geçmesi için Romanya Hükümetinden izin aldıktan sonra Osmanlı Devleti üzerine harekete geçmiştir.

3.1.2. Osmanlı ve Rus Askeri Kuvvetlerinin Durumları

Osmanlı Ordusu

Osmanlı-Rus Savaşı'nda Mayıs 1877'den itibaren Osmanlı Devleti'ne sınırları dışından da yardım gelmeye başlamıştır. Her an başlama ihtimali olan savaşta Buhara ve Kaşgar Emiri ile Doğu Hindistan Müslümanları ve İstanbul'a gelen çok sayıda Polonyalılar ortak düşmana karşı Osmanlı safında savaşacaklarını bildirmiştir. Bunların yanı sıra İstanbul'da bulunan Şeyh Şamil'in torunu Şamil Bey, Çerkezleri Ruslara karşı hazırlamakta, Afganistan Emiri İskender Bey de Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa hazır olduklarını bildirmiştir. Hindistan Müslümanları 10.000 liralık bağış yapmıştır. Mısır Hidivi de Padişahın emrine 20.000 kişilik bir kuvvet göndereceğini Babiâli'ye bildirmiştir. (TSK Tarihi 3/5, 1978: 476-477). Padişah çıkacak olan savaşta, Kafkasya'dan gelen göçleri devletin egemenliği altına alıp hem korumak hem de onları Rusya'ya karşı savaştırmak istemiştir. Rus sınırındaki Çerkez ve Abazaları ayaklandırmaya çalışmıştır. 1877 Mayıs ayının ortalarında Osmanlı savaş gemileri Karadeniz'e geçerek Kafkas sahilindeki Suhum Kalesi'ni bombalamıştır. Bu sayede Rusların buraya asker sevk etmesini sağlayarak Rus birliklerini bir ölçüde de olsa bölmeye çalışmışlardır. Rusya'nın harp planı karşısında İstanbul Hükümeti'nin ciddi bir saldırı planı yoktur.

Savaş öncesinde Osmanlı kuvvetleri yedi ordu biçiminde İstanbul, Sumla, Manastır, Erzurum, Sam, Bağdat ve Yemen'de konumlandırılmıştır. Kırım Savaşı'ndaki teçhizat daha donanımlı hale getirilmiştir. Hazırlanan Osmanlı ordusu 134.000 piyade, 20.500 süvari ve 15.000 topçudan ibarettir. Osmanlı Donanmasına da önem veren Sultan II. Abdülhamid'in savaş öncesinde 16 zırhlı ve 116 savaş gemisiyle, savaşa hazır 5000'den fazla deniz askeri vardır. Fakat Maliyenin içinde bulunduğu durumdan dolayı askerlerin maaşlarını almalarındaki düzensizliğe çözüm bulunamamıştır.

Rus Ordusu

Çar ve Rus Komutanlığı hareket güzergâhı olarak Zıştovi ve Niğbolu'dan orduyu Tuna Nehrinin sağ tarafına geçirmeyi kararlaştırmıştır. Tuna Nehrinin sağ tarafına geçtikten sonra Tırnova üzerinden en yakın Balkan geçitlerinden geçerek Meriç Vadisi ve Edirne'ye inmek Rusya'nın birincil planı görünmektedir. Rusya'nın karşısında Osmanlı Devleti'nin Batı hükümetleri arasında hiç müttefiki bulunmamakla birlikte Babîâli'yi destekleyici görünen İngiltere, Süveyş Kanalı, Mısır ve Hindistan Yolu sebebiyle önce savaşın seyrine engel olmayarak savaş sonrasında zayıf ve yorgun düşecek olan Rusya ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan yararlanarak mevcut meseleleri kendi lehine halletmeyi düşünmektedirler. Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında durum böyle iken devlet içinde çok kısa bir dönem içerisinde üç padişah değişmiş bu süre içinde de üst kademedeki memurlar arasında da sık sık aziller yapılmış olduğundan bürokraside bir düzensizlik oluşmuştur. Rusya savaş planını uzun yıllardan beri yaptığı için bütün hazırlıklarını gözden geçirerek mevcut duruma ve karşılaşabilecekleri sorunlara göre planlayabilmiş ve önlemleri hızla alabilmiştir. Oysa Osmanlı Devleti'nin olası bir savaş için önceden hazırlanmış bir harp planı bulunmamaktadır. Babîâli, harp hazırlıklarını önceden hazırlanan bir plana göre değil gelişen duruma göre verilen emirlere göre yapmak yolunu tercih etmiştir. 24 Mart 1877 tarihinde Sadrazam, Serasker, Hariciye Nazırları, Tophane Müşiri ve Serdar Abdülkerim, Ahmet Muhtar Paşa, Genelkurmay Başkanı Mahmut Mesut Paşaların katılımıyla sarayda toplanan kurultayda devletin askeri ve durumu görüşülerek savaş planı hazırlanmıştır. Alelacele hazırlanıp Padişaha sunulan harp planına göre Tuna ve Kafkasya Cepheleri savunmada kalacak ve Karadeniz donanmayla kontrol altında tutulacaktır. Yine bu savaş planına göre Rus ordusunun karşısında Osmanlı kuvvetinin zayıf bulunmasından dolayı ülke sınırları içinde müdafaada kalınması, Hersek'te bulunan Süleyman Paşa ve ordusunun İşkodra ve Yenipazar firkalarını da alarak Karadağ'a karşı saldırıya geçilmesi, Ahmet Muhtar Paşa'nın Anadolu Ordusu Komutanlığına atanması, Karadeniz'de bulunan Osmanlı donanmasının Rus sahillerine nümayişlerde bulunması, Tuna boyundaki ve sınırlardaki kalelerin yeniden istihkâm edilerek eksikliklerinin giderilmesine çalışılması gibi kararlar alınmıştır.

3.1.3.Cepheler:

Batıda ve Tuna Bölgesinde Muharebeler

Osmanlı Hükümeti, Rus Çarının Avrupa’da takip ettiği propagandaya karşılık olarak Rus kuvvetlerine karşı hemen savunma hattı oluşturulması için çalışmalara başlamıştır. Balkanlarda Ruslara karşı birinci savunma hattı Tuna boyunca kurulmuş Silistre, Rusçuk, Niğbolu ve Vidin’de yedek kuvvetler hazırlanmış, ulaşımın rahat olması için de Varna ve Vidin arası yeniden düzenlenmiştir. İstanbul Hükümeti’nin ikinci savunma hattını Balkan Dağları teşkil etmiştir. Buradaki hattın kuvvetleri Sofya, Varna ve Şumlu’daki üslerden karşılanmış; Rusların Boğazlara saldırısını önleyebilmek için Çanakkale’deki birliklerin yeniden düzenlenmesi gereği ortaya çıkmıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın birinci cephesi olan Rumeli Cephesi, Balkan Yarımadasının doğu kesimini kapsamaktadır. Tuna Cephesinin karargâhı, Kuzeydoğu Bulgaristan’da Deliorman bölgesindeki Şumnu şehrinde bulunmaktadır. Osmanlı ordusu batıda üç cephe halinde hazırlanmıştır. Bunlar Tuna Şark Ordusu Müşir Mehmet Paşa Komutasında, Tuna Garp Ordusu Müşir Nuri Paşa Komutasında ve Balkan Ordusu Müşir Süleyman Paşa Komutanlığında idi. Tuna Şark Ordusunda Rusçuk, Razgrat, Eskicuma, Osmanpazarı hattında 63 piyade taburu, 6 süvari alayı ve 16 bataryası bulunmaktadır. (Sür, 1993: 84–85).Balkan Ordusu’nun Eskizara’da 48 tabur piyade ve 6 bataryası vardır. Tuna Garp Ordusu’nun ise Plevne ve Lofça’da 39 tabur piyade, bir alay süvari ve 10 bataryası mevcuttur. Bu üç ordudan Tuna Şark Ordusu iki defa Plevne’de Rusya karşısında başarı kazanacaktır. Balkan Ordusu Eskizara’da General Gurko komutasındaki Rus ordusunun Balkan geçitlerine kadar çekilmesini sağlayacaktır. 40.000 kişilik ordusuyla Osman Paşa Vidin’de, Süleyman Paşa Karadağ’da, Asya cephesinde Muhtar Paşa ve Şumlu’da 50.000 askerle Abdülkerim Paşa Nisan 1877’de Ruslara karşı konumlanmıştır.

Savaşın başladığı sene 1877’de Batıda Rumeli Cephesinde Osmanlı Devleti’nin Dobruca’dan Niş’e kadar olan bölgesindeki askeri kuvveti 186 bin, Kafkas Cephesinde ise 90 bin civarındadır. Her iki cephede toplam 276 bin subay ve eri vardır. Öte yandan Paris Antlaşması ile Karadeniz’deki tersanelerini yıkan ve donanmasını Karadeniz’den Baltık Denizi’ne götüren Rusya, denizde istediği güce kavuşmuş değildir. Osmanlı kuvvetlerinin karşısında Rus ordusunun Balkanlarda 120.000’den fazla Asya’da da 60.000 kadar askeri vardır. Savaşın başlamasından

önce Rusya'nın Karadeniz'de 14, Tuna nehrinde de 10 adet muharebe gemisi hazır bulunmaktadır.

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı başlamadan önce Batı Cephesinde Osmanlı Devleti ile Rusya'nın karadan herhangi bir sınırı yoktur. Rus birliklerinin Batı Cephesinde Osmanlı kuvvetlerine taarruz edebilmesi için başlangıç için bir bölgeye ihtiyacı vardır. Rus ordusunun Balkanlardan geçişini kolaylaştırmak gayesiyle Çar, Osmanlı Devleti'ne Prenslik olarak şeklen bağlı olan Romanya ile işbirliği yapmak için harekete geçmiştir. Balkanlardaki Osmanlı tebaası Slav ve Ortodoks olup, Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Sırbistan ve Karadağ Rusya'yı desteklemişlerdir. Rusya ile ilişkileri iyi olmayan Romanya, Osmanlı Devleti'ne başvurarak bağımsızlığını istemiş bu şartla Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğini bildirmiştir. Romanya'nın yaptığı teklife Babiâli'nin olumlu yaklaşmaması üzerine Çarın Besarabya'yı almak istediğini bildiği halde yapılan bağımsızlık vaadiyle Romanya Rusya'nın yanında savaşa girerek Osmanlı Devleti egemenliğinden ayrılmayı planlamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sadece Rusya'ya karşı değil aynı zamanda Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Yunanistan gibi dört Balkan devletine de karşı yapılmıştır. Rus Çarının asıl niyeti, Rus birliklerini Şıpka'dan Doğu Rumeli'ye buradan da Edirne'ye hatta İstanbul'a kadar gelerek Babiâli'nin kendi şartlarını kabulünü zorunlu hale getirmek olmuştur.

Rusya'nın harekât planı, Tuna'yı geçip Balkan geçitlerini asarak Meriç Vadisi ile Edirne'yi işgal etmek ve Edirne'nin alınması ile isteklerini Babiâli'ye kabul ettiremediği takdirde de İstanbul'a kadar gelmektir. (Sür, 1993: 76)Balkan Dağlarının kilit yeri olan Şıpka Geçidi 19 Temmuz'da Rusların eline geçmiştir. Böylece Osmanlı ordusunun bir kısmı Balkan dağları ile Tuna nehri arasında kuzeyde kalırken diğer kısmı da Balkan dağlarının kuzeyinde kalarak Osmanlı birlikleri iki parçaya bölünmüştür. Dolayısıyla bu da Rusya'nın işini kolaylaştırmıştır.

23 Nisan 1877'de Babiâli ile her türlü siyasal ve diplomatik ilişkilerini kestiğini açıklayan Rusya Balkanlarda ilk harekâtında ordularının bir kuvvetini Dobruca'ya sevk ederken diğer bir kuvvetini de Rusçuk ve Niğbolu'dan geçirerek Ziştovi'yi almak için harekete geçmiştir. Bulgarların yardımıyla da işleri kolaylaşan Ruslar, 27 Haziranda vuku bulan Ziştovi Muharebesi'nden sonra Ziştovi'yi ele geçirmiştir. Daha sonra Osmanlı kuvvetlerinin ikinci savunma hatlarını birbirinden ayırmak gayesiyle Rus kuvvetleri 7 Temmuz da yapılan Tırnova Muharebesi'yle

Tırnova'yı alarak Kuzey Bulgaristan'a yerleşmeye başlamıştır. Tırnova'nın düşmesiyle Rus birliklerine Edirne'nin yolu da açılmıştır. Rus birliklerinin Tuna nehrini aşarak Tırnova'ya kadar gelmesi Doğu Cephesi'nde birbiri ardına kazanılan zaferleri gölgelemiştir. Rus kuvvetlerinin işgaline daha fazla dayanamayan Niğbolu 15 Temmuzda yapılan savaş sonrasında işgale uğramıştır. 17 Temmuz'da Kızanlık, 18 Temmuz'da Şıpka Muharebeleri vuku bulmuştur. Niğbolu'nun da düşmesi üzerine Sultan II. Abdülhamit, Balkanlarda bulunan birliklerin komutanlarını değiştirmiştir. Balkan geçitlerinin savunmasına getirilen Süleyman Paşa, komutasındaki bütün askerleri deniz yoluyla Dedeağaç'a sevk ederek buradan Kuzey Bulgaristan üzerine harekete geçmiştir. Buradaki Rus kuvvetleriyle çarpışan Süleyman Paşa düşman askerlerinin Şıpka Geçidi'ne kadar geri çekilmesini sağlamıştır. Rus orduları Zıştovi'den sonra Vidin'i ele geçirmiş, Tuna Nehri'nden Plevne'ye kadar gelmiş ama Osman Paşa'nın savunduğu Plevne'yi alamamıştır. Plevne, Rus ordularının hareketinin yavaşlamasına sebep olmuştur. Rusya ve müttefikleriyle 19 Temmuz-12 Eylül tarihleri arasında yapılan üç Plevne Muharebesinde de Rus kuvvetleri Osmanlı ordusu karşısında mağlup olmuştur. İkinci Plevne Muharebesi güneyden Servi ve Lofça bölgelerinden gelen taarruz ile başlamış olmasından dolayı Rusya Sefer Ordu karargâhını buraya taşımıştır.

Osman Paşa'nın Plevne'de Rus ordusuna karşı kazanmış olduğu bu üçüncü zafer sonrasında Padişah, Osman Paşa'ya çektiği bir telgrafla kendisine Gazilik unvanını verdiğini belirtmiştir. Şıpka Geçidi'ni korumaya çalışan Süleyman Paşa'nın Rus ordusu karşısında güçsüz ve zor durumda kaldığını gören Mehmet Ali Paşa harekete geçerek 22 Ağustosta "Ayazlar Meydan Muharebesini", 30 Ağustosta "Kara Hasan", 5 Eylülde "Ablova" ve "Kaçılova" Muharebelerini kazanmışsa da bu başarılar devamlı takviye alan Rus birlikleri karşısında kesin başarıları beraberinde getirememiştir. Aldığı güçler sayesinde eksikliklerini gideren Rus birlikleri, 21 Eylülde tekrar taarruza geçmiş, Çakırköy Meydan Muharebesi'nde Mehmet Ali Paşa'yı yenen Rus kuvvetleri ilerlemeyi sürdürmüşlerdir.

4 Aralık 1877 tarihinde Deli Fuat Paşa'nın kazandığı "Elena Meydan Muharebesi" Rus birliklerinin zayıf vermesiyle sonuçlanmıştır. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nın kısa sürede biteceğini düşünen Rus Çarı, Osmanlı kuvvetlerinin beklenmedik direnişi ve Plevne Gazisi Osman Paşa'nın kazandığı başarı sonrasında Balkan devletlerini özellikle de Sırbistan ve Yunanistan'ı yanına almak için çalışmış ama başarılı olamamıştır. Balkanlarda Romanya'nın desteğini almayı başaran Rusya,

16 Nisan 1877'de Romanya ile aralarında askeri bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre Rusya, askeri kuvvetlerini Balkanlarda hiçbir engelle karşılaşmadan Tuna hattı boyunca yerleştirebilecektir. Balkanlarda Tuna'yı geçerek Maçin'i alarak Rusçuk ile Niğbolu'ya kadar olan Osmanlı topraklarını işgal eden Rusya'nın amacı Balkan geçitlerini ele geçirerek Bulgaristan'a buradan da Edirne-Sofya demiryolu hattına kadar gelmektir. Müşir Osman Paşa 13 Temmuz 1877 tarihinde Vidin'den hareket ederek Orta Bulgaristan'da Rus mezalimini önlemek üzere harekete geçmiştir. Bulgaristan'da Osmanlı halkına karşı yapılan katliamlardan sonra Niğbolu Ruslara bırakılmak zorunda kalınmıştır. Plevne'de Rus işgal kuvvetlerini az bir askerle 4 ay kadar oyalayan Osman Paşa'yı Ruslar 10 Aralıkta ele geçirmişlerdir. Osman Paşa Plevne'de kazandığı başarılarla Rusların Balkanlarda ilerlemesini yavaşlatmış ve Osman Paşa 30 bin mevcutlu ordusuyla 150 bin kişilik Rus ordusunu dört ay boyunca İstanbul'a girmesine engel olmuştur. Ruslara Balkanlarda zaman kaybettiren Osman Paşa, Plevne'deki başarısı ile 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'na yeni bir boyut getirmiştir. Ancak Balkanlarda Sırp tarafından da takviye edilen Rus orduları, Edirne ve Çatalca istihkâmlarını aşarak Ayastefanos'a kadar ilerleyecektir. Plevne'nin 10 Aralık'ta düşmesiyle Savaş yeni bir döneme girmiştir. Rus birliklerinin Plevne'yi almasından sonra Romanya'nın yanı sıra 14 Aralık'ta Sırbistan ve Ocak 1878'de de Karadağ Rusya'nın yanında savaşa girmiştir. Sırbistan ve Karadağlıların Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilanı yanı sıra Ruslar Balkanlarda ele geçirdiği yerlerde Bulgarları silahlandırmaya devam etmiş ve Yunanistan'ı da Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa hazırlamaya başlamıştır. Osmanlı devletini Balkan topraklarında geniş katılımlı bir ittifak hareketiyle her cephede sıkıştırma ve bu sayede İstanbul önlerine kadar gelme amacındaki Rusya Balkan devletlerinin bu plana olumlu cevaplar vermesi ile birlikte amacına daha da yakın görünmektedir.

Avrupalı Büyük Güçler, İstanbul ve Trakya'da Osmanlı Devleti'nin varlığının korunmasını ister iken Rusya ile olabilecek bir savaş karşısında Balkanlarda Slavlara karşı Yunanlıları destekleyecek planlar yapmıştır. Rus birliklerinin Romanya üzerinden Tuna nehrini aşarak Tırnova'ya kadar gelmesi, Doğu Cephesinde Osmanlı birliklerinin birbiri ardına kazanılan zaferlerini gölgelemiştir. Tırnova'nın Rus birlikleri tarafından işgal edilmesiyle Rusya'ya Edirne'nin yolu açılmış olmakla birlikte Rus birliklerinin Çatalca önlerine kadar gelmesi üzerine İngiltere, Akdeniz filosunu Adalar önüne getirerek Rusya'ya gözdağı vermiştir. Rus ordularının doğuda ilk galibiyeti alması ve Balkan geçitlerini geçmesi üzerine telaşlanan İngiltere

Hükümeti, Akdeniz'deki filosunu Çanakkale yakınında bulunan Beşik Limanına getirmiştir. İstanbul Hükümeti'ne danışmadan Akdeniz'deki filosunu getiren İngiltere ile Babiâli arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Bozulan Osmanlı-İngiliz ilişkileri Osmanlı ordularının İkinci Plevne Zaferini kazanması ile yeni bir boyuta gelmiş ve İngiltere bir süreliğine sessizliğe bürünmüştür. İngiltere'nin tutumu böyle iken Avusturya-Macaristan ise savaşın mevcut sınırlar içinde devam etmesi ve kendi hükümetinin çıkarına göre hareket ederek gerekli tedbirleri almak için çalışmaktadır. 4 Ocakta Sofya'yı alan Rus kuvvetleri önce Veysel Paşa sonra Süleyman Paşa ve birliklerini hezimete uğrattıktan sonra 26 Ocak 1878 tarihinde Edirne'ye girmiştir. Çar Nikola'nın Edirne'yi ele geçirmesi üzerine Babiâli ateşkes istemiştir. Yapılan ateşkesin sonucuna göre Ruslar Bulgaristan'da iki yıl süreyle kalma hakkını elde etmiştir. Dobruca'yı Romanya'ya bırakan Rusya, Doğu'da da Kars ve Ardahan'ı ele geçirdikten sonra Erzurum'a doğru harekete geçmiştir.

Osmanlı-Rus Savaşı başladığında İstanbul'u korumak için Edirne'de ihtiyat ordusunun kurulmasına dair karar alınmış ancak savaşın başladığı sıralarda oluşturulamayan ihtiyat ordusunun eksikliği nedeniyle Rus birlikleri Edirne'yi geçip Ayastefanos'a kadar ilerleyebilmişlerdir.

Kafkas Bölgesindeki Muharebeler

Büyük Bozgun olarak anılacak olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı iki devlet arasında hem batıda hem de doğuda farklı iki cephede gelişmiş olmakla birlikte savaş Doğu Cephesinde Batı Cephesinden önce başlamıştır. Kafkas Cephesi Müşir Ahmet Muhtar Paşa'nın komutasında olup Erzurum'da Müşir Kurd İsmail Paşa, Batum'da da Müşir Derviş Paşa'nın birlikleri ile direniş göstermişlerdir. Kafkas Rus birliklerinin komutanı ise Ermeni asıllı Melikof'tur.

16 Eylül 1874 ve 14 Aralık 1875 tarihleri arasında Erzurum'da bulunan Ahmet Muhtar Paşa olası bir Osmanlı Rus savaşı karşısında ordunun yiyecek sıkıntısı çekmemesi için o zamanki valilik yetkilerini kullanarak aş'ardan alınan para usulünü kaldırmış bunun yerine halkın zahire vermesini istemiştir. Muhtar Paşa'nın bu tavrı İstanbul'da bazı çevrelerce hoş karşılanmamıştır. Paşa'nın bu davranışının halkta hoşnutsuzluk yarattığını söyleyen Sadrazam Mahmut Nedim, Rusya'nın savaş niyetinde olmadığını Rus elçisi İgnatiyef'in bu konuda teminat verdiğini belirterek, devletin paraya ihtiyacı olduğunu söyleyerek ambarlardaki erzakın hemen satışa

çıkarılması gerektiği konusunda Padişahı ikna etmiştir. Sadrazamla ters düşen Ahmet Muhtar Paşa kararından vazgeçmemesi üzerine yine sadrazamın telkinleriyle Bosna-Hersek Komutanlığı'na atanmıştır. Yerine Erzurum'a gelen Mareşal Samih Paşa, Sadrazamın isteği doğrultusunda hareket ederek erzakları satışa çıkartmıştır. Ahmet Muhtar Paşa Erzurum'a 1,5 yıl sonra geri geldiğinde ambarların boşaldığını görmüş sadece Kars kalesi ambarında 50 taburun 5-6 aylık ihtiyacını giderecek kadar bir erzakın kaldığı anlaşılmış ve Kafkas cephesinde harekâtın sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyulan zahirenin temini için halkın üzerindeki ayni ve nakdi vergi yükü tekrar artırılma yoluna gidilmiştir.

Osmanlı Devleti Rusya'nın Doğu Cephesindeki birliklerinden Rus elçisi İgnatıyef'in bu konuda verdiği teminata dayalı olarak baskın beklememesine rağmen 24 Nisan 1877 gecesinde Rus birlikleri Kars'a bağlı Arpaçay mevkiinde taarruza başlamışlar ve Rus elçisi İgnatıyef'in teminatının da asılsız olduğu bu şekilde anlaşılmıştır. Doğudaki Osmanlı ordusu Rusya'nın savaş ilan ettiğini 25 Nisan 1877 günü Padişahın telgrafi ile öğrenmişlerdir. Rus askeri harp ilan etmeden 24 Nisan gecesi ani bir baskın yapmış 50.000 kişilik kuvvetiyle II. Süvari Alayını ele geçirmiştir. Ahmet Muhtar Paşa Rusya'nın bu tavrını protesto etmişse de ciddiye alınmamıştır. Doğuda harekete geçen Rus işgalci birlikleri planları gereği aynı anda batıdan da hareket ederek Osmanlı kuvvetlerini olabildiğince geniş bir alana yayıp kısa zamanda dağıtma yolunu seçmişlerdir. Bu plan dâhilinde Rus birlikleri doğuda Kars, Doğubayazıt'a arkasından da Ardahan'a saldırmışlardır.

Balkan Cephesinde Rus birlikleri Plevne'ye kadar ilerlemiş, ama Plevne'den sonra da hareketleri İstanbul'a doğru zayıflamıştır. Balkanlarda durum böyle iken savaşın Doğu Cephesinde Rus kuvvetleri daha kolay ilerleme şansı bulmuştur. Babiâli, doğuda Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmını Karadeniz'de diğer kısmını da Van Gölü civarındaki kalelere tahkim ederek askeri kuvvetini bölmüştür. Bu durum da Rusların işgal kuvvetleri doğuda daha kolay bir şekilde ilerletmesine olanak vermiştir. Böylece önce 18 Mayıs 1877'de Ardahan arkasından da Doğu Beyazıt kaybedilmiştir. Rus kuvvetleri işgal ettikleri yerlerde Balkanlarda da yaptıkları gibi ele geçirdikleri silahları kendilerine yardım edenlere dağıtarak onları Müslüman halkı öldürmeleri için dağıtmışlar, halkın zulüm görmesi vasıtasıyla Osmanlı Devletini sıkıştırmak politikasını uygulamışlardır. Osmanlı kuvvetlerinin Doğu Cephesinde güçlü olduğu tek yer Kars'ta konuşlanan Ahmet Muhtar Paşa'nın emrine verilen askeri birliktir. Ahmet Muhtar Paşa kendi komutasında toplanan birliklerle

beraber kısa bir süre sonra Rus işgalci kuvvetlerinin ilerlemesini durdurmuştur. Ahmet Muhtar Paşa emrindeki askerleri dörde ayırarak savaş nizamına sokmuştur. Bunlar Van, Doğubayazıt ve Eleşkirt'teki birlikleri sağ kanat tümeni olarak, Kars ve civarındaki birlikleri üç tümen şeklinde Kars Ordusu olarak, Ardahan'daki birlikleri Ardahan tümeni olarak ve daha içeride kalan birlikleri de ihtiyat birliği olarak konumlandırmıştır.

Doğu Cephesinde Ahmet Muhtar Paşa Ruslara karşı ilk başlarda zafer kazanmış olsa da Rus askerlerinin sürekli takviye alması ve malzeme bakımından da desteklenmesi neticesinde Osmanlı ordusu Erzurum'a kadar geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Doğu'da Erzurum dışında ordusu bulunmayan Osmanlı Devleti, İmparatorluğun sınırlarını korumada Doğu'yu savunmasız bırakmış gibi görünmektedir. Doğuda sadece Ahmet Muhtar Paşa ordusuyla bulunmakta ve 50 bin askerle de Abdülkerim Paşa Şumlu'daki karargâhı savunmaktadır. Rus birlikleri Arpaçay ve Doğubayazıt'ta aynı anda hareket etmiş, Kars'ı kuşatmaya çalışan Rus işgalci birliklerinin karşısında Ahmet Muhtar Paşa daha içeride bir savunma hattı kurabilmek amacıyla şehirde Kars Komutanlığı'na getirdiği Hüseyin Hami Paşa'yı ve Kurmay Başkanlığı'na atadığı Hasan Kazım Paşa'yı ve beraberinde de 17.000 civarında askeri ile mücadeleye başlamıştır ancak 17 Mayıs 1877 tarihinde Ardahan Rusların eline geçmiştir. Kars'ı almak için harekete geçmeye karar veren Rus birliklerine karşı 21 Haziran 1877 günü sabahında Ahmet Muhtar Paşa, birliğindeki askerlere taarruz emrini vermiş 20-21 Haziran 1877'de Delibaba (Halyas) Meydan Muharebesi gerçekleşmiştir. Bu savaşta her iki tarafta kesin bir üstünlük sağlayamamıştır. Savaş sırasında Osmanlı askerlerinin morali yükselirken Rus birliklerinin de hücumda güç kaybettikleri ortaya çıkmıştır. Doğu cephesinde Ahmet Muhtar Paşa, Haylaz ve Zivin'de Rus birliklerini bozguna uğrattığı sıralarda Batı cephesinde Rumeli'de Ruslar sessiz sedasız Tuna Nehri'ni geçmiştir.

25 Ağustos 1877 tarihinde Osmanlı birliklerine saldıran Rus ordusu, Ahmet Muhtar Paşa karşısında Gedikler Meydan Muharebesi'ni kaybetmiştir. Bu zafer üzerine Sultan II. Abdülhamit, Balkan Cephesindeki üstün başarısından dolayı Osman Paşa'ya verdiği "Gazi" unvanını Ahmet Muhtar Paşa'ya da vermiştir. Bir süre sonra tekrar Osmanlı askerlerine saldırmak üzere harekete geçen Rus birlikleri bu sefer 4 Ekim 1877 tarihinde Yahniler Meydan Muharebesi'nde Gazi Ahmet Muhtar Paşa karşısında yenilmiştir. Bu süre zarfında aldıkları mağlubiyetler sırasında da devamlı takviye güç alan Rus birlikleri giderek güçlenmiştir. 15 Ekim günü vuku

bulan Alacadağ Meydan Muharebesi'nde Rus birlikleri Osmanlı kuvvetlerini yenerek Ferik Ömer ve Hacı Raşid Paşa'nın birliklerini ele geçirmiştir. Alacadağ Meydan Muharebesi Doğu cephesinde Rusya için bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı ordusunun tamamen yok olmasını istemeyen Gazi Ahmet Muhtar Paşa Erzurum önlerindeki Aziziye Tabyalarına kadar geri çekilmiştir. Aziziye'ye kadar yapılan çekilme sonrasında Kars savunmasız kalmıştır. Erzurum'un alınarak yola devam edilmesi amacıyla hareket eden Rus komutan Melikof burada bulunan kuvvetlerin büyük bir bölümünü Kars kalesini kuşatmak üzere yola çıkartmıştır. 18 Kasım'da Kars'ı işgal eden Rus kuvvetleri Erzurum'u almak üzere harekete geçmişlerse de Rus kuvvetleri Erzurum ile Kars arasında durdurulmuştur. Padişah, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı İstanbul'a çağırarak şehri müdafaa ile görevlendirmiştir. Ahmet Muhtar Paşa'nın İstanbul'a gitmesi üzerine boşalan Kafkas Cephesi Komutanlığı'na da Müşir Kurd İsmail Paşa atanmıştır. Bu süre zarfında Rumeli Cephesinde alınan yenilgiler ve meydana çıkan durum karşısında fiili olarak 93 Harbi bitmiştir.

Rumeli Cephesinde özellikle de Rusların Plevne kuşatması sırasında Gazilik unvanı verilen Osman Paşa'yı çekemeyen kumandanlar yardım etmemiştir. Aynı durum Kafkas Cephesinde vuku bulmuş bu cephede de yenilgi alınmasının en büyük sebebi kumandanlar arasındaki anlaşmazlıklar olmuştur.

3.1.4. Harbin Sonucu ve Müzakereler:

Ayastefanos Antlaşması

XIX. Yüzyılda Büyük Güçler tarafından toprak bütünlüğü desteklenen Osmanlı Devleti Rusya karşısında yalnız değildir. Fakat Avrupa'da gelişen olaylar sonrasında özellikle Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini tamamlayarak Avrupa'da güçler dengesini değiştirmeleri sonrasında Osmanlı Devleti Rusya karşısında zamanla yalnız bırakılmıştır. Dış siyasetteki bu yalnızlık, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı devlet adamları tarafından geç olsa da anlaşılmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Paşaların çekişmeleri, sadrazamların sık sık entrikalarla görevlerinden alınması ve kimseye güveni kalmayan Padişahın savaşın komutasını saraydan yönetmesi 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin kaybedilmesinin nedenleri olmuştur.

Osmanlı Ordularının yenilmesi üzerine Babıâli, Büyük Güçlere Rusya ile arasında arabuluculuk yapmalarını istemiştir. Babıâli'nin bu talebine İngiltere çıkarları tehlikeye girdiği için olumlu yaklaşmıştır. İngiltere gibi Avusturya da Rusya'nın İstanbul önlerine kadar gelmesi üzerine telaşlanmıştır. Rusya her ne kadar

İstanbul ve Boğazları işgal etmeyeceğini söylemişse de İngiltere Rusya'ya güvenmemektedir ve savaş sonrasında Rusların cephede kazandıklarını masa başında kaybetmesi için çalışmalara başlamıştır.

Rusların Doğuda Erzurum'a, Batıda da İstanbul'a gelmesi üzerine Babiâli ateşkes istemek zorunda kalmıştır. Ruslar İstanbul içlerine kadar gelerek Babiâli'yi 31 Ocak 1878 tarihinde ateşkes istemeye mecbur bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin ateşkes istemesi üzerine İngiltere Kraliçesinin aracılığıyla, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne'de ateşkes imzalanmıştır. Yapılan ateşkese göre Bulgaristan ve Bosna Hersek'e özerklik verilecek, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığı tanınacak ayrıca Rusya'nın Boğazlardaki çıkarları güvence altına alınacaktır. Yapılan ateşkes kararlarına göre Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki egemenliği sona ermek üzere görünmekte elbette bu durum çıkarları zedelenen İngiltere'nin gözünden kaçmamaktadır.

Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Safvet Paşa ve Berlin elçisi Sadullah Bey tarafından Osmanlı Devleti için oldukça ağır şartlar içeren 29 maddelik antlaşma 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos'ta imzalanmıştır. Antlaşmanın yapıldığı haberinin Avrupa'da yayılması üzerine İngiltere kabinesi telaşlanmış ve Rusya'ya karşı olan güvensizlik artmıştır. Rusya, bu antlaşma ile savaşta işgal ettiği yerleri İngiltere'nin tepkisini almadan elinde tutmayı amaçlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin 1699 Karlofça Barış Antlaşmasından sonra imzaladığı en ağır antlaşma 1878 Ayastefanos Antlaşması olmuş ve Balkanlar, Ege ve boğazlar üzerinde Rusya'nın ezici üstünlüğü ve etkisi kabul edilmiş bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti Rusya karşısında aldığı yenilgi sonrasında imzalanan Yeşilköy Antlaşması'nın beraberinde getirdiği sorunlarla uğraşabilecek durumda değildir. Osmanlı Devleti'nin bu durumundan yararlanmak isteyen Avusturya, vakit kaybetmeden Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını duyurmuş, bu duruma en fazla bu topraklarda gözü olan Sırbistan itiraz etmiştir. Hatırlanacağı üzere I. Dünya Savaşı'nın da fiili başlangıcı bu topraklar üzerindeki hak iddiası sebebiyledir. İşgal sonrasında Avusturya'nın işgaline karşı çıkan Bosnalı liderler idam edilmiş, kurtulabilenler de İstanbul'a doğru göç etmeye başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ayrıca Batıda Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında Makedonya ve Doğuda da Ermenistan ile ilgili sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu devletlerarasında da sorunlar günümüze kadar devam edecektir.

Ayastefanos Barış Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti'ne bağlı, sınırları kuzeyde Tuna nehri, doğuda Karadeniz, güneyde Ege Denizi ve Batıda da Arnavutluk'a kadar olan özerk bir Bulgar Prenslığı kurulmuştur. Bunu yanı sıra Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olmuş; Kars, Ardahan ve Batum Rusya'nın eline geçmiştir. Ayastefanos'ta Rusya, Peşte Antlaşmasına aykırı olarak hem Balkanlarda büyük bir Slav devleti kurmuş hem de Bosna-Hersek'te Rusya ve Avusturya denetiminde reform yapılması yolunda karar almıştır.

Ayastefanos Antlaşması'na en büyük tepki İngiltere ve Avusturya'dan gelmiş, Avusturya'nın Balkanlardaki çıkarlarını aralarında yaptıkları Peşte Antlaşmasına göre dikkate almayan Rusya'nın, hem Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmesi hem de Balkanlarda etkili olması İngiltere'nin bölgeye yönelik politikasını tehlikeye sokmuştur. Bu sebeple İngiltere ve Avusturya, Ayastefanos Barış Antlaşması'nın yeniden yapılandırılması için Rusya'ya baskı yapmaya başlamışlardır. Ayastefanos Antlaşması sonrasında İngiltere 1878 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasını terk ederek yıkılacak bir devlet gözüyle bakılan Osmanlı Devleti'nden pay alma yarışına katılmıştır. 1870 yılından itibaren İngiltere ile Rusya'nın ilişkileri bozulmaya başlamış bu tarihte kurulan ve mevcut Avrupa uyumunun bozulmasını istemeyen Almanya, kendi dış politikasının gereği olarak bu iki devletin arasını düzeltmeye çalışmıştır. Ayastefanos Antlaşması ile Avrupa uyumunun hızla bozulduğunu gören Bismarck, 1856 tarihli Paris Antlaşması'na imza atan altı büyük devleti Ayastefanos Antlaşması'nın yeniden görüşülmesi için Berlin'de yapılması düşünülen konferansa davet etmiştir.

Berlin Antlaşması

Berlin Antlaşması ile Bulgaristan, Osmanlı Devleti hükümlerine bağlı, vergi verir, mümtaz ve iç işlerinde bağımsız, güney sınırı Balkan dağları olan bir prenslik olmuş ve yeni kurulan Doğu Rumeli eyaleti dokuz ay süreyle Rus kuvvetleri işgaline bırakılmış Bosna Hersek'in Avusturya Macaristan tarafından belirsiz bir süre askeri işgal ve idaresi altına girmesi kabul edilmiş Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsız birer ülke durumuna gelmişler, Yunanlılar lehine sonradan bir sınır düzeltmesi kararlaştırılmıştır.

Besarabya'nın büyük bir parçası ve doğuda Ardahan, Batum ve Kars toprakları Rusya'ya terk edilmiştir. Bu suretle, antlaşma sonunda, arazi terki, sınır düzeltilmesi, geçici işgal deyimleri adı altında Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a, Romanya'ya, Sırbistan'a, Karadağ'a Avusturya'ya Yunanistan'a, Rusya'ya ve

İngiltere'ye terk ettiği toprakların toplamı 212.450 kilometre kareyi bulmaktadır. Kaybedilen topraklar üzerinde yaşayan insan sayısı ise 5.500.000 kadardır.

Berlin Antlaşması'nın bir maddesiyle de Rusya doğuda bir Ermeni problemi yaratmayı başarmıştır. Bütün bunlardan başka Türkiye'nin Rusya'ya 802.500.000 Frank tazminat vermesi de kabul edilmiştir.

Görülüyor ki gerek harbin devamı sırasındaki olaylar ve gerek harbin sonunda imzalanan anlaşmalarla 1877- 1878 Osmanlı Rus harbi Türkiye tarihinin en felaketli ve imparatorluğun yıkılışının en önemli olaylarından biri haline gelmiştir.

Barış koşullarını hafifletmiş olmasına rağmen, Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'ndan beri Avrupa'dan tasfiyesini sağlayan ikinci büyük dönüm noktasını teşkil etmiştir.

3.2. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbinde Yardımcı Kuvvetler ve Zeybek

Taburları

3.2.1. 1877–1878 Osmanlı Rus Harbinde Yardımcı Kuvvetler

Osmanlı Devleti ordusunun yapısında yardımcı kuvvetlerin oluşturulması oldukça büyük bir ciddiyetle yaklaşmış ve teşkilleri belirli kurallara ve kanunlarla düzenlenen bir anlayışla gerçekleştirilmiştir. Savaş zamanlarında düşman kuvvetleri ile sıcak çatışmalar haricinde yardımcı kuvvetler savaş yerine ulaşım, savaş araç-gereçlerinin yapımı, silah yapımı için madenlerin çıkarılması, ordunun manevra kabiliyetini artıracak bir yapıda yol açımı, keşif-öncülük gibi çok önemli hizmetler gerçekleştirmişlerdir. Geri hizmetler olarak teşkilatlandırılan bu gruplar ordunun top ve cephanelerini taşımak, orduların geçeceği yolları temizlemek, zahire nakletmek, kale tamiri, tershane hizmeti, köprü inşaatı vb. hizmetleri de gerçekleştiren bu gruplar asıl askerlerin angarya olarak algılayacakları işleri de yaparak askerlerin psikolojik anlamda güçlü olmalarını da sağlamaktadırlar. (Uzunçarşılı, 1988: 285)²

Tanzimat döneminde de Osmanlı Devleti'nin kara ordusunda yapılan değişikliklerle yardımcı kuvvetler yeniden düzenlenerek ordunun geri hizmet ihtiyaçlarının karşılanması nizamli bir şekilde devam etmiştir.³

1877-1878 Osmanlı –Rus Savaşı, Osmanlı Devleti doğuda Kafkasya, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, batıda Balkanlar'da Rus ordularıyla mücadele vermiştir. Bu

² Ayrıca Bkz; Gülgün Üçel-Aybet, Osmanlı Ordusu (1530-1699), İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

³ Bkz; Ayten Can Tunali, Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

mücadelede Osmanlı Devleti, Ruslara karşı bazı üstünlükler sağlasa da savaşın devamı için takviye kuvvetlere ihtiyaç duyulmuştur. Yardımcı birliklerin teşkili ve yapısı daha önce hazırlanmış bulunan “*Asakir-i Muavene Hakkında Olan Nizamname*” ile düzenlenmiş, yardımcı kuvvetlerin oluşturulması, iaşesi, görev ve sorumlulukları, bağlı bulunacakları birlikler ve emir-komuta zinciri vb. durumlar nizamnamenin çeşitli maddelerinde karara bağlanmıştır. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde Osmanlı devleti birden çok cephede ve geniş sahada bir mücadeleye giriştiğinden yardımcı kuvvetlerin bu savaşta kullanımı daha sıkı kurallara bağlanmış ve merkezden emir ve iradelerle sıkı takip ve tadile tabi tutulmuştur. Yardımcı kuvvetler gerek askere alma yöntemleri olan Kur’a kanunları ile gerekse gönüllü birliklerden oluşturulmuş ve derhal cephelerin yoğun olduğu Kafkas, Balkan, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerine sevk edilmişlerdir.

Yardımcı kuvvetlerin savaş esnasında oldukça seri bir şekilde teşkil edilmesi Osmanlı Devleti’nin bu konuda askeri teşkilatını ihtiyaçlara göre hızla ve etkili bir biçimde değiştirebilme kabiliyetinin bir göstergesidir. (Çadırcı, 1983: 85–98)Tanzimat döneminden bu yana yoğun bir biçimde askeri teşkilatta değişimlerin görüldüğü Osmanlı Devleti bütçesinden %40’lık bir oranda askeri harcamalar yapmakta ve sorunların arttığı dönemlerde bu harcamaların oranları daha da artmaktadır. Özellikle bu harcamaların büyük bir kısmı yardımcı kuvvetler ve taşra teşkilatındaki askerlere yapılmaktadır. (Uzun, 2001: 235–245)Hatta imparatorluğun son dönemlerinde dahi Avrupalı yardımcı kuvvetlerle durumunu karşılaştırdığımızda daha iyi beslendiği ve daha etkin silahlarla kuşatıldığı anlaşılmaktadır. Elbette bu tip yoğun askeri bütçelerin diğer kalem ödemelerini aksatması ve altyapısal sorunları ortaya çıkarması da başka bir gerçek olarak karşımızdadır.

Tezimizin konusunu teşkil eden ve Zeybek adıyla konumlandırılan yardımcı askeri birlikler Osmanlı belgelerinde Çerkes askeri birliklerle birlikte adı anılan genellikle düzensiz askeri birliklerdir ve Askeri-i Muavene Hakkında Olan Nizamname bu tip askeri birlikleri de kapsamaktadır. Tezimizin bu bölümünde yardımcı kuvvetlerin teşkiline konu olan Asker-i Muavene Hakkında Olan Nizamname ve kısımları incelenecektir.

3.2.2. Osmanlı Ordusunda Yardımcı Kuvvetlerin Teşkili ve “Asakir-i Muavene Hakkında Olan Nizamname ”

Belgeler kısmında sunduğumuz Asker-i Muâvene Hakkında Olan Nizamname'nin girişinde nizamnamenin yayınlanma sebebi olarak *devlet ve vatanın selameti ve muhafaza-i safvet ve millet ve devlet uğrunda mâlen ve bedenlen ibrâz eyledikleri mesâi ve hidemât herkesçe malum olduğu için* ayrıca askerlik hizmeti için gönüllü olmalarından yardımcı askeri birliklerin muntazam askeri birlikler gibi önemli olduğu ve bu sebeple bu birliklerin düzenlenmesiyle ilgili bu nizamnamenin kaleme aldığı bildirilmiştir. Nizamnamenin giriş kısmında bu açıklamaya takiben “...lüzumuna göre celb ile ol vakte değın istihdam edilmek üzere tertip edilecek süvâri ve piyade asâkir-i muâvenenin...” tabirinden anlaşılacağı üzere yardımcı kuvvetlerin piyade ve süvari kısımlardan oluştuğu da anlaşılmaktadır. Cephelerin özellikleri, muharebelerin mahiyetine göre bölgelere sevk edilecek yardımcı kuvvetler piyade ve süvari olmak üzere nizamnamenin içeriğindeki emirlere uygun bir biçimde seçilmiş ve celp işlemleri gerçekleştirilmiştir. (ATASE, ORH, Defter No. 1-3/112-112a-112b-112c)EK-5

Birinci madde: Nizamnamenin birinci maddesinde “*Asâkir-i muâvene-i mezkûre fırka ve redif ve müstahfaza efrâdının gayrı efrâd ahâlileri de mürettep olacaktır.*” ifadesiyle yardımcı kuvvetlerin fırka, redif ve muhafız askerleri bölge halkından oluşacağından Müslüman olma şartının aranmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda Ekler kısmında sunduğumuz belge önemlidir. Merkez Umum Komutanlığına hitaben yazılan telgrafta 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde görevlendirilen ve cepheye sevk edilen Zeybek taburlarından bahsedilmekte ve “*Bugün vürud eden iki yüz bir nefer Zeybeklerin miyanında iki nefer Hıristiyan bulunduğunu arz ederim ol babda...*” (ATASE, ORH, 88/112-112-1) EK-5 denilmektedir. Bu belge yardımcı kuvvetlerin içerisinde Müslüman unsurların dışında unsurların da yer aldığını göstermektedir.

Nizamnamenin birinci maddesinin devamında “*Asâkir-i mezkûrenin kâffesi mevâki-i harbiyeye sevk olunup maiyyetinde buldukları orduyu veyâ fırka kumandanlarının emr ve tertibine göre istihdamları...*” denilmekte ve yardımcı kuvvetlerin muntazam askerin içerisindeki emir-komuta zincirine tabi olmaları ve nizamın sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Gönüllü veya yardımcı birliklerin

düzensiz ve talimsiz askerler olduğu düşünüldüğünde gönderildikleri ordu veya firka komutanlığının mevcut düzenine olumsuz etkiler yapacağı kesindir. Bu konu nizamnamenin ilerleyen kısımlarında tekrar ele alınmış ve askeri disiplin sağlanmaya çalışılmıştır.

İkinci madde: Nizamnamenin ikinci maddesinde İstanbul'da yardımcı kuvvetlere girmek isteyenler oluşturulan komisyonlara başvurarak ismini ve namını asker olarak kaydettirecek komisyon uygun bulduğu 15-20 askeri isim ve künyelerini sağlıklı bir şekilde özel deftere kaydedildikten ve gereken araştırmalar yapılmaktan sonra askerlerin tümünün toplanmasına kadar uygun bir yerde beşer gün talim etmek üzere askerler, oradaki durumlarına göre buldukları kışlada devam edecekler; adı geçen askerlerin her kısmı sorunların sona ermesine kadar askeri kurallara dahil olarak istihdam olunup sorunların bitişinde kendilerine ruhsat verilecektir denilmektedir. *“Ve fakat hıyn-i taharride Dersaadet'te bayrak küşâdıyla sokaklarda dolaşmak gibi nümâyiş icrâsı memnû'dur.”* ifadesiyle celplerini bekleyen askerlerin İstanbul içerisinde halkı rahatsız edecek ve asayiş dışı hareketleri yasaklanmıştır. Yardımcı kuvvetler oluşturulurken temel silah bilgisi, askeri nizam ve kurallar ve sevk edilecekleri bölgenin özellikleri gibi temel eğitimler verilmekte ve gönderilecekleri bölgede üstlenecekleri görevler ifade edilmiştir. Ayrıca İstanbul içerisinde asayiş ve güvenliğin de sağlanması, yardımcı kuvvetlerin bu noktada sıkıntı çıkarmalarının önüne geçilmesi düşünülmüştür.

Üçüncü madde: Nizamnamenin üçüncü maddesi sevk edilecek yardımcı kuvvetlerin niteliklerine göre atamalarının ve emir-komuta zinciri içerisinde nasıl yer alacaklarının izahı yapılmaktadır. Buna göre; adı geçen askerin piyadesi piyade taburlarına, süvarisi ise süvari alaylarına uygun olarak düzenleneceği anlatılarak diğer alay ve taburların subaylarına göstererek kendi içlerinde ve tekrar askeri hizmette çalışma amacına emeklilikten ve istifa yoluyla askerlikten ihraç olanlardan atanabilen ve tayin olunabilen ve askerlikte çavuşluk ve onbaşılık hizmetlerinde bulunmuş olanlar da subay olabilir ve subayların askerleri seçim anında ellişer asker alanların teğmen, yüzer asker alanların yüzbaşı ve subaylarla beraber, beş yüz asker alanların kolağası (beş yüz kişiden sorumlu eski askeri rütbe), bin asker alıp toplayanları binbaşı olur denmektedir. Fakat bu subaylar, komutanların yüksek derecedeki ilişkilerine göre sevk ve idare memuriyetlerinde

de diğ er hizmetlerde görevlidir. Harbiye dışında istihdam olunup yardımcı kuvvetler savaş sırasında nizamiye ve redif subayları tarafından kumanda edilelebilmektedir.

Dördüncü madde: Taşra yönetimlerince düzenlenecek yardımcı kuvvetler yerel yönetimlerin, ilave edeceği bilgi ve yardım ile yerel meclisin kararıyla seçilen subayların bilgisiyle askerler yazılacak isim ve künyeleri özel defterlere kaydedilecek ve bunlar İstanbul yardımcı kuvvetleri gibi tabur ve bölük heyetinde bulunacak ve subayları İstanbul Hükümeti tarafından yazılan yardımcı kuvvetler subayları gibi işlemler yapılacaktır. Onların resmi belgeleri, karşılıklı konuşmalarla anlaşarak adı geçen komisyonun araştırma onayıyla düzenlenerek subaylara verilerek buldukları bölgeye ve gidecekleri yerin kumandanına gönderilecektir denilmektedir.

Beşinci madde: Bu maddede askerlerin iaşeleri, silah ve cephaneleri, at ve koşum takımlarının ne şekilde karşılanacağı ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu gibi ihtiyaçlar nizamnamede, “ gerek İstanbul Hükümetince ve gerek taşra yönetimlerince yazılıp ve düzenlenecek piyade ve süvari yardımcı kuvvetlerin alay ve taburlarına katılacak olanlara devlet tarafından elbise, silah ve askeri araçlar verilir. Alay ve taburlara katılmayıp tabur ve alay heyetinde çalışacak piyade ve süvari askeri kuvvetlerinin elbise ve diğ er ihtiyaçları tamamen kendi tarafından karşılanıp yalnız tüfek, palaska, matara ve çarıkları devlet tarafından verilip bu gibi askerlere Harbiye Makamlarınca zorunlu olursa sağlıklarını korumak için devlet tarafından elbise verilir. Süvari yardımcı kuverleri at ve takımlarını kendileri karşılar.” denilerek karara bağlanmıştır.

Altıncı madde: Toplanmış askerlere defterlerinin birer suretleri bölük subaylarının korumasında olacak ve görev bölgelerine ulaşmalarında o bölgenin komutanına taburun mevcudunu bildiren gizli defterini verecek ve komutan ne zaman isterse birer memurla veya bizzat mevcudu kontrol edecektir.

Yedinci madde: Yine toplanan askerin yazıldıkları bölgelerden hareket günlerinden itibaren görevlendirilecekleri fırkalara katılıncaya kadar yolculuk sırasında aynen veya bedel karşılığı üçer yüz dirhem (gram) ekmek ile beraber

günlük yirmişer para yemek ücreti verilir, Askeri bölüklerde bulunan memura, nizamiye taburlarına ne kadar günlük ücret verilebilir ise bunlara da o kadar verilir ve subaylarına da aynı nizamiye subayları gibi davranılır. Hastalar ve piyadeler de nizamiye hastanelerinde tedavi edilir.

Sekizinci madde: Yine toplanan askere günlük ücret tayinleri mevcutlarına göre mazbatayla her ayın sonunda ödenecektir.

Dokuzuncu madde: Askerlerin, insanların en kutsallarından olan vatan savunması hizmetinin yerine getirilmesi için namuslu ve uygun vasıflı ve ahlaklı olmaları ve içlerine kötü huylu sarhoş ve kumarbaz gibi kötü olan şahısları kabul etmemeleri ve her yerde özellikle düşman memleketlerine girdiklerinde subayların komutası altında olarak kurallara ve askeri vazifelere tamamıyla uymaları ve itaat etmeleri, özellikle hasta, yaşlı, kadın ve çocuk grubuna iyi davranmayıp onların korunmasına ve verilen görevler dışında diğer insanlara kötü davranışlar gibi olaylar ortaya çıktığında “ *vezâife ve sair insaniyenin haricinde sû-i muâmelât ve isti'mâlât vukua getirilmesine bezl-i mukadderet eylemeleri lazım ve cümlesi hüsn-i harekete memurdur ve hilâf-ı harekette bulunanlar ber mûcib-i kânun şedîden mes'uldür.*” denilerek yardımcı kuvvetlerin uyması gereken kurallar, nitelikleri ve sorumlulukları hakkında bilgiler verilmiş ve gittikleri bölgelerde halka iyi davranmaları gerekliliği vurgulanmış ve bu konudaki her türlü eylem ve fiillerinden sorumlu tutulmuşlardır.

Onuncu madde: Askerliğin en büyük görevi olan birlik ve itaat kuralına, en büyük subaya varıncaya kadar aşağıdan yukarı birbirine itaat ve verilen emirleri iyi anlayarak uygulamaları gerektiği, yukarıdan aşağı da birebirlerine iyi davranmaları ve saygı göstermeleri belirtilmiştir.

On birinci madde: Askerlerin toplandıkları yerden tayin edildikleri yere ulaşmalarına değin yolda ve görevlendirildikleri yerde ihtiyaç duydukları eşyayı satıcının rızasıyla alıp kimseye zulüm edilmeyecek, gece kalınacak yerlerde halkın kendisine, malına ve ırzına dokunmak ve sebepsiz yere sorun çıkarmak gibi kötü amaçlı hareketlerde bulunulmayacaktır. Bunun tersinde hareket edenlerin derhal sert bir şekilde cezalandırılmaları için zabıtlar görevlidir. Bu hususlar zabıtlar

tarafından kendilerine emir tembih ve tavsiye olunacaktır. Askerlerin, emri altında bulunduğu zabıta tarafından verilen emirleri gününde ve saatinde yapmaya çalışmalıdır ve bu konuda hiçbir kusur ve hata kabul edilmeyecektir.

On ikinci madde: Silah altında bulunan askerler, içinde küçük büyük tüm suçları işleyenler askeri ceza kanunnamesine tabi olup askeri mahkemede yargılanarak cezaları verilir ve icra edilir.

Mükafat:

On üçüncü madde: Savaşta üstün başarı ve gayret gösterenler, gösterdikleri başarıya göre madalya veya başarı nişanıyla ödüllendirilecektir. Buna göre; “...bu vecihle verilen nişan alâ âhirü'l-ömr o adamın sîne-i müfahharatında alamet-i emtiyâne olacağı gibi vefatından sonra dahi istirdâd edilmeyip evlad ve ahfâdı nezdinde yâdigar-ı iftihar kalacaktır ” denilmektedir.

On dördüncü Bend: Savaşta yaralananlara ve şehit olanların ailelerine maaş bağlanacaktır.

Özet olarak bu nizamnamede yardımcı kuvvetlerin nasıl kurulacağı, ihtiyaçlarının nasıl giderileceği ve bu kuvvetlere dâhil olan askerlerin tabi olduğu kurallar belirlenmiş ve bu nizamnameyle orduya takviye kuvvetler dâhil edilmeye başlanmıştır. Yukarıda zikredilen durumların dışında karşılaşılan yeni sorunlar, farklı askere alım yöntemleri vb. yeni durumlar nizamnameye ek olarak konulan çeşitli maddelerle güvence altına alınmıştır. Nizamnamenin “*taraf-ı hazret-i ser-askeriyeden kaleme alınan talimat layihası ol babda olan tezkere ile beraber arz ve takdim kılınmış olmakla medlûl ve ahkamı muvafık emr ve ferman-ı hümayuna cenab-ı şehenşahi buyurulur ise icra-yı iktizasına ibtidar olunacağı beyanıyla*” padişahın onayına sunulduğu anlaşılmaktadır. (ATASE, ORH, Defter No.2-10/607)

Yine başka bir belgede de nizamnamedeki talimatların, tüm askerlerin emrinde bulunduğu komutanların emrine göre eksiksiz hareket etmeleri ve subayların savaş bilimini savaş sırasında doğru uygulayarak komuta etme gücüne

sahip olup verilen görevi en iyi şekilde yapması gerektiği ve verilen talimatların sadece sorunlar baş gösterdiğinde değil, ülkenin güvenliğini tehlikeye sokan her durumda uygulanması gerektiği ve eğer ihtiyaç duyulursa padişahın emriyle yardımcı kuvvetlerin düzenlenerek göreve hazır olacağı söylenmiştir. (ATASE, ORH, Defter No.2-10/608)

Dahiliye Nezareti'ne ait bir tezkereye göre savaşın devam etmesinden dolayı gönüllü askerlik başvuruları başlamış olduğu bildirilerek, gönüllü askerliğe başvurmak isteyenlerin orduda nasıl toplanıp düzenleneceği ile ilgili bir komisyon kurulmasını isteyerek başkanlığa Nusret Paşa'nın tayin edilip bin beş yüz kuruş olan maaşına bu hizmetiyle birlikte zam yapılması istenmiştir. (ATASE, ORH, Defter No.2-10/631)

Huzur-ı Ali-i Seraskeriye hitaben yazılan bir belgede Asakir-i Muavene Nizamnamesine uygun olarak asker alındığı bildirilmekte ve akabinde gönüllü askerlik talebinde bulunan 8-10 yaşlarında yoksul çocukların olduğunu ve bunların silah talep ederek asker olmak istemeleri "...*Ve bazılardan sekizer onar yaşlarında birtakım fersûdelerin baş açık yalın ayak gelip silah talep eylemeleri cümleye ağlamaktan başka çare bırakmıyor. Vatanımızda olanlar işidip de ibret alsınlar efendim.*" şeklinde ifade edilmektedir. (ATASE, ORH, 2/68-1)

Bir diğer belgede ise yağmacı askerler için yapılacak olanlar hakkında bilgi verilmiştir. Yardımcı kuvvetler hakkındaki talimatlara uygun olarak toplanan askerlerin içerisinde bazı askerlerin yağmacılık vb. konularda sabıklarının bulunduğu, şimdiye kadar elde edilen tecrübeler ışığında bu askerlerin nizamının ve emre itaatlerinin sıkıntı çıkaracağı konusu üzerinde durulmuş, "...*bunların ekseriyetinin ahlak ve etvâr-ı mutlakada olmadıklarından emr-i idâre ve istihdamlarınca sadâ ve şikâyâtı câlib-i hâlât zuhura gelmekte bulunduğuna asâkir-i merkûmenin şu suretle cem ve taharrîye ve istihdamlarından istifâde-i memnûn olmadıktan başka...*" denilerek bu askerlerle ilgili sıkıntılar dile getirilmiştir. Bu askerlerin daha güvenilir bir şekilde toplanmasını, içlerinden gerçekten askerlik mevzuunda istekli olanların askere alma komisyonlarında bulunan zabitanlar tarafından dikkatle ayıklanmasını ve bir müddet muntazam askerlerle birlikte ve üzerlerinde birer nişan taşıyarak eğitim görmeleri ve emir komuta zincirine dahil olma gereklilikleri "...*terfîb edilecek asâkir-i muâvenenin zâbitân marifetiyle tahrir ve cem'inden safâ nazarla efrâdının komisyon marifetiyle*

bilâ vasıta sebt-i defter ettirilerek ve içlerinden hitâm-ı muhârebeye kadar asâkir-i muntazama yanında istihdam kılınmak arzusunda bulunanların fakat elbiselerinde birer alamet bulundurulup matbu-ı tezâkürden bir küt'ada yedlerine verilerek...” şeklinde vurgulanmıştır. Komisyonlarda askere alımların bu noktalara dikkat edilmesinin ardından hızla devamını ve “...gazetelerle olacak ilanât tarihinden itibaren bu surete teşebbüs ve mübâderet kılınmak üzere...” (ATASE, ORH, 2/152-1) hareket edilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Tokat Umum Komutanlığına gönderilen telgrafta yardımcı kuvvetlere dahil olan asker kaçaklarının askeri kanunlar gereğince yakalandıklarında dörder kişi olarak çalıştırılması için nizamiye taburuna verilmesi ve başka suçları olanların askeri ceza kanuna uygun olarak cezalandırılması istenmiştir. (ATASE, ORH, 27/26-1)

Bir başka belgede Aydın Vilayet-i Celilesine gönderilen telgrafta yardımcı kuvvetlerin maaşları hakkında bilgi verilerek, hazinenin maaş ödemek için uygun olduğu, askerlere 300 dirhem ile 40 para yüksek ücret verilmesi, yardımcı kuvvetlerin toplanıp düzenlenmesi, elbiselerinin üretimi Müslüman kadınlara verilmesi ve gerekenin yapılması rica edilmiştir. (ATASE, ORH, 50/88-1)EK-6

Kosova Vilayetinden yardımcı kuvvetler nizamnamesinin maddelerine dayanılarak asker toplama konusunda yaşanan sıkıntıların dile getirildiği bir başka belgede telgrafa cevaben yazılan “...Asâkir-i muâvenenin sevk ve istihdamlarınca beyân edilen müşkilât ile mazarratın derecesi malum olduğuna ve bunların ekseri redif ve müstahfaz efradından ve kur'a bakyâsından ibâret olup nizamnâmesinin birinci bendinde dahi asâkir-i muâvenenin kur'a ve redif ve müstahfaz efradının gayri neferâtan terkibi muharrer bulunduğuna ...” dikkat çekilmiş ve “...Kosova vilâyeti ahâlisi içinde bulunan kur'a ve redif ve müstahfaz efradı cem ve sevk olunur ise adeta asâkir-i muâvene tertibinden istiğnâ hâsıl olacağı...” vurgulanmıştır. Telgrafta yardımcı kuvvetler askerlerin ulaşmasında ve yerleştirilmesinde eksiklikler olduğu ve bu eksikliklerin yedek ve mustahfiz askerlerden ibaret olduğu ve askerlik kanununun birinci bendince yardımcı kuvvetlerin redif ve mustahfiz askerlerin asker olmayan kişilerden oluşturulabileceği kararı olduğuna ve Kosova'daki halktan yedek ve mustahfiz askerler toplanıp gönderilirse gereken asker ihtiyacının giderileceği,

askere gitmemiş askerlerden sakat ve ailedeki tek erkek çocuğu olanlar çıkartılıp yedek askerlikten affı ve taburlara gereken asker verildikten sonra mustahfızlardan birazının iadesi kurallara aykırı olacağından asker seçimlerinin kurallara uygun yapılması istenmektedir. Sancak ve vilayetlerin kendi yapılarına göre kararlarını alabileceklerini ve bu konuda Asakir-i Muavenet Hakkında Olan Nizamnamenin maddelerine uygun şekilde yapılmasına dikkat edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. (ATASE, ORH, 56/163-1)

3.2.3. Zeybek Taburlarının Tanzim ve Teşkili

Osmanlı askeri yapısında yardımcı kuvvetlerin önemli bir kolunu oluşturan Zeybek birlikleri, yardımcı kuvvetlerin genel görevlerine paralel olarak muntazam askeri birliklerin yanında görev almışlar, Osmanlı klasik döneminde akıncı birliklerinin görevlerinden keşif ve yol açma görevleri yanı sıra düşman kuvvetlerine vur-kaçlar gerçekleştirerek yıpratma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Son dönem Osmanlı Devleti askerî yapısında her vilayet belli bir askeri güç hazırlayarak cephelere asker göndermiştir. Aydın Vilâyeti Zeybekleri de 1856 Kırım ve Osmanlı-Sırp-Karadağ savaşında askerlik görevlerini yerine getirmişlerdir. 1862 de Aydın Zeybeklerinin İşkodra'ya gönderildiklerini görmekteyiz. Bu zeybek birliklerinin yaptığı faaliyetlerden birçok belgede övgüyle söz edilmektedir.

Askere alma, yardımcı kuvvetlerin oluşumu, genel seferberlik vb. durumlarda askeri celplerde bir yöreden askere alınacakların genellikle o vilayetin ismiyle birlikte anıldığı bilinmektedir (Kayseri Taburu, Balıkesir Taburu vb.). Bu durumun istisnası Zeybek ve Çerkez birlikleridir. Çerkezler etnik kökenlerine göre adlandırılmışlardır. Fakat Zeybek birliklerinin durumu farklılık arz etmektedir. Zeybek askerleri birçok belgede; Aydın Vilayeti ismiyle değil Zeybek asakir-i muavenesi, Zeybek dilâverleri, Zeybek bahadırları, Zeybek süvarileri tabiriyle bahsedilmektedir. Bu durum zeybek tabirinin Osmanlı Devleti içinde doğrudan bir askeri sınıf algısını doğurduğu fikrini düşündürmekte, Zeybek tabiri doğrudan bir toplumsal sınıf, bir zümre, bir askeri rütbe olarak kullanılmıştır yargısını doğurmaktadır.

Tez konumuz olan Zeybek birlikleri 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı içerisinde önemli ölçüde yer almıştır. Bu birliklerin nasıl teşkil ve tanzim edildiğini yine belgeleri inceledikçe görmekteyiz.

29 Mart 1877 tarihli belgede savaş durumu göz önüne alınarak padişah tarafından yardımcı kuvvetlerin kurulmasının emredildiği ve “*asakir-i muavenenin suret-i tertibi ile hey'et-i nizamiyelerine ve sair ahval-i müteferriasına dâir taraf-ı hazret-i ser-askeriyeden kaleme alınan talimat layihası ol babda olan tezkere ile beraber arz ve takdim kılınmış olmakla...*” ifadesiyle de yardımcı kuvvetlerin oluşturulması için talimatnamenin hazırlandığı belirtilmiş, “*emr ve ferman-ı hümayuna cenab-ı şehenşahi buyurulur ise icra-yı iktizasına ibtidar olunacağı...*” ifadesiyle de padişahın izni olursa hazırlanan talimatname doğrultusunda yardımcı kuvvetlerin teşkil edileceği belirtilmiştir. Bu nizamname belgeler kısmında Ek-4’de verilmiştir. Zeybek ve Çerkezlerden mürekkep yardımcı kuvvetlerin ihdasında da kullanılacak nizamname aynı nizamname olacaktır. (**ATASE, ORH**, Defter No.2-10/607) **EK-7**

Bir diğer belgede Başkentte askere yazılan yardımcı kuvvetlerin birleştirilmesi hakkında bilgi verilerek, askerlerin çoğunun askerliğe elverişli olmadığı, vilayetlerden askerliğe yazılanlarında asakir-i nizamiyeye girmek yerine asakir-i muaveneye girmek istedikleri bildirilmiştir. Ayrıca Sırbistan Muharebesine katılan yardımcı kuvvetlerden fayda görülenlerden istifade edilerek faydası olmayanlardan istifade edilmeyeceği belirtilmiştir. Şu ana kadar edinilen tecrübe dahilinde Başkentte askerliğe yazılanların hemen gereken yerlere ulaştırılması ve askerliğe yazılacakların savaşın bitimine kadar düzenli asker taburlarına bağlı olmak şartıyla askere alınması bildirilmiştir. (**ATASE, ORH**, Defter No.2-10/652)

Bir başka belgede mevcut yardımcı kuvvetlerin gönderilmeleri gereken yere sevk edilmesinden sonra yardımcı kuvvetlere katılacak olanların asakir-i muntazama taburlarına katılarak görevlerinin kabul edilmesiyle yardımcı kuvvetler komisyonunun dağıtılmasına bağlı olarak tezkerelerin iadesi emredilmiştir. (**ATASE, ORH**, Defter No.2-10/653)

Bu tezkerelerin iadesi ve komisyonların dağıtılması, görevlerini kabul eden ve birliklerine teslim olan yardımcı kuvvetlerin tüm görev ve sorumluluklarının bağlı buldukları birliğin, firka veya taburun komutanına ait olduğu anlamına

gelmektedir. Bunun sebebi de ast-üst ilişkisinde sıkıntı yaşanmaması, sevk ve idarede bölge ve cephe ihtiyaçlarına göre tek elden karar alınmasının sağlanmasıdır.

Zeybek taburlarının, Asakir-i muavene kuvvetlerinin görevlerine paralel olarak keşif, emniyet ve yol açma (Öncü) görevlerini üstlendiğinden bahsetmiştik. Kafkas cephesinde, 19 Kasım 1877 tarihli, Bab-ı Hümayün Başkâtipliğine yazılan telgrafta Zeybek taburlarının da bulunduğu bir keşif kolunun girdiği çatışmadan bahsedilerek durum şu şekilde izah edilmiştir; “... gece saat sekizde 50 kadar top atışı yapılmış, sabahın ilk saatlerinden itibaren keşif kollarından casuslar Çürüksu’dan Şevketil yönüne çıkartılmıştır. Çerkez, Gürcü ve yerli yardımcı piyade ve süvari kuvvetlerinden oluşan keşif kolu Çürüksu kenarına kadar ilerleyemeyip, öncü kuvvetler adı geçen suyun öteki yakasında nöbet bekleyen düşmanın bir piyadesini öldürüldüğü gibi Çürüksu yönünden çıkarılan piyade ve Zeybek yardımcı keşif kolunun üzerine, geçtiğimiz günlerde Rusya’nın ele geçirdiği Kızılca bey ilerisindeki çukurlarda gizlenen 60 kadar düşman askerinin birdenbire ateş etmeleriyle bizim taraftan da karşılık verilmiş ve 5-6 asker öldürülmüştür. Düşmanın savaş alanında bıraktıkları silahları alınmış ve diğerleri firar etmiştir. Savaşın olduğu bölgenin ilerisindeki Halavaş silsilesi önündeki dereye gelmiş olan bir bölük düşman piyadesinin yaklaşmasıyla karakolda bulunan bölüğümüzden üzerlerine ateş edilerek bir asker öldürülmüş diğerleri kaçmıştır. Bulduğumuz bölgede bizden başka asker yoktur ” denilmektedir. Yukarıda bahsi geçen Zeybek taburu karşılıklı düşman keşif birlikleri ile temasa geçerek kaçmalarına sebep olmuş ve muntazam askeri birliklerin yakın emniyetini sağladıkları görülmüştür. (ATASE, ORH, Defter No.4-17/438)

Bir diğer belgede 1 Temmuz 1877 tarihli Serdar Paşa’dan Mabeyn-i Hümayün’a gelen telgrafta, adı geçen bölgelerdeki asker mevcutları hakkında bilgi verilerek İstanbul’dan Varna’ya geçecek olan Zeybek ve Çerkes yardımcı kuvvetlerinden şu şekilde bahsedilmiştir; “...Tuna yönünde Vidin, Rusçuk Siliste Şumnu kolordularıyla Niğbolu Tutrakan Dobruca ve Varna bölüklerinde Mısırlı askerler ile beraber düzenli asker, yedek, muhafız ve yardımcı kuvvetlerden piyade, topçu ve süvarilerin hepsinin toplamı 106.000 küsür askerden ibaret olup bunun 33.000 askeri bölgeyi korumak için Şuyuk Nehri’nden Asfer Suyu’na kadar birleşmiş olan Vidin Kolordusu’nda, Varna askeri Niğbolu tarafında ve 8.000’i Dobruca’da bulunduğu ve Rusçuk kolordusunun mevcut kuvvetleri 23.000 piyade, 1.000 süvari, 2.000 kadar topçudan ibarettir. Tutrakan fırkasıyla beraber Silistre kolordusunun kuvveti 20.000 piyade, 2.300 topçu 2 bölük süvariden, Varna fırkasının kuvveti

12.000 piyade, 2.600 topçu 2 bölük süvariden oluşmaktadır. Düşmanın kolordusunun mevcut kuvvetleri 27.800 piyade, 4.500 süvari 3.700 topçudan ibarettir. Genel mevcudumuzda 6 taburdan oluşan bir livanın Osmanpazarı'nda, 5 taburun Turnovide bulunduğu ve önemli yerlerde bir bölük de istihkam askeri olduğu gibi miktarı söylenen topçuların, siper ve kale topçularıyla beraber bölge koruması için özel askerler beyan edilen piyade bölüklerinden oluşmaktadır. 12.000 kûsur mevcudu olan Sofya fırkasıyla Edirne yönünde bulunan muhafız taburları ve İstanbul'dan Varna'ya geçmek üzere olan Zeybek ve Çerkez yardımcı kuvvetleri vardır..." denilmektedir. (ATASE, ORH, Defter No.4-19/144) EK-8

Bab-ı Hümayün Başkatipliği'ne 4 Ağustos 1877'de gönderilen telgrafta Rus ve Bulgarların savaş cephelerine yakın Müslümanların bulunduğu köylerde bölge halkına ettikleri zulüm hakkında bilgi vererek adı geçen bölgelere asker gönderilmesi talep edilmektedir. Bölge halkının yaşadıklarını göstermesi bakımından önemli olan belgede şöyle denilmektedir "...geçen Cuma Ruslarla Bulgarlar, Eski Zagra'nın bir saat uzaklığında ve Yeni Zagra yönündeki Hırštenam köyünün erkek ve kadın Müslümanlarını köy dışına çıkarıp erkeklerin hepsini ve kadınların bazılarını ateşle yakarak idam etmişler ve yanan cesetleri bir sandığa doldurarak üzerini toprakla örttükları güzargahımıza denk gelen adı geçen köyde açık bir şekilde görüldüğü gibi kadınların bir kısmını Bulgarlar, sürüyerek köyün arka tarafındaki dağlara götürmüş oldukları her nasılsa içlerinden kurtulup kaçmış olan bir Müslüman'ın ifadesinden anlaşılmasıyla ve onun tarif ettiği dağlarda bahsedilen Bulgarları aramak ve kadınlardan hayatta kalan var ise kurtarıp götürmek üzere, onun kılavuzluğunda iki tabur asker gönderilmişse de kadınlar bulunamamıştır. Oradan hareket ederek gece kaldığımız, Türkçe Bükümlü, Bulgarca Dalyofadinan köyüne geldiğimizde gizlenerek önümüze çıkan bir Müslümanın ve Bulgarlardan da diri olarak ele geçirilen birkaç caninin ifadelerine göre 70 Müslüman, köyün imamının da önlerine katıp Kazaklarında etrafını kuşattığı bir samanlığa kapatan Bulgarlar, yakararak 44 kişiyi katletmiş ve köyde ne kadar kadın varsa hepsine tecavüz etmiş ve içlerinden kendini teslim etmeyen sekiz Müslümanı da katlettikleri anlaşılmıştır. Verilen şehitlerin etkisiyle kıyamete kadar bitmeyecek bir üzüntü görülmüş ve hatta olanları bizden başka yanımızda bulunan İngiltere Büyükelçisinin Ateşe militeri Miralay Mösyö Fayk görmüştür. Bulgarlardan gizlenen 20 kadın ve kız çocuğu kurtarılmıştır. Ruslar işgallerinde Zagra-i atik, Karanlık ve bölgenin tüm çevresindeki Müslüman halkın elindeki silahları toplayıp bu silahların tamamını Bulgarlara vermiş olduğu ve

Müslüman halk silahsız kaldığı için, bundan üç gün önce Karanlık'a bağlı Müflis köyünden 400 Müslümanı Bulgarlar tarafından çıkarılıp Tuna Nehri'ne götürerek orada hepsini katlettikleri, Zagra, Karanlık ve çevresinde Bulgarlar büyük bir vahşetle Müslümanları katliama devam ettikleri oradan gelen Müslümanların ifadelerinden anlaşılıp derhal bir tabur piyade ile Zeybek ve süvari yardımcı kuvvetleri o yöne saldırmıştır. Rusların Karanlık'ı terk ederek Balkanlardan çekildikleri ve Zeybek süvarilerinin, Karanlık ve çevresinde Müslüman katliamına devam eden Bulgarların elinden Müslüman nüfusu kurtarmak için Karanlık etrafında dolaşmakta oldukları şimdi ordugaha gelen piyade taburunun verdiği bilgiden anlaşılmıştır.” (ATASE, ORH, Defter No.4-21/52) EK-9

Belge bölgede bulunan düşman kuvvetlerinin zulümleri yanında Zeybek taburlarının Büklümlü karyesi, Karanlık ve çevresinde keşif ve emniyet görevlerinin yanı sıra sivil halkın tahliyesi asayişin sağlanması görevlerinde de kullanıldığının anlaşılması bakımından önemlidir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi içerisinde önemli çatışma alanlarından biri olması ve Osmanlı Devleti için de stratejik önem arz eden Varna'ya Zeybek kuvvetlerinin tamamının sevki konusunda 8 Ağustos 1877 tarihli Davutpaşa Kışla Komutanlığı'na gönderilen bir telgraf ise Zeybek kuvvetlerinin yardımcı kuvvetler içerisindeki rolü bakımından önemli bir belgedir. (ATASE, ORH, 52/54-1)

Varna'da ortaya çıkan yardımcı kuvvet ve zeybek taburu ihtiyacına merkezden gönderilen bu telgrafla cevap verilmiş, telgrafta “...Bugün Dersaadet'ten bin üç yüz altmış nefer Zeybek asâkir-i muâvenesi ile bin iki yüz nefer kadar süvâri Çerkez iğneli ve vincizterlerle müselleh ve Zeybek elbise-i askeriye ile mülebbes olduğu halde altışar günlük kumanya verilerek Varnaya müteveccihen Dersaadetten hareket itdirildi...” denilmiş ve gönderilen Zeybek ve Çerkez kuvvetlerinin üç tabura ayrıldığı, bir süre kendilerine burada eğitim verildiği, gerek Zeybeklerin ve gerekse Çerkezlerin görev yerlerine iyi ve rahat bir şekilde sevk ve idareleri için gereken şekilde talimat verildiği belirtilmiştir. Zeybek ve Çerkes kuvvetlerinin eğitimden geçirildikleri ve bu eğitimlerin Rami, Davutpaşa vs. kışlalarında yapıldığı anlaşılmaktadır. (ATASE, ORH, 111/80-1) EK-10

Davutpaşa Kışlasında Kaymakam İsmail Beye gönderilen telgrafta, 90 Zeybek süvarisinin kışlaya götürülmesi için dirayetli bir memurun şimdiden görevlendirilip sabah saat 10'da trene binmek üzere Sirkecide bulunmaları bildirilmiş ve yanında

Bölük Kolağası Hacı Ağa ile beraber Sirkeci'ye götürmek için uyarılmıştır. (ATASE, ORH, 52/98-1) EK-11

Aydın Vilayeti Valiliğiyle, Miralay Ethem Bey'e gönderilen şifreli telgrafta Yunanlıların savaş açma ihtimaline karşı Zeybeklerin Yunan Adaları'na veya İzmir kalesine gönderilmesi hakkında bilgi verilmektedir. Telgrafta "...Yunanlılar savaş açarsa hemen gemilerle Yunan adalarına gönderilmek üzere 2000 kadar Zeybek Yardımcı Kuvvetini toplayıp götürmek gerekmektedir. Eğer bu kadar Zeybek toplanamazsa zorunlu olarak İzmir'de toplanmış taburların ihtiyaçlarını gidermek için fırka, yedek ve muhafız askerlerin düzenlenip eğitilerek İzmir Kalesi'nde hazır tutulması ve bunlara gereken silah ve mühimmatın düzenli bir şekilde gönderilmesi gereklidir..." şeklinde açıklama yapılmakta Zeybeklerin kale savunmalarında da görevlendirildiğini hatta istenilen sayıda Zeybek bulunamazsa yedek ve muhafız askerlerin eğitimden geçirilerek bölgelere sevk edilmesinden bahisle Zeybek taburlarının bu konudaki yeterliliklerini ispat etmiş olmaktadır. (ATASE, ORH, Defter No.3-14/335) EK-12

30 Haziran 1877 tarihli belgede Aydın vilayetinde asker alma noktasında merkezden gönderilen emirlerin halka okunması ve bu konuda Aydın halkının gösterdiği olumlu tepkilerin merkeze bildirilmesi gerektiğini belirtir telgrafnamede 400 cengaver Zeybek yardımcı kuvvetin yola çıkarıldığından bahsedilmiştir. (ATASE, ORH, 98/124-1) EK-13

Bab-ı Hümayün Başkatipliği'ne 5 Temmuz 1877 tarihinde gönderilen telgrafın cevabında Aydın ilinde oluşturan 5500 piyade ve 5200 süvariden söz edilmiş bunların Haziran başından beri 5200 piyade ve 820 süvarisi başkente gönderildiği ve 300 piyade ile 600 süvarinin İzmir'de vapurun gelişini beklediği bu konuda piyadelerin tamamlanıp düzenlendiği ve 770 süvarinin bölgesinde hazır beklediği bilgisi verilmiştir. (ATASE, ORH, 98/124-2) EK-14

Belgelerden de anlaşıldığı üzere yardımcı kuvvetler içerisinde önemli bir konuma sahip bulunan Zeybek taburlarının savaş bölgelerine sevki ile ilgili merkezle yapılan yazışmalardan birçok örnek bulabilmek mümkündür. Askeri hiyerarşi bakımından Zeybek taburlarının gönderildikleri birliklerin hiyerarşisine dahil olması ve bu taburların kontrolleri ile ilgili birçok belgede özellikle emirlere rastlamamızdan da Zeybek taburlarının kontrollerinin kolay olmadığı ve kendilerine has bir yapıları olduğu da anlaşılmaktadır.

3.2.4. Zeybek Taburlarının Sevk Edildiği Bölgeler ve Askeri Faaliyetleri

Tezimizin bu bölümünde Zeybek taburlarının 1877–78 Osmanlı-Rus harbinde önemli bir konuma sahip olduklarını ifade eden belgeler ile Zeybek taburlarının sevk edildiği bölgeler ve bu bölgelerde üstlendikleri görevler araştırma konusu olarak irdelenecektir. Bilindiği üzere 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin en şiddetli çatışmalarına sahne olmuş Balkan, Kafkas, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri Zeybek taburlarının gönderildikleri bölgeler olup, yukarıda izah ettiğimiz üzere keşif, emniyet ve vur-kaç faaliyetlerinde bulunarak savaş içerisinde başarıyla hizmet vermişlerdir.

24 Ocak 1878 tarihli bir telgraf metninde Zeybek taburlarının İşkodra livasına gönderilmesi hususunda Dersaadet'e yazılan yazıda, “...İşkodra'nın dahi ehemmiyetini gayr-ı münker ise de Tuna boyunun ve Anadolu hududunun ehemmiyeti fevkalade ve en birinci derecede idiği müsellemdir...” (ATASE, ORH, Defter No.1–7/100) EK-15 denilmiştir. Eğer çatışmalar kaybedilirse Anadolu hududunda Zeybek taburları düşman ilerleyişi karşısında halkın güvenliğini sağlayacaktır. Zeybek taburlarının Balkan cephesinde oynadığı rol hakkında bilgi edindiğimiz bir başka belgede “...Zeybeklerle Çerkesler çadırlarıyla beraber gönderildi ve Çerkeslerin refakatine dâr-ı şûrâ-yı yaveri Binbaşı Abdi Paşazade Hüsrev Bey dahi tevfiik kılındı....” denilmekte ve belgenin devamında “...İçlerinde kendi kabilesi halkından olanların muavenetle Hüsrev Bey bir dereceye kadar Çerkeslerin kumandasına muktedir olabilir ise de temellü zabt ve rabtları mümkün olamayacağından ve vahşetleri malum-ı alileri bulunduğundan hüsn-i idare ve kumandalarına medar olmak üzere buradan Şumnu cihetine celbiyle ve refakatlerine daha münasiplerinin tevfiikiyle Dobruca cihetlerine sevk olunması...” (ATASE, ORH, Defter No.1–7/728) şeklinde tedbir alınması önerilmektedir. Balkan cephesinde Şumnu ve Dobruca'nın Rus ilerleyişinin önünde önemli bir engel konumunda bulunmaları açısından Zeybek ve Çerkez kuvvetleri buralara gönderilmiştir.

23 Ekim 1877 tarihli bir başka belge de 3 Tabur Zeybek asakir-i muavenesinin gemilerle Varna'ya gönderildiği, fakat bu gemilerde Batum'a gönderilmek üzere peksimet, zeytin, yağ ve pirinç bulunduğu bildirilmiştir. Yine aynı belgede zikredilen “...bu vapurların evvel be evvel Varna'ya irsali lazım gelmesi üzerine mezkûr peksimet ve saire çıkarılamayub birlikde gitmiş olmakla bunlar vapurlardan çıkarılıub yine Dersaadete iadeleri ihtar kılındı...” (ATASE, ORH,

Defter No.1-7/846) **EK-16** ibaresi ile Zeybek taburlarının Varna'ya gönderilmesinin aciliyeti ortaya çıkmaktadır.

29 Ekim 1877 tarihli belgede de Balkan topraklarında bulunan Cerargine mevkiine gönderilen 163 Aydın asakir-i muavenesinin 177 atından 60'dan fazlası yaralandığı için bu askerlerin şimendifer vasıtasıyla İstanbul'a gönderilmesi kararı alınmış ancak bunların İstanbul'a gidip gitmeyecekleri belli olmadığı için İstanbul'dan bu konuda emir gelinceye kadar Zeybekler tevkif edilmiş şekilde bekleyeceklerinden veya Eslime-Karanlık mevkiine doğru gönderileceklerinden bahsedilmiştir, (**ATASE, ORH**, Defter No.1-7/923) **EK-17**. Gönderilen telgrafa cevaben İstanbul'dan gelen emirde bahsi geçen zeybek taburlarının derhal Eslime-Karanlık taraflarına gönderilmesi ve buraya daha önceden gönderilmiş zeybek taburları ile birleştirilmelerinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. (**ATASE, ORH**, Defter No.1-7/924) **EK-18**

25 Temmuz 1877 tarihinde yazılan bir telgrafta Zeybek ve Çerkez taburlarının altısının Rumeli cihetine irsalinin gerekli olduğu ancak bu taburların bulunduğu bölgelerden sevk edilmelerinin kolay olmayacağı, bu taburlara duyulan ihtiyacın merkezden gönderilecek başka ihtiyat kuvvetleriyle giderilebilmesinin de şu an için mümkün olmadığından bahsedilerek Zeybek ve Çerkez taburlarının Rumeli bölgesine sevkinden başka çare bulunmadığı belirtilmiştir. (**ATASE, ORH**, Defter No.3-16/692) **EK-19**

İstanbul'dan Varna'ya yoğun miktarda Zeybek ve Çerkez askerinin gönderildiğinin anlaşılmaktadır. 1 Temmuz 1877 tarihli Serdar Paşa'dan Mabeyn-i Hümayun'a gönderilen telgrafnamede Tuna cihetinde Vidin, Rusçuk, Silistre, Şumnu kolordularının ve Tutrakan, Dobruca ve Varna firkalarındaki asker sayısından ve askerinin lojistiğinden bahsedilmiş ve Serdar Paşa "...on iki bin kûsûr nefer mevcûdu olan Sofya firkasıyla Edirne cihetinde bulunan müstahfız taburları ve bu kere Dersaâdetten Varnaya geçmek üzere olan Zeybek ve Çerkes asâkir-i muâvenesi gayrı dâhil idüğünü Fi 18 Haziran Sene 93 tarihli telgrafnâme-i devletlerine cevâben arz eylerim..." (**ATASE, ORH**, Defter No.4-19/144) demektedir.

Mabeyn-i Hümayun Başkatib-i Celilesine gönderilen bir başka telgraf metninde de "...Sekiz yüz on altı mevcutlu Aydın muavene taburu her bir levazımatı mükemmel olarak bugün Pazarcık'a gelüb saat yedide Orhaniye'ye gitmek üzere onluk köy tarikiyle yola çıkarılmış ve yollarda vakit geçirilmeyerek serian mahall-i maksuda yetişmeleri zabitanına elimden tebliğ..." (**ATASE, ORH**, Defter No.4-

20/351) EK-20 kılınmış olduğu anlaşılmakta ve gönderilen Zeybek taburlarının acilen görev bölgelerine sevkinin zabitan marifetiyle gerçekleştirilmesi istenmektedir.

7 Ağustos 1877 tarihli bir başka belgede Bulgaristan'da Karanlık mevkiinde Bulgar ve Kazak kuvvetleriyle gerçekleştirilen çarpışmalardan bahsedilmekte ve üç bölük Zeybek yardımcı kuvvetinin binlerce Müslüman ahaliyi Bulgar ve Kazak zulmünden kurtarışı şu şekilde anlatılmıştır; “...üç bölük Zeybek muâvene süvârîsi yâver-i harb-i âcizi süvârî-i evvel Kolağası Cenap Efendi kumandasıyla Karanlık'a doğru gönderildiği arz olunmuştu. Şimdi Karabaytar'dan mûmâileyhin alınan telgrafnâmesinde kendileri Karanlık'a kadar giderek orada mahsûr olan ahâli-i müslimeden on bin neferini kurtarmış ve hepimizi arzu eylediklerinden cümlesini alıp sâlimen Karabaytar'a götürmüş ve bunları götürürken Kazaklar ve Bulgarlar mâni olmak efkârıyla hücum ederek haylice tüfenk atmışlarsa da asker-i merkûme tarafından mukâbele olunarak ve Bulgar ve Kazakları hayli telefâta uğratmakla beraber altı da tüfenk iğtinâm ederek lehü'l-hamd ahâliden kimsenin burnu kanamaksızın Karabaytar'a geldikleri ve iki bine karîb ahâli-i müslimeyi karyeden çıkamadıkları muharrerse de bu suret ahali-i mezkûrenin arzularından mıdır yoksa esbâb-ı nakliyenin mefkûriyetinden midir telgrafta sarahat vermediği cihetle meçhûl olup mumâileyhin Karabaytar'dan buraya gelmiş olması kendisine yazılmış vürûdunda bi't-tahkîk arz olunacağı derkâr bulunmuştur...” (ATASE, ORH, Defter No.4-21/53) EK-21 Belge Zeybek taburlarının yerel halkı düşman kuvvetlerinden kurtarması ve düşmanın ilerleyişini önlemesini ispat bakımından daha önce verdiğimiz belgeleri kanıtlar niteliktedir.

Telgrafın devamında, Zeybek taburlarının ve kurtarılan Müslümanlarla birlikte Karanlıklı Mustafa Bey nam bir görgü şahidinin ifadesine dayalı olarak Gran Dük Nikola'nın da bölgede hazır bulunduğu ve Zeybek taburlarının ani baskını ile oldukça zor bir duruma düştüğü, iki bin nizamiye askerinin bölgeye gönderilmesiyle ele geçirilebilecek bir konumda bulunduğu bahsedilmektedir. Bâb-ı Hümayun Hazret-i Mülûkhane Baş Kitâbet-i Celîlesine hitaben yazılan bu belgeye göre; “...Geçen gün Zeybek süvari-i muavenesi müfrezesine tedkik olunmakla teşvik kılınub kurtardıkları on bin nefer nüfus-ı İslamiye ile bugün Karabunar'a avdet eden Karanlıklı Mustafa Bey'in ifadesine göre asakir-i şahanenin eski Zagra'dan Moskofları bozduğu sırada Gran Dük Nikola dahi eski Zagra'da hazır ve mevcut bulunub lehü'l-hamd ve'l-minh dûçar oldukları inhizamın dehşet-i fevkaladesiyle güç

hal ile Karanlık'a can atarak ve hatta orada taam etmeye bile vakit bulamayarak on dört top kemal-i meşakkatle Şıpka'ya ve süvari ve piyadelerini Hain boğazına kaçırdıkları ve eğer ordu-yı hümayun nezdinde bir iki bin nizamiye süvarisi bulunub da takip olanlar ise bizzat Gran Dükü ve mezkur topları dahi başka istihkamatını bile ele geçirmek mümkün idüğü el-hasıl muharebe-i mezkur düşmanı fevkalade dehşetine düşürdüğünü Karanlık hakimi rivayet eylediğinden anlaşıldığı Karabunar'da bulunan Ferik Şakir Paşa tarafından şimdi alınan telgrafta muharrer bulunduğu...” beyan edilmektedir. (ATASE, ORH, Defter No.4–21/54) **EK-22**

1877-78 Osmanlı-Rus Harbinin Balkan cephesinde Zeybek taburlarının faaliyetlerinden örnekler verdik. Kafkas cephesindeki faaliyetleri ile ilgili yine birçok belge bulunmaktadır. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbinin Kafkas cephesinde özellikle Zeybek taburlarının isimleri limanlarda sevkiyatla ilgili belgelerde yoğun olarak geçmektedir.

Bir belgede Batum ve Sohum taraflarına bin beş yüz Zeybek yardımcı kuvvetlerinin derhal sevk edilmesini ve bununla ilgili raporun ekte olduğunu belirtir ifadeye rastlanılmaktadır. (ATASE, ORH, Defter No.3–16/688) **EK-23**

24 Temmuz 1877 tarihli belgede Çürüksu mevkiinde bir tabur Zeybek yardımcı kuvveti ile Lazistan yardımcı kuvvetlerinden yararlanıldığı ve toplar dahil olmak üzere düşman kuvvetleriyle yoğun çatışmaların yaşandığı ve düşman kuvvetlerinin cephaneliğinin havaya uçurulması ile düşmana kayıp verdirildiği ve bizim taraftan da on beş şehit ile kırk kadar yaralı olduğu anlaşılmaktadır. (ATASE, ORH, Defter No.4–17/364a) **EK-24** Bir başka telgraf metninden anlaşıldığı üzere Zeybek taburlarının üstlendiği görevlerden biri olarak keşif faaliyetleri esnasında keşif kollarının karşılıklı birbirlerine açtıkları ateş neticesinde zayıt verildiğinden bahsedilmiş ve “...Bu aralık Derviş Paşa Hazretleri dahi Batum'dan bir tabur Zeybek asâkir-i muâvenesıyla hareket ve serî'an mevki-i harbe muvâsalat edip ihtiyatta bulunan on taburu dahi alarak aceleten ateş mahalline hücum eylemiş ise de neticesi neye müncer olduğu bilinmemiştir. Ve bir gün akdem Batum'a ihraç olunan Zeybek muâvenesinden üç taburu berren Çürüksu'ya hareket etmiş ise de daha ateş mahalline varamamışlardır...” (ATASE, ORH, Defter No.4–17/583a) denilmiştir. Bir başka belgede Kafkas cephesinde Rus kuvvetlerinin tutunamadıklarının bir göstergesi olarak çok fazla zayıt verdikleri, kurdukları top mevzilerinden çıkmak zorunda kaldıkları anlaşılmıştır. 24 Haziran 1877 tarihli metne

göre “Huzur-ı Sami-i Hazret-i Sadaratpenahiye Telgraf. Şimdi suret-i gayr-ı resmîyede alınan havadise nazar-ı bihamdillahi teala artık Rusyalının ille tutar yeri kalmadığı dereler lâşeleriyle dolmuş olduğu ve imdadı gelmezse bihamdillahi teala yarın toprağımızdan kemâl-i hazelât ile çıkacağı ve yaptığı ve tuttuğu tabyalardan püskürülmüş olduğu dünkü gün iki yerden cephanesi ateş almış Derviş Paşa Hazretleri ayağında Gürcü çarığı olduğu halde bir yandan askere şevk ve gayret vermekte bulunmuş idüğü ve galiba Rusyalının cephanesi dahi kalmadığından top atışı kesildiği ve bizim taraftan atılan toplardan kaçmaktan laşelerini kaldırmaya vakit bulamamakda oldukları anlaşılmış ve bu ise hamden sümme hamden avn ve inâyet-i bârî ve imdâd-ı ruhâniyet-i celile-i hazret-i peygamberi ve semere-i muvaffakiyet zillu'l-lâhî olduğundan kemâl-i müsâr ile arz ve tebşîr-i âlîlerine cür'et eylerim (ATASE, ORH, Defter No.4-17/584) denilmektedir.

Bir başka belgede yine Batum civarına Zeybek askerlerinin sevk edilmesi gerekliliğinden bahsedilmiş ve bu askerlerin tedariklerinin sağlanmasının gerektiği belirtilmiştir. Belgede “...İşbu Zeybeklerin miktârı iki bin beş yüz raddesinde olup müşârünileyh istediği on taburun tüfenk-endâz neferâtı dahi beş altı bin derecesinde bulunacağına göre imkânı derecesinde tedârik olunabilecek mühimmâtın dahi ... ” (ATASE, ORH, 88/42-1) EK-25 ifadeleriyle Zeybek taburlarının durumları hakkında bilgiler bulunmaktadır.

3.2.5. Lojistik Faaliyetler

Savaşta büyük oranda yararlanan Zeybek taburlarının görev yerlerine sevk edilmesiyle lojistik ihtiyaçlar da kendini göstermiştir. Belgelerde Zeybek taburlarına yapılan lojistik faaliyetler göz önüne alınarak yapılan yardımlar hakkında bilgi verilmiştir. Tezimizde bu bölümünde Zeybek taburlarının lojistik ihtiyaçlarının ne şekilde karşılandığı, ordunun savaştığı cephelerde lojistik yardımları almasında Zeybek taburlarının oynadığı rolleri belgeler üzerinden incelemeye çalışacağız.

1 Ekim 1877 tarihli belgeye göre Varna'ya Sevk edilen Zeybek ve Çerkeslerin çadır ihtiyacının hızlı bir şekilde karşılanması “...Bugün Varna'ya sevk olunduğu iş'ar buyrulan Zeybek ve Çerkes asakir-i muavenesine oradan çadır verilmedi ise burada olmadığından arkalarından serî'an lüzumu mikdar çadırın dahi yetiştirilmesi temenni olunur efendim. (ATASE, ORH, Defter No.1-7/727) EK-26 denilerek istenmektedir.

24 Ekim 1877 tarihli belgede gönderilecek olan 1000 kadar Zeybek yardımcı kuvvetine İstanbul'dan verilecek olan 3000 tüfeğin 1000 kadarının Zeybeklere verilmek üzere depolanmış ve her tüfeğin yirmişer fişegi olduğu beyan edilerek bu kadar fişegin yetmediği fazla tüfeklerin hiçbir yere verilmeyerek fişek tedarik edilene kadar korunması, dağıtılacak her tüfek için kırkar deste fişek verilmesi mümkün olduğundan tüfek verilenlere o kadar fişek verilmesi gerektiği ifade edilmiş, tüfeklerin tedarik edilecek birliklere dağıtılması gerektiği söylenmiştir. (ATASE, ORH, Defter No.1-7/878) EK-27

Bir diğer telgrafnamede 23 Temmuz 1877 tarihinde Aydın'dan toplanan yardımcı süvari birliğinden dağılık ve silahsız olarak gönderilen 100 kadar asker için istenilen filinta kalmadığından bunların yerine 1325 deste fişekle beraber boyları kesilmiş 100 adet Remington tüfeği ikinci ordu sevk memurunun başarısıyla ele geçirilerek gönderilmiştir denilmektedir. (ATASE, ORH, 44/168-2) EK-28

Sofya'dan savaş mahalline gidecek göçmen ile halka verilmek üzere istenilen 2000 adet tüfeğin küçük veya büyük çaplı tüfeklerden gönderilmesi gerektiğinin belirtildiği bir diğer belgede savaş durumunda göçe zorlana halkın kendisini koruması için de silah temininin gerektiği anlaşılmaktadır. (ATASE, ORH, 44/168-4) Bir diğer belgede Davutpaşa kışlasına gönderilmiş olan Zeybeklerin bir iki gün içinde ihtiyaçlarının giderilerek Varna'ya gönderilmesi Padişah'ın isteği olup ancak toplananlara Şeyh Efendi tarafından müdahale edilebileceği haber verilmiş ve bunlara kimse tarafından müdahale edilmemesi istenmiştir.(ATASE, ORH, 52/141-1) EK-29

Rami kışlasında da 380 Zeybek ve 94 yardımcı kuvvet mevcut bulunduğu *Umum Merkez Kumandanlığı Canib-i Âlîsine* hitaben yazılan telgraftan anlaşılmaktadır. (ATASE, ORH, 53/96-1)

18 Temmuz 1877 tarihli telgraf metninde “...Edirne'ye gitmekte olan yardımcı kuvvetlerin çoğu silahsız ve cephanesiz geldiği 6 Temmuz tarihli telgrafınızda gösteriliyor. Buradan yalnız en önce Eslime'ye gönderilen zeybeklerin silahları verilmeyip yerinde verilmek üzere oraya gönderilmiş ve bunların yerinde dağıtıldığı *Seryaver Mahmut Paşa'nın ifadesinden anlaşılmıştır. Bir de daha sonra gönderilen süvarilerden bir rende bulunanların tüfekleri istasyona gelinceye kadar tren hareket etmiş ve tüfeklerin askerlerin diğer kısmıyla maan binbaşısına bırakarak*

gönderildiği memurlar tarafından haber verilmiştir. Hangi askerin silahsız geldiğine dair tahkikat yapılması yerinde olur” (ATASE, ORH, 55/165-1) EK-30 denilmiş, silah sahibi olmayan askerlerin tespiti neticesinde bu askerlerin lojistik ihtiyaçlarının karşılanması yoluna gidileceği anlaşılmaktadır.

Başka bir örnek olarak Huzur-u Âli Seraskeriye’ye 30 Haziran 1877 tarihinde yazılan telgrafnamede Vilayetten toplanan yardımcı kuvvetlerden 409 piyade Zeybek ile 9 süvari ve 1306 mustahfız askeri Feyzi Bahri vapuru ile İzmir’den hareket ettirildiği anlaşılmaktadır. Deniz kuvvetleri ve donanmanın lojistik faaliyetler açısından önemini ifade eden belgeden özellikle limanların lojistik destek açısından stratejik bir öneme sahip olduğu kanısı da ortaya çıkmaktadır. (ATASE, ORH, 4/22-1) EK-31

Ordunun elindeki askeri kuvvetlerin sayılarına ulaşabildiğimiz çeşitli istatistiki verileri içeren sayım cetvelleri de önemli belgeler olarak elimizdedir. Kara ve deniz kuvvetlerinin sayısı hakkında bilgiler edinebileceğimiz sayım cetvelleri dönemin askeri tarihi ve lojistiğine dair incelenmesi gereken belgeler olarak karşımızdadır. Bu belgelerden Tuna Nehrinde bulunan gemilerin listesi önemlidir. (ATASE, ORH, Defter No.4–18/130) EK-32

Aşağıda verdiğimiz belgede Şumnu’da bulunan Zeybek taburunun lojistik durumu hakkında bizlere çok net bilgiler sağlanmıştır. “*Hisse-i Ordu-yı Hümayunun müstahfaz yedinci alayda Şumnu’da Zeybek taburunda bulunan birinci Kal’a-i Sultaniye taburu nezdinde bulunan şî’âr-ı sâirenin miktarını mübin cetveldir. ”* (ATASE, ORH, 57/17-1) ifadesiyle verilen belgede tüm bir taburun lojistik durumu hakkında istatistiki bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır.

	<i>Hasan Efendi</i>	<i>Kolağası esâmîsi</i>
<i>Mevcut-ı Tabur</i>	<i>Adet</i> <i>24</i>	<i>Ümerâ ve zâbitân</i>
	<i>Adet</i> <i>535</i>	<i>Silah endâz</i>
	<i>Adet</i> <i>6</i>	<i>Esnâ-yı râhda savuşup henüz vürûd etmeyen</i>
	<i>Adet</i> <i>565</i>	<i>Yekun</i>
<i>Gayri mevcudu</i>	<i>Adet</i> <i>2</i>	<i>Ümerâ ve zâbitân</i>
	<i>Adet</i> <i>195</i>	<i>Silah endâz</i>
	<i>Adet</i> <i>197</i>	<i>Yekun</i>
<i>Cins-i estîha</i>	<i>Adet</i> <i>565</i>	<i>Martini Henry tüfengi</i>
	<i>Adet</i> <i>24</i>	<i>Seyf</i>
	<i>Adet</i> <i>24</i>	<i>Rovolver</i>
	<i>Adet</i> <i>10580</i>	<i>Martini Henry fişengi be her nefer yedinde 20 deste</i>
	<i>Deste</i> <i>100</i>	<i>Rovolver fişengi</i>
	<i>Sandık</i> <i>20</i>	<i>İhtiyat cephane</i>
<i>Hayvanat-ı miri</i>	<i>Adet</i> <i>24</i>	<i>Mekârî</i>
	<i>Adet</i> <i>8</i>	<i>Sakayân</i>
	<i>Adet</i> <i>32</i>	<i>Yekun</i>
<i>Erzak-ı seferiye</i>	<i>Adet</i> <i>82</i>	<i>Balta</i>
	<i>Adet</i> <i>16</i>	<i>Kürek</i>
	<i>Adet</i> <i>16</i>	<i>Kazma</i>
	<i>Adet</i> <i>64</i>	<i>Saç</i>
	<i>Adet</i> <i>80</i>	<i>Karavan</i>

17 Haziran 1877 tarihli başka bir telgrafnamede Derviş Paşa'yla gidecek 4 tabur Zeybek yardımcı kuvvetleriyle, bir batarya fundalık sahra ve bir batarya cebel toplarını Vasilice kışlasında bulunan Çerkes süvarileri ile 600 asakir-i muaveneyi

nakletmek için vapurlar hazırlanmasını işaret edilmiş ise de şimdilik elde bulunan Kayseri ve Medar-ı Şevket vapurlarıyla taşıma yapılacağı ve bunlardan başka vapurun olmadığı bildirilmiştir. (ATASE, ORH, 82/26-1) EK-33

18 Haziran 1877 tarihli belgede ise Zeybek taburlarının ihtiyaç duyduğu yağmurlukların ve diğer malzemelerin derhal vapura yüklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. (ATASE, ORH, 66/121-1) EK-34

25 Haziran 1877 tarihli belgede Zeybek taburlarının Tuna veya Batum cihetine sevklerinden hangisinin uygun olacağı sorulduktan sonra “...*Bunlardan el-yevm Dersaadet'te bulunan Zeybek asâkir-i muâvenesinin Batum'a irsali münâsiptir. İşbu Zeybeklerin miktarı iki bin beş yüz raddesinde olup müşârünileyhin istediği on taburun tüfenk endâz neferâtı dahi beş altı bin derecesinde bulunacağına göre asâkir-i matlûbeden nisfi olunmuş demek olur.* (ATASE, ORH, 110/11-1) EK-35 tabiriyle Zeybek taburlarının ihtiyaç duydukları tüfek ve lojistik desteğin yarısının sağlanmış olduğuna dikkat çekilmiştir.

Zat-ı Sami-i Seraskeriye'ye hitaben yazılan 29 Haziran 1877 tarihli telgrafnamede Varna'ya sevk olunan Zeybek ve Çerkez yardımcı kuvvetlerinin çadır ihtiyaçlarından ve bu ihtiyacın acilen karşılanması gerekliliğinden bahsedilmiştir. (ATASE, ORH, 98/18-1)

Varna Kumandanlığına hitaben yazılan 7 Temmuz 1877 tarihli telgrafnamede “*Yarın bin nefer kadar Zeybek asâkir-i muâvenesıyla asâkir-i Misriyenin burada bulunan süvari hayvanları vapura tahmilen Dersaadetten hareket ettirilecektir. Asâkir-i mezkûreye buraca tüfenk verilmemiş olmakla Varnaya vusullerinde Hidâyet Paşa tarafından Varna kışlasına teslim olunan üç bin adet Remington tüfeğinden icabı kadarının kırkar deste fişenkle beraber asâkir-i mezkûreye tevzî ve itası ve bunların taraf-ı serdâr-ı ekremîden tayin olunacak mevki'a sek ve isrârı münut-ı himem-i aliyeleridir.* (ATASE, ORH, 104/35-1) EK-36 denilmiştir. Zeybek taburlarının ihtiyaç duydukları tüfekler ve fişeklerin Varna'da verilmesi istenmiştir.

Bir diğer belgede Zeybek taburlarının Batum cihetine irsalinin doğru olacağından ve ordunun top ihtiyacının karşılanamaz boyutlara geldiğinden bahsedilmiştir. Ordunun özellikle Karadeniz ve Kafkas cephelerinde ortaya çıkan lojistik ihtiyaçların ne derecede olduğunu göstermesi bakımından önemli olan bu belge aşağıdaki gibidir.

“Pîş-i enzâr-ı mütâlaada tutup her birinin bi Avnu'llâhi Ta'âlâ muhâtaradan selâmetine medâr olabilecek derecede tertîb-i kuvvetle ikmâl-i itiyâcına çalışmaktan ibaret idik buyuruluyor. Şimdi fırkaların mevkileri nezaketine atf-ı nazar olunduğu takdirde Dersaadet'teki süvari asâkir-i muâvene ile buraya geleceklerin Rumeli'ye sevki ehemmiyeti görünür. Bunlardan el-yevm Dersaadet'te bulunan Zeybek asâkir-i muâvenesinin Batuma'a irsâli münasıptır. Top ve top mühimmatı bahsine gelince tophane-i âmirenin sarf eylediği ikdâmât-ı fevkalâde sahîhan tahdîdi kâbil olamaz dereceye varmış ve Batum'a dahi diğerlerine fırkalar misillü muktezî miktar mühimmat tertip etmiş olduğu gibi vapur-ı mahsusa derhal tebşîr edileceği ve şu kadar ki fırkalara şimdiye kadar gönderilen topların tezyîdi cihetine girilirse şimdi mevâki-i harbiyede bulunmakta olan topların mihimmâtını tam tertibe iblâğda görülen müşkilât yeniden top tedârik ve irsâline teşebbüsle bütün bütün kesb-i su'ûbet eyleyeceği müslimâttandır. Ve maamâfih Batum'da istihkâmâta mahsus toplardan başka üçü dağ ve dördü seyyar olarak yedi batarya top mevcuttur. Mevki-i harbe götürüldüğü müşârünileyh Derviş Paşa'nın telgrafta gösterilen üç kıta top sâhil-i istihkâmına mahsus toplardan olup bunlara mahsus mühimmat rub' tertip olunduğu ve şimdi bunlardan üç adedini mevki-i harbe sevk eylediği sebâk-ı âsîfânedan münfehim olduğu cihetle işbu toplara mahsus mühimmattan beşer yüz ateş iblâğı için muktazî mühimmâtın derhal tedârik ve sevki esbâbına teşebbüs olunmuştur. Müşârünileyh üç bin adet dahi Martini Henry Tüfengi istemiş ise de mühimmâtının adem-i kifâyeti cihetiyle irâde-i imkânı bulunamamıştır. Müzâkerât-ı vâkıanın neticesi sûr-ı ma'rûzadan ibâret olup ol babda.

Asâkir-i mutâlebeden nisfi tertib olunmuş demek olur.(ATASE, ORH, 88/42-1)

Ordunun zahire ihtiyacı hakkında 22 Mayıs 1877 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti-i Celilesine gönderilen telgrafnamede Gemlik'te bulunan 15.000 kile⁴ yiyeceği taşımaya yetecek geminin kiralanarak gönderildiği, Maliye Nezaretine yazılmış adı geçen yiyecekler, Tuna vilayeti için düzenlenen 300.000 kile yiyeceğe mahsuben adı geçen yere götürüldüğünden bunun Mudanya iskelesine indirilen 10.000 kile buğdayla beraber bölgeye süratli bir şekilde ulaştırılmasına gayret edilmelidir denilmiştir.(ATASE, ORH, 92/78-1)EK-37

Bir başka belgede 30 Mayıs 1877 tarihli telgrafnameye cevaben “ Tuna yönünde Hüdavendigâr ilinden 2-3.000 kile buğday, mısır ve çavdar düzenlenerek

⁴ 40 kiloluk ölçü birimi.

gönderilmesine başlanmak üzeredir..., İstanbul'da ve Edirne'de çok fazla peksimet imal edilmekte ise de Varna'ya ulaştırılması vakte muhtaçtır. Başka yerlerden peksimet imal edilmesi hakkındaki fikrinizi bildirmenizi temenni ederim..." denilmektedir. (ATASE, ORH, 92/79-1)

Ordunun deri ihtiyacının karşılanması ile ilgili Burdur Mutasarrıflığına yazılan telgrafnamede "*Tabakhane için Şubat 92 tarihinden Mayıs 93 tarihi sonuna kadar teslim edilmesi şartıyla Burdur'da kontratoya bağlanan 9.000 cilanmış deriden henüz 3.700 adedi verilip gerisinin verilmediği ve kendisinin valiliğe müracaatı üzerine işe önem verilmediği, memur tarafından bildiriliyor. Ayakkabı üretiminin aksatılmaması için diğer cilalanmış derilerin istenilen zaman içinde teslim ettirilmesi için gayret edilmelidir.*" denilmektedir.

31 Mayıs 1877 tarihli Kastamonu Mutasarrıflığına yazılan telgrafname de, Sinop'ta bulunan mustahfiz birlikleri için Sinop'a gönderilmesi önceden bildirilen 50 adet karavana ve 4 adet kazandan başka 4 adet kazan daha gerekli ise üretilip gönderilmesi ...(ATASE, ORH, 92/78-1) bildirilmektedir.

Yanya Komutanlığı'na gönderilen şifreli telgrafta "*Yunanistan ilan-ı harb eder ise Kalas boğazını temin için hemen şimdiden Bülbülce'ye bir istihkâm ateşesi lüzumu hey'et-i müşâvere-i harbiye dâr-ı şûrâ ifâdesiyle beyan olunur.*" (ATASE, ORH, 42/42-1) denilmiş ve ordunun istihkâm ihtiyacı için savaş devam ederken önlemler alınma yoluna gidilmiştir.

Sonuç:

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Osmanlı Devleti'nin yıkılma süreci içerisinde karşılaştığı en önemli yenilgi ve sonuçları açısından Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecini hızlandıran bir etken olarak önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti bu savaşta birçok cephede aynı anda savaşmak zorunda kalmış ve siyasi anlamda dış destekten mahrum kalarak bu savaşı sürdürmek zorunda kalmıştır. 1853-1856 Kırım Savaşı sırası ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devlet statüsünde olması bu savaşta Avrupalı büyük güçlerin kendisine Rusya karşısında destek verebilecekleri kanısını uyandırmış; ancak Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini sağlamaları ve Avrupa siyasi dengesini bozmalarını Osmanlı Devleti tam olarak analiz edemediğinden savaş sırasında Avrupalı devlet olma statüsüne rağmen dış destekten mahrum kalmıştır. Balkanların büyük ölçüde elimizden çıkması ile neticelenen bu savaş Osmanlı Devleti'nin tüm gücü ile seferber olduğu ve yıkılma

döneminde ordusunun gücünü sınıadığı bir imtihana dönüşmüştür. Başlarda Rusya karşısında oldukça başarılı bir şekilde mücadele verilmesine rağmen teknik anlamda üstünlüğü sağlayamaması ve özellikle lojistik manada sorunlar yaşamasıyla başarısını sürekli kılmayı engellemiş ve süreç Rusya'nın büyük kazanımları ve Panslavist politikanın bir nevi zaferi olarak nitelendirilebilecek Ayastefanos Anlaşması ile son bulmuştur. Ancak savaş esnasında Osmanlı Devleti'nin Avrupalı Devlet statüsüne rağmen desteklerini esirgeyen İngiltere başta olmak üzere Avrupalı büyük güçler bu anlaşmada Rusya'nın kazanımlarını kendi çıkarlarına aykırı bulduklarından ani bir karar değişikliği ve müdahale ile Ayastefanos Anlaşması'nın yerine Berlin Anlaşması'nın imza edilmesine muktedir olmuşlar ve Rusya'nın kazanımlarını en küçük düzeyde tutabilmişlerdir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda önemli bir sınav veren Osmanlı ordusu klasik dönemden itibaren ordu düzeninde yaptığı ıslahat ve değişimlerin meyvelerini toplamaya başlamış görünmekte ve teknik anlamda ileri olan Rus ordusu karşısında özellikle Balkan cephesinde önemli başarılarla imza atmıştır. Osmanlı Devleti'nin ordu yapılanmasında özellikle yardımcı kuvvetlerin üstlendiği roller bu savaş ve cephelerinde daha da önemli bir şekilde ortaya çıkmış ve yardımcı kuvvetler Osmanlı Devleti tarafından bu konuda yazılan bir nizamname ile düzenlenmeye çalışılmıştır.

Yardımcı kuvvetler içerisinde bulunan askerlerin askere alınma usulleri Kur'a Kanunları ile düzenlenmiştir. Bu nizami yöntem dışında yardımcı kuvvetlere gönüllü katılımlar da gözlemlenmiş ve hatta Müslüman halk yanında yardımcı kuvvetler içerisinde Hristiyan unsurlara dahi rastlanıldığını gösterir belgelere ulaşmak mümkün olmuştur.

Yardımcı kuvvetlerin vilayetler bazında askere alımları gerçekleştirilirken tezimizin konusunu teşkil eden Zeybekler Aydın vilayetinden toplanan yardımcı kuvvetlere "Zeybek" tabiri ile kaydedilmişlerdir ve önemli görevler üstlenmişlerdir. Yardımcı kuvvetler için vilayetlerden alınan askerlerin vilayet isimleri ile adlandırılması usulü Zeybekler için geçerli olmamış ve Zeybeklik Kurumu askeri bir sınıf olarak algılanmış ve bu amaçla kullanılmışlardır.

Zeybekler keşif, emniyet, cephesindeki sivil halkın güvenliğini sağlama, zabitan görevlerinin yanı sıra düşman kuvvetleri ile sıcak çatışma amaçları ile görevlendirilmiştir.

Aydın Vilayetinde karşılaşılan ilk isyan dönemlerinden Celali ayaklanmalarındaki rollerine, Arnavutluk ve civarında askerlik hizmetlerini yerine

getirmelerinden Kırım Savaşı'ndaki rollerine, nihayet 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden Milli Mücadele Dönemine değin Osmanlı toplum yapısının içerisinde adından sıkça söz ettiren Zeybekliğin yapısı ve kültürü önemli araştırma ve bilimsel yayınlarla aydınlatılmaya çalışılmışsa da bu konuda tam olarak izahı her yönüyle tamamlanmamıştır. Ayrıca; sosyolojik kurum ve olgu olarak Zeybeklik kavramının daha ileri araştırmalara konu olması ve çalışmamızın bu denize atılmış bir damla olarak kabul edilmesi isteğimizdir.

KAYNAKÇA

A- ARŞİV BELGELERİ

ATASE; Osmanlı – Rus Harbi (1877–1878) Koleksiyonu (ORH.)

Klasör:	Gömlek No:	Belge No:
2	68	68-1
2	152	152-1
4	22	22-1
27	26	26-1
42	42	42-1
44	168	168-2
44	168	168-4
50	88	88-1
52	54	54-1
52	98	98-1
52	141	141-1
53	96	96-1
55	165	165-1
56	163	163-1
57	17	17-1
66	121	121-1
82	26	26-1
88	42	42-1
88	112	112-1
92	78	78-1
92	79	79-1
98	18	18-1
98	124	124-1
98	124	124-2
104	35	35-1
110	11	11-1
111	80	80-1

Defter No.1-3	112
Defter No.1-3	112a
Defter No.1-3	112b
Defter No.1-3	112c
DefterNo.1-7	100
Defter No.1-7	727
Defter No.1-7	728
Defter No.1-7	846
Defter No.1-7	878
Defter No.1-7	923
Defter No.1-7	924
Defter No.2-10	607
Defter No.2-10	608
Defter No.2-10	631
Defter No.2-10	652
Defter No.2-10	653
Defter No.3-14	335
Defter No.3-16	688
Defter No.3-16	692
Defter No.4-17	364a
Defter No.4-17	583a
Defter No.4-17	584
Defter No.4-17	438
Defter No.4-18	130
Defter No.4-19	144
Defter No.4-20	351
Defter No.4-21	52
Defter No.4-21	53
Defter No.4-21	54

B- KAYNAK ve TELİF ESERLER

- Ahmet Cevdet Paşa, (1980). **Maruzat**, (Haz. Yusuf Halaçoğlu). İstanbul.
- Atabay, Selma. (2008). **Mühimme Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Aydın Livası**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Avcı, Ali Haydar. (2004).**Zeybeklik ve Zeybeklik Tarihi**. İstanbul. E Yayınları. Basımevi. Ankara.
- Baykara, Tuncer.(2009). Zeybekler Eşkıya Mı İdiler?. O. Köse (Editör). **Osmanlıdan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**. Birinci Basım. Samsun. Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Çadırcı, Musa. (1983). Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792–1869). **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirilerinde Sunuldu**. Ankara.
- Çadırcı, Musa. (1991). **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**. Ankara. T.T.K. Yayınları.
- Çetin, Atilla.(24-25 Ekim 2002). **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Zeybekler Hakkında Bilgiler**. Zeybek Kültürü Sempozyumunda Sunuldu, Muğla.
- Deny, J. (1997). “REDİF”, M.E.B.İ.A., C. 9. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Eren, Mehmet Ali. (24-25 Ekim 2002). **Tarihsel Süreç İçerisinde Zeybek Giyim ve Kuşamı**. Zeybek Kültürü Sempozyumunda Sunuldu, Muğla.
- Ertaş, Mehmet Yaşar.(2009). 18. Ve 19. Yüzyılda Osmanlı Taşrasında Yasadışılık: Yerel İdarecilerle Eşkıya İlişkileri. O. Köse (Editör). **Osmanlıdan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**. Birinci Basım. Samsun. Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınlar
- Gökbilgin, M. Tayip.(1957). **Anadolu ve Rumeli'de Yörükler Tatar ve Evlad-ı Fatihan**, İstanbul.
- Gömeç, Saadettin.(2009). Eski Türk Ordusunun Genel Mahiyeti. **On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirilerinde Sunuldu**. Ankara.
- Göyünç, Nejat.(1999). **Osmanlı, Cilt VI**. “Kuruluş Devrinde Askeri Teşkilat ve Devşirme Düzeni”. Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1997). **Türk Milli Kültürü**. İstanbul. Ötüken Yayınevi.
- Keser, Bilge. (1999). **Osmanlı, Cilt VI**. “Geri Hizmet Kıtaları”. Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.

- Koca, Salim.(2009). Türkiye Selçuklularında Ordu ve Askeri Kültür. **On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirilerinde Sunuldu**. Ankara.
- Oğuzoğlu, Yusuf. (25-27 Ekim 1999). XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusunun Durumu. **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirilerinde Sunuldu**. Ankara.
- Özbek, Mehmet Avni.(1997). **İslam Ansiklopedisi, Cilt XIII**. “ Zeybek ”. MEB Devlet Kitapları. Eskişehir.
- Özcan, Abdülkadir.(1994). Osmanlı Askeri Teşkilatı. Ekmeleddin İhsanoğlu. (Editör). **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**. IRCICA, C.1,
- Özcan, Abdülkadir.(1999). **Osmanlı, Cilt VI**. “Osmanlı Askeri Teşkilatı”. Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- Özgün, Cihan.(2009). 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Aydın Sancağı’nda Eşkîyalık Hareketleri Üzerine Gözlemler . O. Köse (Editör). **Osmanlıdan Günümüze Eşkîyalık ve Terör**. Birinci Basım. Samsun. Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Özkaya, Yücel. (25-27 Ekim 1999). III. Selim Döneminde Kara Ordusunda Yapılan Yenilikler. **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirilerinde Sunuldu**. Ankara.
- Öztürk, Okan Murat.(2006). **Zeybek Kültürü ve Müziği**. İstanbul. Pan Yayıncılık.
- Sarı, Serkan.(2008). **XV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Sevim, Mustafa. (2002). **Gravürlerle Türkiye İstanbul 3**. (2. Basım). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. (TTK Basımevi).
- Sezer, Hamiyet. (1998). Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılışının Taşradaki Yansıması. **A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 30, 215-238**.
- Sezer, Hamiyet. (25-27 Ekim 1999). Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılması ve Sonrasında Meydana Gelen Askeri-Sosyal Gelişmeler. **Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirilerinde Sunuldu**. Ankara.
- Süer, H. Hikmet.(1993). **1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Sümer, Faruk.(1972). **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**. Ankara. A.D.T.C.F. Yayınları.
- Şahin, Aslı. (2008). **XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Aydın Sancağı’nın Demografik Yapısı (1550 ve 1676 Tarihli Aşiret ve Avâriz Defterlerine Göre)**.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Şemseddin Sami (1998), **Kamus-i Türkî**. İstanbul: Alfa yayınları.

Tunalı, Ayten Can.(2003). **Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.

Türk Dili Kurumu (1988), **Türkçe Sözlük (Yeni Baskı)**. Ankara: TDK.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, (1978), 3. Cilt 5. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Uzun, Ahmet.(2001). **1257/1841 Tarihli Bir Belgeye Göre Osmanlı Devletinde Mevcut Olan Askeri Birlikler ve Bunlara Yapılan Harcamaların Türü ve Miktarları**, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2001 Cilt: 25 No: 2 235–245.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı.(1988). **Osmanlı Tarihi Cilt I**. TTK Basımevi. Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı.(1988). **Osmanlı Tarihi III.Cilt, II.Kısım**, TTK

Üçel-Aybet, Gülgün.(2010). **Osmanlı Ordusu (1530-1699)**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ünal, Mehmet Ali. (2009). Devlet İçi İktidar Mücadelesinin Bir Unsuru Olarak Eşkıyalık ve Ayrılıkçı Hareketler. O. Köse (Editör). **Osmanlıdan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**. Birinci Basım. Samsun. Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.

Ünal, Mehmet Ali.(2010). **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**. Isparta. Fakülte Kitapevi.

Ünal, Uğur.(2008). **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861–1876)**.Ankara. Genel Kurmay Basımevi.

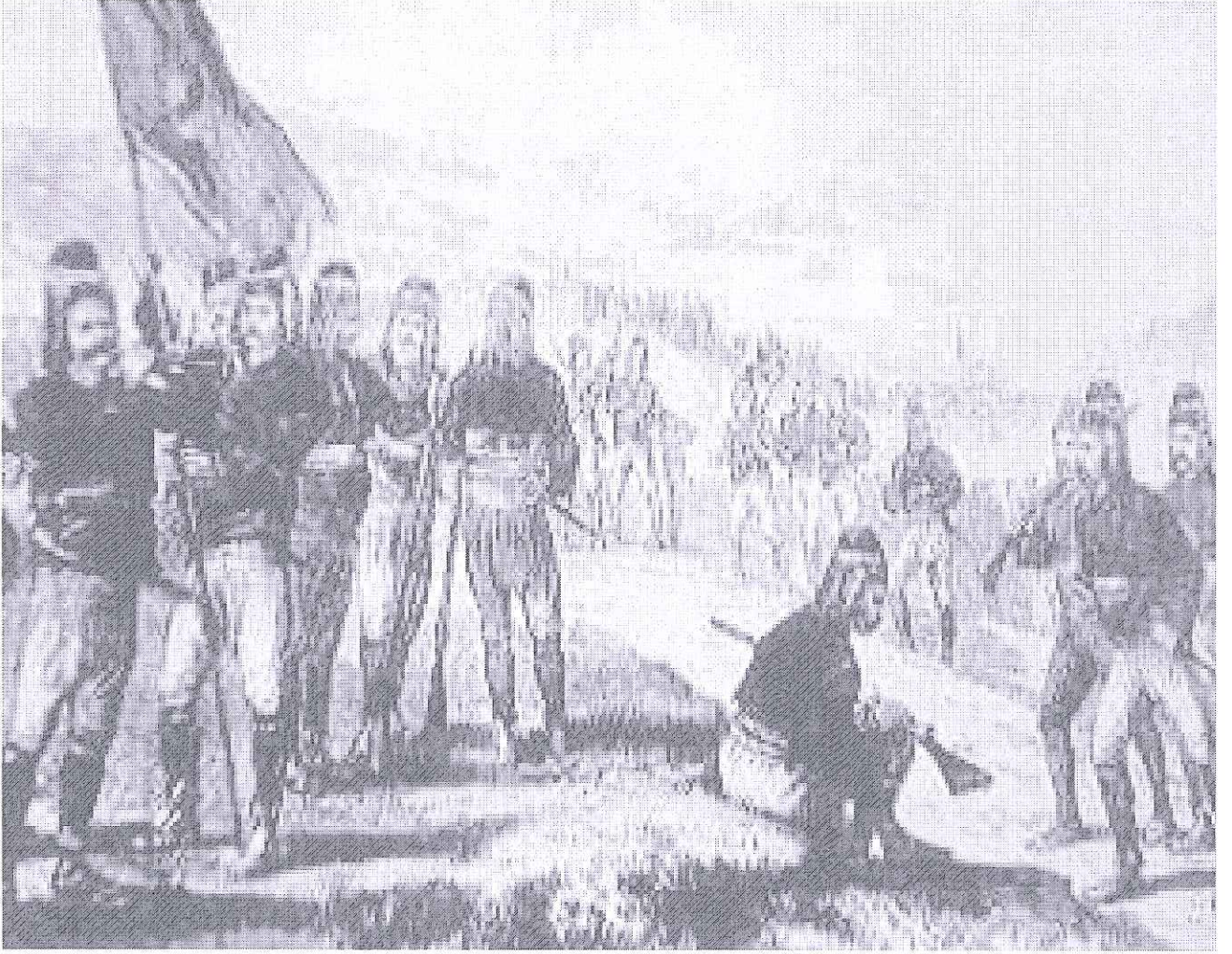
Vurmaz, Mehmet. (2007). **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Askere Alma Sistemi (1826-1970)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Yağcı, Zübeyde Güneş.(2009). Bir İsyan ve Etkileri: Balıkesir'de İlyas Paşa İsyanı. O. Köse (Editör). **Osmanlıdan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**. Birinci Basım. Samsun. Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.

EKLER

EK-1: 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Zeybek Kampı[

The illustrated London news. London, 1877, c. 71, s. 460. (Sevim, 2002: 274)]

Ek-2: Osman Hamdi Beyin “ Elbise-i Osmaniyye” (1879) adlı kitabında zeybekler.

غیر حربیہ ۲ ہتھیارم اولیٰ جو عسکر معاوندہ یہ اتالی حربیہ نظامیہ در دلف ضابطہ لایقہ فضا مذکور

اولیٰ جو عسکر معاوندہ حکمہ مذکورہ انتظام معلومہ و معاوتی ایر و مجاہد حکمہ جہ انتقام
اولیٰ جو عسکر معاوندہ معاوتی حربیہ فضا جوہ و اسم و کتبی لایقہ فضا ایر جہت و بیرون فضا در معاوندہ
عسکر معاوندہ کی صورت و سولہ کھنقہ بولہ جوہ و ضابطہ کھنقہ در معاوندہ فضا و لایقہ عسکر معاوندہ ضابطہ
موقوفہ معاوندہ فضا و انڈیک علم و فضا لایقہ فضا و فضا اولیٰ جوہ انتظام اولیٰ جوہ فضا و فضا لایقہ فضا
فضا و فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا

کرت در معاوندہ و کتبی حربیہ و فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
اولیٰ جوہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
اولیٰ جوہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
موقوفہ معاوندہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا

عسکر معاوندہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
موقوفہ معاوندہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
اولیٰ جوہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
موقوفہ معاوندہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا

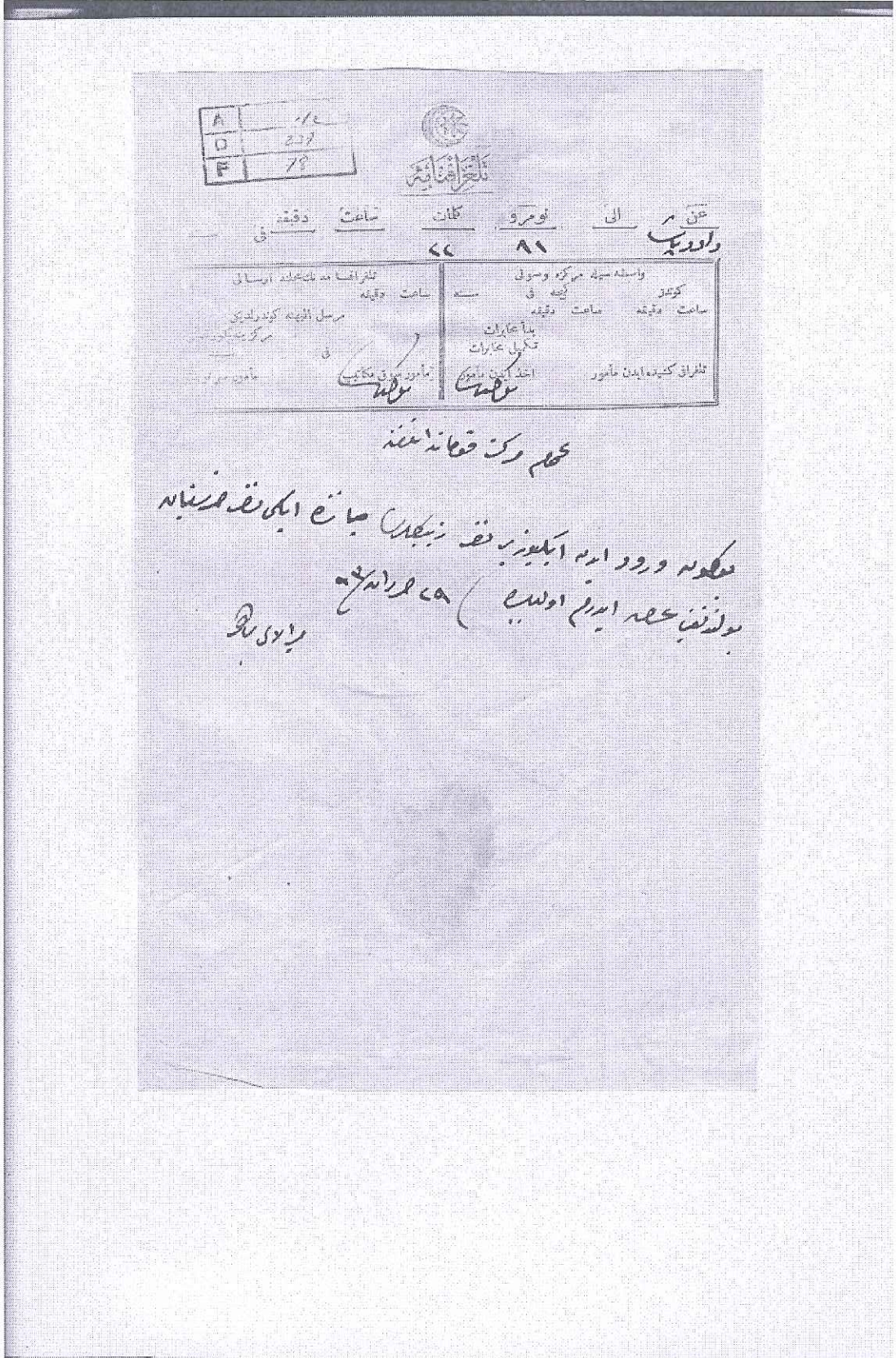
موقوفہ معاوندہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
اولیٰ جوہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا

موقوفہ معاوندہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
اولیٰ جوہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا
موقوفہ معاوندہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا لایقہ فضا

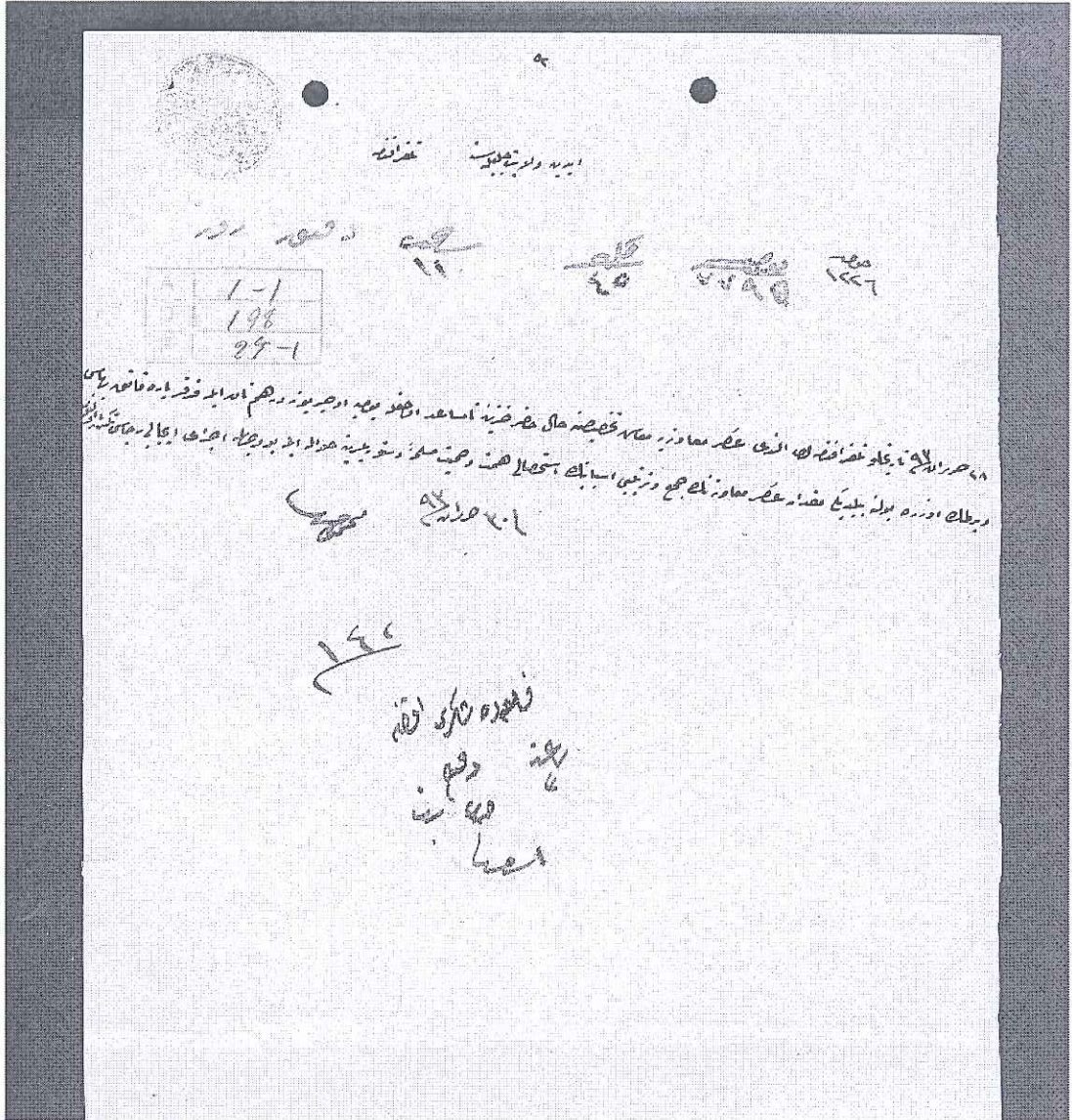
اوله دروغی بنده میانه محاربه ۲ مجروح اولندک کنه و زین و سرب اولندک عانه زینه عکس رفته به حقیق صفت اولاره
نظام کلانده ره به معترضین اولنه جفته

Belge No:112c

EK-5: Zeybek askerleri arasında iki Hristiyan bulunduğunu gösteren belge. 11 Temmuz 1877. (ATASE, ORH, K.88, G.112, B.112-1)

EK-6: Asakir-i Muavene maaşlarıyla ilgili belge. 12 Temmuz 1877. (ATASE,ORH, K.50, G.88, B.88-1)

607

مجلسه انجمن قضاة
اولی حاکم در طهران در معادیم صرف بنده قضاة سرانجامی حاکم و قاضی وقت اولی حاکم معادیم در صورت تقریر وقت
نظیرین و سایر احوال مشروطه در طرف قضاة عسکریه قمران اولی حاکم اولی حاکم اولی حاکم اولی حاکم اولی حاکم اولی حاکم
مدون و خطی مواضع اردو زبانیه فیما بین سرانجامی حاکم اولی حاکم اولی حاکم اولی حاکم اولی حاکم اولی حاکم

۱۷۱

EK-11: Zeybek süvarilerinin Davutpaşa Kışlasından Sirkeci İstasyonuna nakli hakkında telgraf. (ATASE, ORH, K.52,G.98,B.98-1)

مرکزین	مرکزین	مکتوب کوندلین مرکز نومروسی	عدد کلمات	مکتوب کوندلین مرکز تاریخ
مکتوب اخذینہ مباشرت اولدیغی	ساعت دقیقه	کوندل	کجه	
مکتوب تکمیل اولدیغی	ساعت دقیقه	کوندل	کجه	
واسطه سبجه اخذ قلدیغی				
مکتوب آلان مأمورک امضاسی				
مرکز باش مأمورینک امضاسی				
مرکز وصول تاریخله نومروسی				
مکتوب تکمله ایصالی	ساعت دقیقه	کوندل	کجه	
مأمور سوق مکاتب				

تلف فنام

A	11
D	260
F	4716

5-16

دارریت قشون فاشقده سعید

مکتوب اولدی کوندلین لطف نریبا اولونسه صوقیه قدر کوندل
اوزره اولدنه دایلو برده شور تدبیر تصیر اولغوب بایده صیاح عمل اولون
شخیره راکب اولمه اوزره مرکزجه برده اولدنه و بولک خزینه اولدی بلوا
تولک نعام صیحه اغا بیلر اولوب مرکزجه کوندلین بندرک اوزره کوندل
تبعه اولدنه

مأمور
طریق

EK-13: Aydın Vilayetinden 400 Zeybek askerinin gemiyle İstanbul'a gönderilmesi.
30 Haziran 1877. (ATASE, ORH, K.98,G.124,B.124-1)

	A 1-39	B 185	F 48
۵۸۴ مکتوب کوندون مرکز نومرد	عن امیر	وصول نومردی	
۵۸ مکتوب ۵۸۴	ال کوندونشدر	مکتوب	دقیقه
۵۸ مکتوب ۵۸۴	تاریخ وصول مکتوب فی استه	تلفر اخذنامه	ساعت
۵۸ مکتوب ۵۸۴	عدد کلمات	مأمور سون مکتوب	۵۸۴ فی استه ۵۸ مکتوب ۵۸۴

ما باید هر یوم با سه کتابت جدید

ایرید و لایقک عسکر معاونه جمع وسوقه و طایفه مقدسی ایجاب سخن اینست نزد ارباب حقیقه نقل اللوحه
مقدوسه نصیر سیررینک طرف اشرف و اعظم جناب جیرا بریده اولم رفو علم اهلایا شیره قلس ارض
جلیدس حاوی تغرافنامه سیدری کای مقولده الیم انده اهلایا اولین کونترک اولمده حقیقه
وظیفه عبورین اولمده حاکمه لطفاً و تزلزل حفظت جدید باورن همه سوا و بوسه نیومده
ملولان ترکی الی الابد باورن مقویه اولمده برطف عیلم اندال اولمده جمله اهلایا قزلبک نزاره
حفظ نظام ایرلک و برینسوس هر عهد و قریب درین اوزر تغرافنامه عالیله صوره مطبوعه
الوم و قصاره نشر اولمده و استونبیر حفظت هر وقت علی اللوحه مطاب و کبار بالومده
صادق با عربونه قر و سار ایرک و حای اقدون عیلم کتابت کال شادان اولمده
دخ برلکه بولیم حاکمه عیلم جاننده زبور کتابت ایرلکه بولیم علمه انور و خلدای
وایر هر یوم ارکانا دیتوز نظر کزیده نیر و لاوانلا بوکوره بولم جبارین کبی عسکر معاونه
نیومده بینه اولمده حیوانان توانا و منا و نه و نقلیه حقیقه سوا بینه نکت اولمده اوزر
نام نامن حظه شهنشاهی مسوا صوره علمه کتابت قلانه مع منا و نه بوزیت نظر نه نکت
نظم بر سوا بلوک ایلم و کبیر اونه نظر بر و چرکی معاونه سوا بینه غریب و ابوزر ایرلانه
بایلی بازار کون سوقدری مقدر بولمده نکت و حق مع کتشد علاوه و حقیقه مسافت قلوز قزلبک
۱۸۷۷
حقیقه

EK-16: Zeybek Taburlarının Varna'ya sevki. 23 Ekim 1877. (ATASE, ORH, Defter No.1-7,Belge No.846)

وادی قضا را غنیمت قندک ۱۸۷۷ ۲۳ اکتبر
۱۱۷۷
۸۴۶
اوج طایفه زبک که کمانه و سیدیه ذریه پلکی سوزن کلاش دایره اولی اربابا دارندیم که زبک و صولدیک طایفه
سردار زبک و داغ اولی زبک و غنیمت قندک اربابا ارباب محمد سوزن قندک برده غنیمت دایره اولی مردم دلفین و دلفین
دلفین زبک دایره اولی و غنیمت قندک اربابا ارباب محمد سوزن قندک برده غنیمت دایره اولی مردم دلفین و دلفین
دایره اولی مردم دلفین و غنیمت قندک اربابا ارباب محمد سوزن قندک برده غنیمت دایره اولی مردم دلفین و دلفین
بوز صدارت اکتوبر ۱۸۷۷

EK-17: Bir grup Aydın asakir-i muavene askerlerinin Balkan topraklarından nereye sevk edileceğini soran telgraf.(ATASE, ORH, Defter No.1-7,Belge No.923)

مقام حاکم استانبول
۹۲۳
جسارتاً کیم حکم اولدی بوز انجه اولماق ابریم عیالک معلوم سول بوز نجه بری دانی بار بوز انجه معلوم
دیاره بوز نجه ایچتم بولور کوزورک در حیات سوزدی حاکم اولدی اولدی ایفاده اولدی بوز نجه
جسارتاً کیم نجه ایچتم بولورک در حیات کوزورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک
بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک
کوزورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک ایچتم بولورک

EK-24: Zeybek taburunun Çürüksu mevkiinde Ruslarla muharebesi. 24 Temmuz 1877. (ATASE, ORH, Defter No.4-17,Belge No.364a)

A 7/732
D 12-Değ-1
1-126

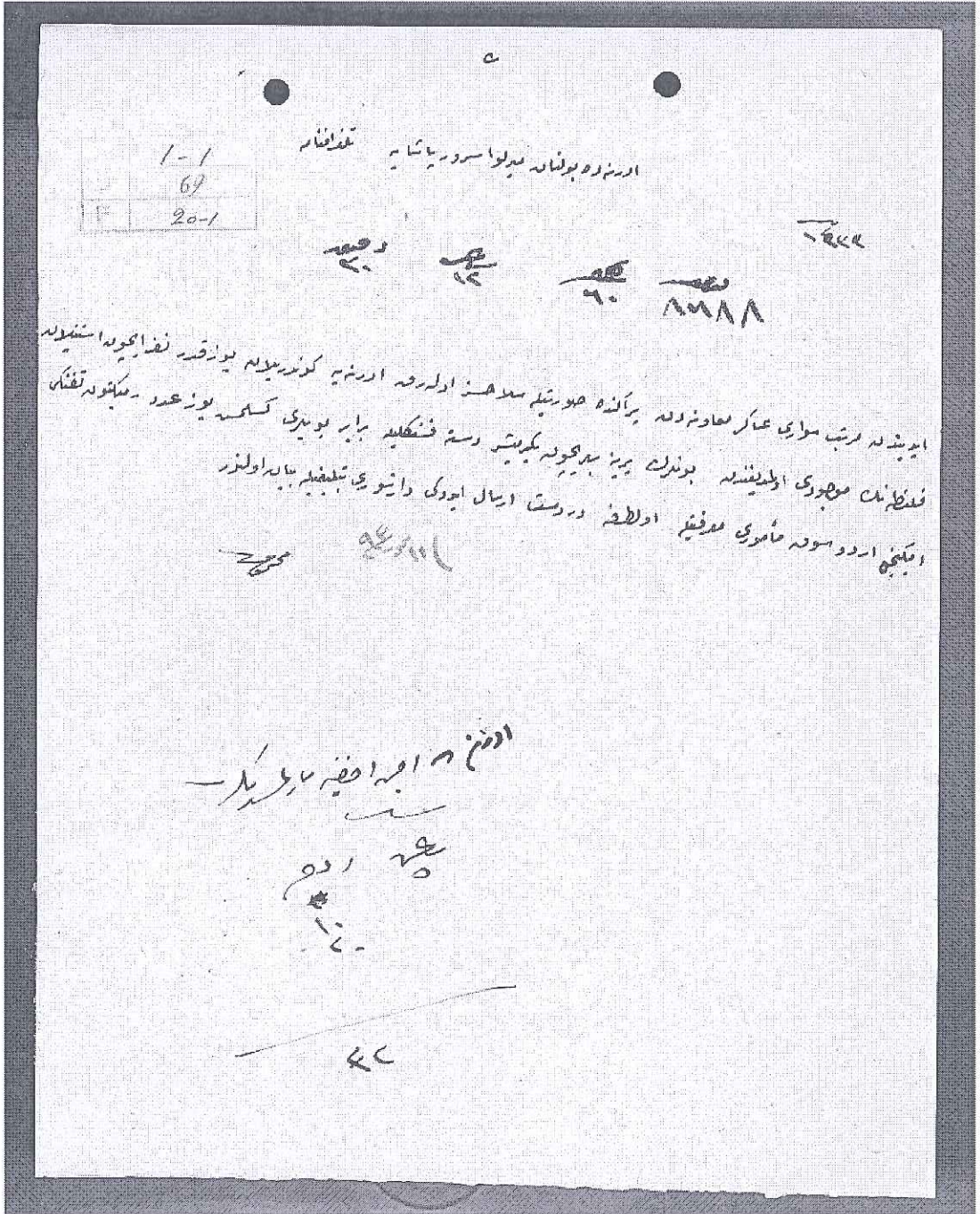
کتیب قلمچق محمد مولائیف ایسک اوج قولده برده هر مبارتا اولمشه و هلهو مانو اولد ائنده نوج کیمیزین زهی کای کرشمه دشمک اولدیه ایستدیرسه و اولدورده
 عیالیه یاشلار قلمچین برده برده دشمک نکرده هم بیسی اولدیه اولم اید اولدورده اولدورده دشمک اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده
 زباده مجروح اولدیه حالده ایسک و ضعیف کیم ایشتم اید دکر اولدورده صبر و جهلورده کی سیرلری هکیم و تخریب ایلم دشمک اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده اولدورده
 یاده اولدورده چینی مانده محمد ایسک و هلهو جیب زهی و هلهو دشمک برهلهو یاده ننه قشاده هر هلهو برده ننه قشاده هر هلهو برده ننه قشاده هر هلهو برده ننه قشاده هر هلهو
 سوزی اولدورده کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک
 ایسکده عکسده زهی دشمک قشاده
 اولدیه قشاده
 زهی سیرلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک کیمیزلرک
 بلایق قشاده اولدورده قشاده
 قشاده

EK-26: Zeybek Taburlarının çadır ihtiyacının karşılanması. (ATASE, ORH, Defter No.1-7,Belge No.727)

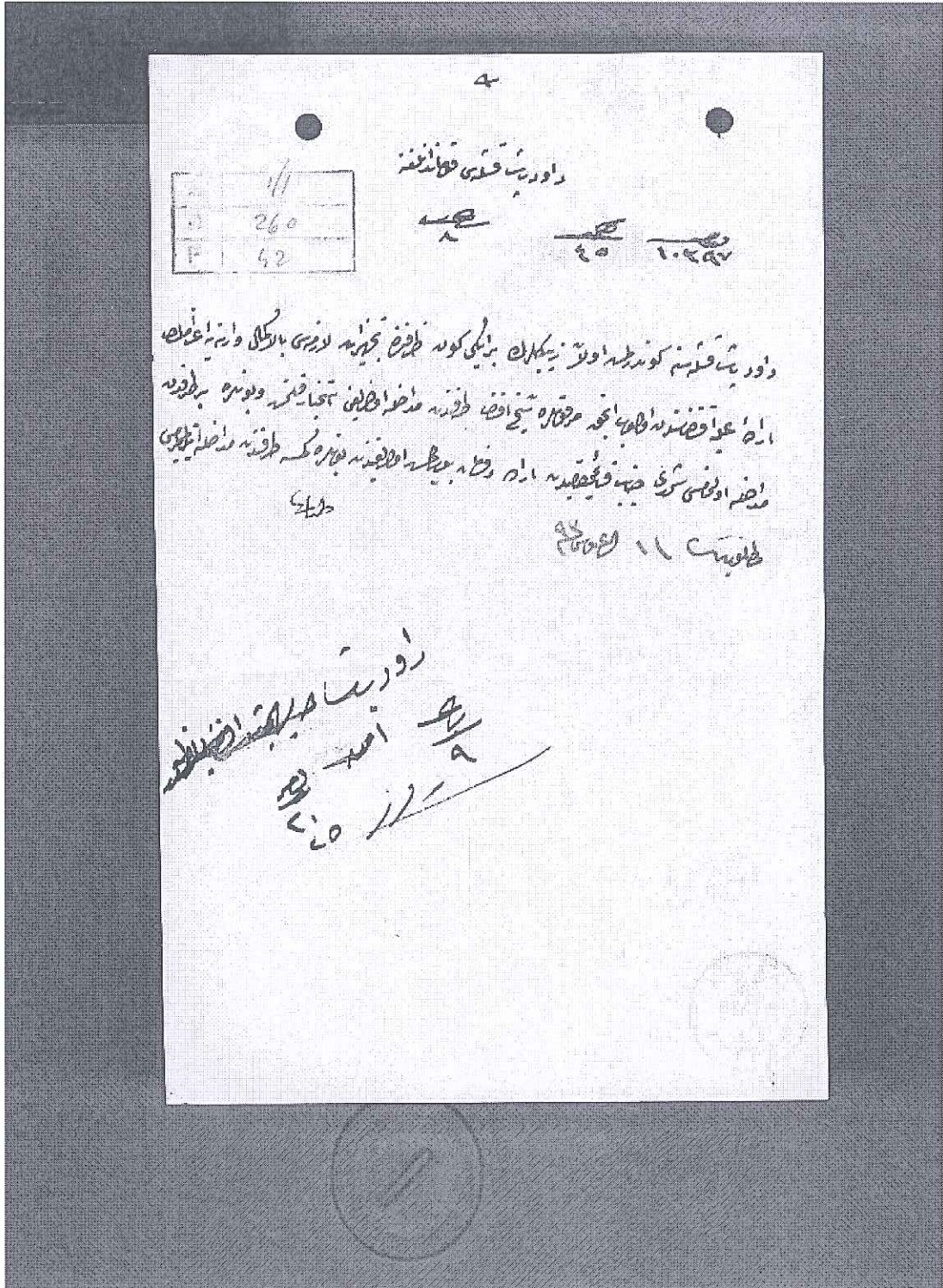
Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a receipt or record. The text is written in a cursive style and includes the number 727. The text is arranged in several lines, with some words appearing to be in a different script or dialect. The text is written on a piece of paper with a grid pattern.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a receipt or record. The text is written in a cursive style and includes the number 727. The text is arranged in several lines, with some words appearing to be in a different script or dialect. The text is written on a piece of paper with a grid pattern.

EK-28: 100 Zeybek süvarisi için Remington tüfeği temin edilmesi. 23 Temmuz 1877. (ATASE, ORH, 44/168-2)

EK-29: Varna'ya gönderilecek olan Zeybeklere kimse tarafından müdahale edilmemesi istenen belge. 13 Ağustos 1877. (ATASE, ORH, 52/141-1)

EK-31: Zeybek birliklerinin Feyz-i Bahri vapuruyla İzmir'den hareket etmesi. 30 Haziran 1877. (ATASE, ORH, K.4,G.22,B.22-1)

تذکره فایده

مکتوب کوندرن من کوندرن	عن زینب	وصول نومروسی	دقیقه ساعت روز
تاریخ مرکز مذکور	الی دخیله	کوندرلشدر	محلته
تاریخ وصول مکتوب فی سنه	عدد کلمات	تلفی افخته سنه	۱۲۹۳
سر مأمور نوبت	سر مأمور سوق مکاتب	۱۲۹۳	فی سنه
مأمور مخابره	۲۴		

A	
B	186
C	1-29

مأمور علی عسکری

دولتیه نوبت علی محمد معادن ده در میوز طوقه نیام زینبک بر باد لیزه طوقه نقره نوری و بر طوقه الزلف
عمر مستحقه فیضه نیازی دیر کله ایونه بالار کای بو کونه زینر و حرکت استر دیرینی عهده لیزه مایلید
۱۸ احمد علی عسکری

حقیقیه

۱۰۰۱ / ۶ / ۶۵ / ۱۹۸۸

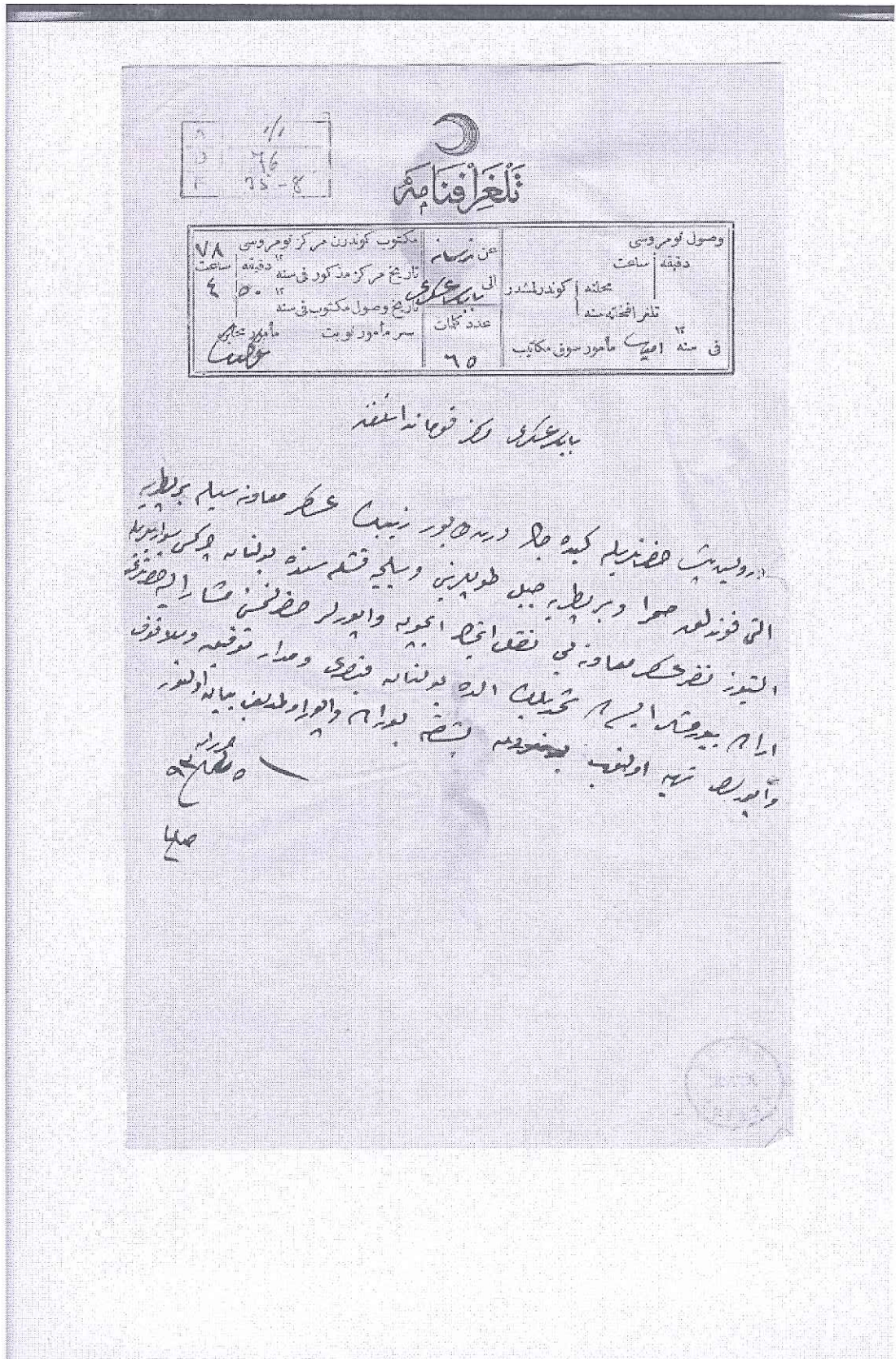
عبدوره باوعلی عسکری مد لایه طوقه با

بازگی کوه معادن در و دیک با لیزه نقره عهده معادن نقره عهده حقیقیه معادن معادن و از نظر
۱۹۱۶ / ۶ / ۶۵ / ۱۹۸۸

عبدوره باوعلی عسکری
مد لایه طوقه با

EK-32: 27 Nisan 1877 tarihi itibariyle Tuna'da bulunan gemilerin listesi. (ATASE, ORH, Defter No.4-18, Belge No.130)

		توزم برنج سفینه	A 7/822	D 720:100	F 47	130
بولشقری عملر	ذیوردان، سالیس	عدد				
دوتیه	دار، عابوش	۱				
زهرة ده	بورخوج	۲				
تکوزج	زهلانقورک	۳				
سجقه لیلک ارسن	بکوردلیه	۴				
لورزه قانه	هزیرتالیه	۵				
	سوزکنا	۶				
سلته م	سنته	۷				
	توق اوسارم	۸				
	ایادی	۹				
	خلک	۱۰				
	توق عملر	۱۱				
دوتیه	ادو لور ذیوردان	۱۲				
لورده	سوزکنا	۱۳				
	دوتیه	۱۴				
سجقه لیلک ارسن	هزیرتالیه	۱۵				
	توق اوسارم	۱۶				
	سوزکنا	۱۷				
سلته م	سوزکنا	۱۸				
دوتیه	سوزکنا	۱۹				
لورده	سوزکنا	۲۰				
	سوزکنا	۲۱				
	سوزکنا	۲۲				
	سوزکنا	۲۳				
	سوزکنا	۲۴				
	سوزکنا	۲۵				
	سوزکنا	۲۶				
	سوزکنا	۲۷				
	سوزکنا	۲۸				
	سوزکنا	۲۹				
	سوزکنا	۳۰				
	سوزکنا	۳۱				
	سوزکنا	۳۲				

EK-34: Zeybek Taburlarının ihtiyaç duyduğu yağmurluk ve levazım malzemesinin gemiyle gönderilmesi. 18 Haziran 1877. (ATASE, ORH, K.66,G.121,B.121-1)

			
A	1/1		
D	105		
F	15		
مکتوب کونددن مرکز کوروسى ۱۰۵	تاریخ مرکز مذکور فی سنه ۱۲۹۲	وصول کوروسى	دقیقه ساعت
ساعت دقیقه	تاریخ وصول مکتوب فی سنه ۱۲۹۲	مکتوب کونددن	تلفراختار سنه
سر مأمور نوبت	مأمور مختبره	عدد کلمات	مأمور سوق مکتوب
۶	۶	۶	۶

لوازم رباطت جلیه سنه

روزنامه کوروسى نیچکده سنه بوزنیفور لواء ایله لوازم سازه - تارکانه سنه و ایلم و ایلم

ایلم خیر: عیاری توقفا سنه و ایلم بیه

یاور تصفیه

